POTESTATVS
PONTIF·MAX SVMMVS
VIA·AVGVSTA

ESTUDIS

MARIÀ RIBAS i BERTRAN
La ruta de la Via Augusta en el Maresme

LLUÍS ADAN i FERRER
Genealogia Mataronina de la família Balansó

FRANCESC CORTÉS
L'orgue català durant el segle XVIII. L'orguener Antoni Boscà i l'orgue de Santa Maria de Mataró

M. ASSUMPCIÓ ZAPATA i BUXENS
Dipositari de «Penas de cámara». Una petita roda de l'engranatge de la fiscalitat del 1824 al 1838

RAMON CALSAPEU i CANTÓ
Vincles mataronins del Beat Hospitalari Simó Brun i Ararà.

M. ENCARNACIÓ SOLER i ALOMÀ
«Fiestas de las Santas en el Año de la Victoria», una mostra del patrimoni cinematogràfic recuperat a Mataró

DOCUMENTACIÓ FOTOGRÀFICA

FULLS/48

del Museu Arxiu de Santa Maria

Mataró, gener 1994

FULLS/48

del Museu Arxiu de Santa Maria

Mataró, gener 1994

TAULA

Portada: Inscripció del mil·liari de la Via Augusta, trobat a Vilassar de Mar. Dibuix Marià Ribas i Bertran.

Edita: MUSEU ARXIU DE SANTA MARIA
Centre d'Estudis Locals de Mataró.
Director: Manuel Salicrú i Puig.
Beata Maria, 3
Tel. 790 15 28 (Parròquia de Santa Maria)
Composició i impressió:
Copisteria Castellà-c/Pujol, 40 - 08301 MATARÓ
Dipòsit Legal: B-15.257-1978 *ISSN* 0212-9248

Amb la col.laboració del
SERVEI D'ARXIUS DEL
DEPARTAMENT DE CULTURA
DE LA GENERALITAT DE CATALUNYA
i del
PATRONAT MUNICIPAL DE CULTURA
DE MATARÓ

EDITORIAL

MARIÀ RIBAS I BERTRAN

Marià Ribas i Bertran va néixer a Mataró, a la Plaça Gran, el 23 de juny de l'any 1902. La seva família regentava una xocolateria a la mateixa plaça. El seu pare, Ramon Ribas, era professor de dibuix.

Després d'acabar els estudis primaris a Santa Anna, entra d'aprenent als tallers Klein, on, de seguida, per la seva habilitat, ha de dibuixar peces de maquinària. I assisteix a les classes de dibuix, pintura i modelat a l'Escola d'Arts i Oficis.

L'any 1919, sol.licitat per l'arquitecte mataroní Josep Goday i Casals, entra com a delineant al Servei d'Arquitectura del Negociat de Cultura de l'Ajuntament de Barcelona. Després, en temps de la Dictadura de Primo de Rivera, anirà a treballar al Servei de Catalogació i Conservació de Monuments Històrics de la Diputació, feina que ocuparà fins a la jubilació.

A Barcelona col.labora ben aviat amb Duran i Sanpere, director de l'Arxiu Municipal d'Història, que realitza importants excavacions arqueològiques a la ciutat. També amb el Dr. Bosch i Gimpera al Servei d'Arqueologia de l'Institut d'Estudis Catalans.

I inicia la seva labor d'arqueòleg que, a més d'excavar, estudiar i documentar, registra i dibuixa de manera modèlica les troballes i les difon a través de múltiples articles.

Abans de la guerra civil, treballa a Poblet. L'edició de bibliòfil dels seus dibuixos, realitzada a l'Impremta Minerva, n'és testimoni. De la mateixa època són dues monografies mataronines *Notes històriques de Mata* (1933) i *Origen i fets històrics de Mataró* (1934).

En temps de guerra, a Mataró, conjuntament amb Lluís Ferrer i Clariana i amb el suport de Julià Gual, protagonitza accions de salvament del patrimoni cultural mataroní que contenien els edificis religiosos afectats per la revolució.

Finalitzada la contesa, continua els treballs d'arqueologia, com a comissari d'Excavacions (des de 1948) i com a membre del Museu Municipal de Mataró. L'any 1947 protagonitza la creació de la Secció Arqueològica del Museu, que publicarà, en català, la revista *MUSEU*, ciclostilada, entre els anys 1948 i 1950, que és prohibida.

L'any 1952 publica una de les seves obres més importants, *El poblament d'Ilduro*, premi Rubió i Lluch 1949 de la Societat Catalana d'Estudis Històrics, i el 1964 *Els orígens de Mataró*, premi Iluro 1963.

A partir de 1959, amb el grup de la Sessió Arqueològica del Museu Municipal, excava i investiga constantment. I publica infinitat d'articles documentant les seves recerques. L'any 1970 dirigeix a Mataró l'important excavació de la vila romana de la Torre Llauder. Del 1975 és la seva obra *El Maresme en els primers segles del Cristianisme*, accèssit al premi Iluro 1973.

Jubilat del seu treball a la Diputació de Barcelona, participa durant uns anys, al costat dels Drs. Joan Maluquer i Pere de Palol, en els treballs de l'Institut d'Arqueologia de la Universitat de Barcelona, i més concretament en les campanyes d'excavació de la ciutat romana de Clúnia, prop de Burgos.

Marià Ribas i Bertran ha col.laborat i col.labora amb el Museu Arxiu de Santa Maria des de la formació de l'actual equip, l'any 1974.

Els *Fulls* del Museu Arxiu inclouen molts estudis seus; aquest mateix número incorpora un treball seu sobre la troballa, a Vilassar de Mar, d'un mil.liari de la Via Augusta.

Conjuntament amb el Museu Arxiu va publicar l'any 1979 el llibre *El retaule major de Santa Maria de Mataró i l'ampliació del temple. Segles XVII i XVIII*, obra realitzada en col.laboració amb la seva filla M. Dolça Ribas i Rosselló. Molt més recent és el llibre *Íntims records d'infància* (1992), també editat pel Museu Arxiu.

En concepte de donatiu ha aportat, i continua aportant, a la institució diversa i important documentació referida principalment a la nostra ciutat.

Dues exposicions monogràfiques dels seus treballs, *Marià Ribas i Bertran i Mataró*, dibuixos a la ploma de diversos indrets mataronins (octubre 1991 - gener 1992), i *Dibuixos d'Arqueologia de Marià Ribas i Bertran* (juliol-octubre 1993) han estat presentades a la sala polivalent del Museu Arxiu.

L'any 1981 Marià Ribas, a punt de complir vuitanta anys, va ésser homenatjat per la ciutat, a partir d'una iniciativa del Museu Comarcal del Maresme i del Museu Arxiu de Santa Maria, amb participació de l'Ajuntament de Mataró.

Avui, passats ja els noranta anys, continua treballant en plena maduresa activa, exercint com a veritable mestre d'arqueòlegs i historiadors mataronins.

Per això l'Equip del Museu Arxiu de Santa Maria, el juliol de l'any passat, en la inauguració de l'exposició *Dibuixos d'Arqueologia*, va fer pública la seva intenció de sol.licitar del Govern de la Generalitat de Catalunya la concessió de la Creu de Sant Jordi per a Marià Ribas i Bertran.

Ara fa una crida pública a les institucions, les associacions i tots els mataronins perquè s'adhereixin a la petició.

ACTUALITAT

300 ANYS DE LA VENERABLE CONGREGACIÓ DE LA MARE DE DÉU DELS DOLORS

S'ha commemorat amb diversos actes el III Centenari de la fundació de la Congregació dels Dolors, establerta a l'església parroquial de Santa Maria de Mataró.

El *Llibre d'Homes* de la Congregació ens descriu la seva erecció amb aquestes paraules: *Dia 18 del mes de Desembre de 1693, fonch fundada la Congregació Venerable de Nostra Santíssima Mare dels Dolors, per lo Reverent Doctor Francisco Garrigó, ab facultat de l'Il.lustríssim y Reverendíssim Senyor Don Emmanuel de Alba, Bisbe de Barcelona, y del Molt Reverent Pare Provincial dels Pares Servitas, y en dit dia prengueren en esta Ciutat de Mataró lo hàbit més de 100 Homens, y després, lo dia 22 de dit mes, lo prengueren també més de 100 donas.* El *Llibre de Resolucions* precisa que foren 200 els homes i 126, les dones.

Seguidament s'acordà la construcció d'una capella pròpia i la Congregació sol.licità la llicència oportuna al Consell de la Vila, que donà la seva autorització en la sessió del 4 de gener de 1694. Es comprà un terreny tocant a l'església de Santa Maria, propietat del mas Seguí, per escriptura estesa pel notari Bonaventura Vigo, el 4 de febrer de 1697, i es posà la primera pedra, beneïda pel rector Ramon Riera el 16 de maig de 1708. L'any 1733 es comprà un petit tros de terra, també del mas Seguí, que possibilità la comunicació amb l'església parroquial, que s'estava ampliant, i la construcció de l'escala del cor, situat sobre del vestíbul de la capella. La capella disposa també de la seva sagristia que, per una escala, comunica amb la sala de juntes, situada sobre d'ella. De la sagristia es baixa a la cripta, per als enterraments dels congregants, inaugurada l'any 1707. L'any següent, el 16 de maig de 1708, fou beneïda la capella pel mateix rector de Santa Maria Dr. Ramon Riera.

Sembla ser que pels voltants de l'any 1722 s'encarregà al gran pintor barceloní Antoni Viladomat la decoració de capella i la direcció de l'obra d'escultura, en la qual varen treballar els fusters i escultors mataronins Pere Llobet, Gabriel Xiralt i Pau Mascort. Antoni Viladomat estava casat amb Eulàlia Esmandia, de la família dels Esmandia mataronins, dels quals encara es conserva la casa pairal.

No s'ha trobat cap contracte referent a Viladomat i curiosament tampoc de cap altra obra del pintor a Mataró ni a Barcelona.

El tema iconogràfic del conjunt de l'altar són els Set Dolors de Maria, segons la *Corona Dolorosa*, devoció que propagaren els Servites. El VI dolor, *La Pietat*, és representat en un gran quadre que servia com a teló del cambril, en el qual es venera la imatge de la Mare de Déu dels Dolors vestida amb l'hàbit negre dels Servents de Maria. Als costats de la tela que tapa el manifestador, que representa Jesús mostrant l'Eucaristia, dos bells òvals de Sant Francesc i Sant Felip Neri ens recorden que a la capella es reunien també els membres del Terç Orde franciscà i que s'hi practicaven les devocions pròpies de l'Oratori. Els quadres grans de la capella tenen per tema el *Via Crucis*, però no hi són representades les estacions XII, XIII i XIV, ja que coincideixen amb els Dolors V, VI i VII de la *Corona*, pintats com a retaule. Tampoc no hi figura la I estació. Al sostre de la sala de Juntes, hi és representada l'Assumpció de Maria en la forma tradicional que descriuen els apòcrifs.

Els Apòstols, per una revelació del cel, es trobaren reunits a Jerusalem en el moment del Trànsit de Maria i, al tercer dia, pogueren contemplar com pujava al cel amb cos i ànima, acompanyada de tota la Cort celestial, que cantava himnes i lloances a la seva Reina.

Si en els segles XVI i XVII polaritzaren la vida de la parròquia les confraries de la Minerva i del Roser, al segle XVIII la Congregació dels Dolors fou el centre de la vida religiosa a la ciutat. El bisbe de Barcelona, Diego de Astorga, en la seva visita pastoral del 24 de desembre de 1716, recomanà als clergues la inscripció a la Congregació, cosa que ja es practicava.

La Congregació dels Dolors, des dels seus inicis, fou oberta a tothom; hi trobem persones de totes les activitats d'aquella època a Mataró. Així ho indica el rètol pintat al portal de la capella, *Congregavit nos in unum Mariae Dolor*, ens uneix el Dolor de Maria.

Revisant les llistes dels congregants, veiem inscrits tots els rectors de Santa Maria, començant pel primer corrector el Dr. Pau Llorens, i també sacerdots rellevants en la vida de la Congregació, com el qui fou corrector, el Dr. Salvador Portell, del qual fins a l'any 1936 es conservava a la sagristia de la capella un retrat atribuït a Viladomat, amb una inscripció destacant les seves virtuts i el seu zel en la construcció de la capella. Morí l'any 1727 als 72 anys i fou sepultat a la cripta.

El retrat que hi ha actualment a la sagristia és el del Dr. Llorenç Campllonch i Diviu, l'únic sacerdot que té un elogi en el *Llibre d'Homes*, elogi que transcrivim. *Exemplar en virtut i oració y de una paciència y constància molt singulars, fou Corrector 36 anys.* El retrat porta la dedicatòria dels seus nebots, entre els quals hi ha el qui després fou també corrector, el reverend Josep Camín i Campllonch. Nebot d'aquest darrer fou el monjo, exclaustrat de Poblet l'any 1835, Francesc Camín i Bonet, corrector des del 1839 fins al 1853.

També foren congregants el Dr. Jaume Creus, que fou arquebisbe de Tarragona, diversos canonges, religiosos com l'historiador pare Rius, escolapi, el darrer monjo de Sant Cugat que va sobreviure a l'exclaustració fra Felip d'Alemany i Gil, el fundador de les monges filipenses, Mn. Marc Castanyé i Mn. Manuel Blanch i Puig, autor de la *Missa de Glòria* de les Santes.

Se'ns fa difícil d'escollir persones destacades d'entre els seglars; citarem únicament el qui té un elogi en el *Llibre d'Homes*, el pescador Josep Castellà, *de exemplar vida morí lo dia de Nostra Senyora dels Dolors* (27 de març de 1780).

La Congregació, durant el Correctorat del pare Camín, va efectuar una important obra de restauració a la capella. Es va refer el cambril de la Mare de Déu i s'incorporà una nova testa per a la imatge, obra del pintor i escultor Vermell. Aconseguí també el pare Camín importants privilegis per a la capella, com poder practicar-hi la devoció de les Quaranta Hores i l'obtenció del Jubileu de la Porciúncula, el dia 2 d'agost de cada any.

En prendre possessió de la parròquia un nou rector, el Dr. Gabriel Batllevell, no veié amb bons ulls la independència que tenia la Congregació dins la parròquia i, creient que era el seu deure dirigir totes les activitats, topà amb el pare Camín, que tenia el nomenament de corrector fet per l'ex-provincial dels servites, ja exclaustrats.

El rector es dirigí al Prior general dels Servents de Maria, a Roma, i obtingué el nomenament de corrector per a ell i per a tots els rectors que el succeïssin. Quan els servites fundaven una congregació en una parròquia, la posaven sempre sota l'autoritat del rector i així procediren en aquest cas.

El pare Camín dimití i ens deixà un complet estat de comptes del temps del seu Correctorat; a la vegada publicà un opuscle en el qual explicava tot l'afer. Pocs mesos després, en la gran epidèmia de còlera de l'any 1854, moriren tots dos, contagiats del mal, a causa de la seva assistència a malalts i moribunds.

Sens dubte, aquestes diferències portaren a una certa decadència de la Congregació, que amb tot prosseguí la seva vida, posada sempre sota la direcció dels rectors que s'anaren succeint.

Arribaren els tristos anys de 1936-39 en què al martiri de les persones, entre les quals destaquem el rector Samsó, hem d'unir el martiri de les coses. Foren destruïts a Santa Maria valuosos retaules dels nostres escultors del XVIII com Vendrell, Riera i Vila, o de figures senyeres de l'art català com Morató i Gurri. Dotzenes d'imatges de talla, ornaments valuosos, l'orgue antic, les campanes i una important documentació de l'Arxiu de la Comunitat es perderen per a sempre.

Providencialment, algun membre del *Comitè d'Ordre Públic* que regia la ciutat en aquells anys tumultuosos, va veure la necessitat de salvaguardar les principals obres d'art religiós, a punt d'ésser destruïdes. Es formà una Comissió en la qual, com a tècnic de reconegut prestigi, fou cridat el pintor Rafael Estrany, juntament amb el conservador del Museu Municipal Sr. Fèlix Clariana, el professor de l'Escola d'Arts i Oficis Sr. Francesc Bas, el poeta i periodista Sr. Julià Gual i els senyors Lluís Pedemonte i Joaquim Casas i Busquets. És remarcable també l'actuació en aquell moment dels Srs. Marià Ribas i Lluís Ferrer i Clariana.

Amb urgència i en condicions de treball precàries i, fins i tot, perilloses, es treballà en el salvament de tot allò que fou considerat de més valor artístic, especialment l'obra de Viladomat. Les teles havien estat tretes amb pressa, i cargolades havien estat dipositades a l'Escola d'Arts i Oficis, nucli del primer Museu a Mataró. Amb raó, aquest grup de persones fou considerat com la Creu Roja de l'Art.

Més endavant, quan la Basílica fou convertida en mercat, vist el fracàs de les gestions fetes per la Generalitat per salvar el retaule de Gurri de l'altar

major, uns mataronins es dirigiren al ministre Irujo, basc i catòlic, demanant la seva intervenció. No sabem si fou per aquesta gestió o per altres causes, però el fet és que arribà una ordre taxativa de fer un mur que tanqués la capella, cosa que la salvà de la destrucció total.

Acabada la guerra, feta una restauració d'urgència i retornades les teles de Viladomat al seu lloc, es reanudaren els cultes a la capella. Una primera restauració, especialment dels marcs que havien sofert molt durant el temps de guerra, i la col.locació de les llànties, fou dirigida pel gran arquitecte mataroní Sr. Josep Puig i Cadafalch.

Impulsada pels Srs. Lluís Ferrer i Clariana i Santiago Martínez Saurí, va ser represa la vida de la Congregació dels Dolors, en forma de confraria, sense les obligacions d'un Terç Orde. En el Llibre d'Actes consta la resposta donada pel Pare general dels Servites a una consulta efectuada. *Por la documentación presentada se deduce que la Cofradia ha sido canónicamente erigida y no hace falta una nueva erección... basta que el Párroco, que es también el Corrector, procure darle nuevo impulso.*

L'any 1962 la Congregació inicià la restauració de l'obra de Viladomat, que va fer el Sr. Ramon Gudiol i Ricart, amb l'assessorament dels Srs. Joan Ainaud de Lasarte, director dels Museus d'Art de Barcelona, Josep Gudiol, Frederic Marés i Marià Ribas. L'obra finalitzà l'any 1978 amb una nova il.luminació de la capella, i fou possible gràcies a la col.laboració de la Caixa d'Estalvis mataronina.

Actualment el Museu Arxiu de Santa Maria té cura de la conservació de tot el conjunt dels Dolors.

Quan ja semblava que la capella tornava a tenir l'esplendor inicial, l'any 1987 s'observà la fallida del tirant d'una de les encavallades de fusta de la coberta, cosa que va obligar a treballar amb extrema urgència ja que, en aquell punt, la teulada va quedar carregada, de manera inestable sobre la volta; el fet era greu perquè podia produir l'ensulsiada del recinte.

De manera immediata es va haver de programar la substitució total de la coberta antiga, costosa operació que es va fer, dirigida per l'arquitecte Jordi Estrany, traspassat fa ben poc, amb les aportacions econòmiques de la Generalitat de Catalunya, del municipi mataroní, de la Caixa d'Estalvis Laietana, del Museu Arxiu i de la parròquia de Santa Maria.

El fet d'haver de desmuntar les teles de Viladomat durant les obres, s'aprofità per fer una neteja i una restauració de les voltes i dels elements esculturats de la Sala de Juntes.

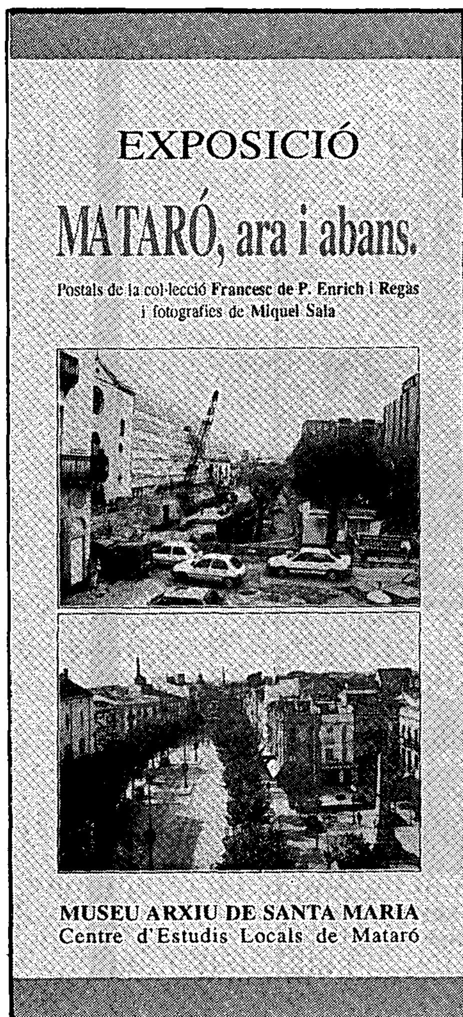
Acabades les obres i millorada la il.luminació, s'obrí de nou la capella amb la gran exposició sobre el pintor català Antoni Viladomat, que fou una mostra significativa i molt completa de l'obra de l'artista. Aquesta exposició, dirigida pel catedràtic Dr. Santiago Alcolea, fou fruit de la col.laboració del Museu Arxiu de Santa Maria amb el Museu Comarcal del Maresme.

Després del Concili, la Congregació dels Dolors i les antigues confraries, com la de les Ànimes, la de la Minerva i la del Roser, quedaren assumides per la parròquia, limitant les seves activitats, cada una d'elles al seu fi específic, però integrades plenament en la pastoral del conjunt de la parròquia.

En aquest moment, en celebrar el III Centenari de la fundació de la Congregació dels Dolors, tenim la capella restaurada i il.luminada, i podem admirar la bellesa que sabé donar-li el gran pintor català Antoni Viladomat.

Això, que per a nosaltres és un orgull, és també una càrrega. La necessitat de conservació d'aquesta obra d'art ens limita l'ús de la capella. Amb tot, es manté el culte en les commemoracions pròpies. L'admiració de l'obra d'art no ens ha de fer perdre el perquè de la seva creació.

Rafael Soler i Fonrodona

EXPOSICIÓ *MATARÓ, ara i abans*

Va ésser inaugurada el 19 de novembre de 1993. A partir de les postals de la **Col.lecció Francesc de P. Enrich i Regàs**, descriptives del Mataró d'inicis de l'actual segle fins als anys cinquanta, i en contrast amb les **fotografies de Miquel Sala**, que ens ensenyen el Mataró actual, en els mateixos indrets i, quan ha estat possible, amb idèntic punt de mira, l'exposició intenta mostrar els canvis substancials que ha experimentat la ciutat aquests darrers anys.

L'any 1991 el Sr. Francesc de P. Enrich i Regàs féu donació al Museu Arxiu de Santa Maria de la seva important col.lecció d'imatges gràfiques, formada per fotografies i, sobretot, postals antigues, principalment de Mataró i el Maresme, de Barcelona i de Girona.

A manera d'agraïment, des d'aleshores, l'Equip del Museu Arxiu de Santa Maria denomina genèricament **Col.lecció Francesc de P. Enrich i Regàs** a tot el conjunt de postals antigues que conserva, que, a més de les donades pel Sr. Enrich i Regàs, inclou les pròpies de la institució i les provinents de les donacions fetes per la família Marfà, pels Srs. Pere Pagès i Masoller i Joan Esquerra i Tuñí, i pels hereus del Sr. Josep M. Colomer i Panadero.

L'exposició *Mataró, ara i abans* és, a més, un homenatge al Sr. Francesc de P. Enrich i Regàs, periodista mataroní i exemplar col.leccionista, i a Miquel Sala, fotògraf excel.lent, que actualitza constantment el nostre arxiu d'imatges i que, amb l'exposició, documenta el Mataró de l'any 1933.

X SESSIÓ D'ESTUDIS MATARONINS

El dissabte dia 20 de novembre de 1993 tingué lloc la lectura de les comunicacions presentades a la *X Sessió d'Estudis Mataronins*, convocada, com cada any, pel Museu Arxiu de Santa Maria, Centre d'Estudis Locals de Mataró.

Les comunicacions presentades van ésser les següents:

Recordant unes excavacions pre-romanes en el terme de Mataró, de Marià Ribas i Bertran.

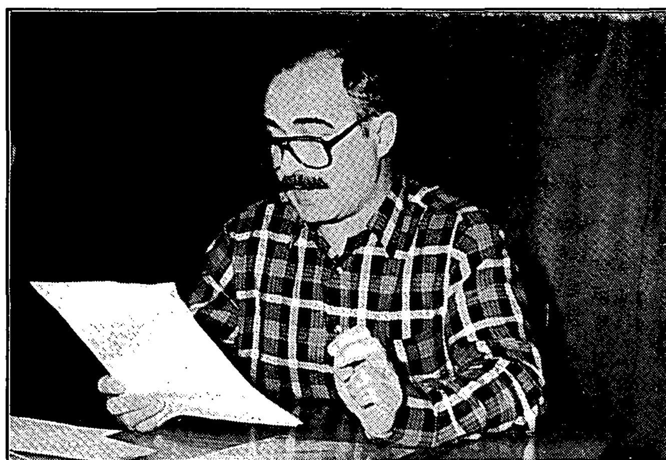
La porta meridional del poblat ibèric de Burriac. Noves aportacions a partir de la campanya de 1991, de Joan Banús i Tort.

Restes arquitectòniques d'època romana i un petit context estratigràfic tardo-antic trobats al carrer de les Espenyes (Mataró), de Ramon Járrega i Domínguez i Joan-Francesc Clariana i Roig.

Apunts sobre la Iluro romana, de Joan-Francesc Clariana i Roig.

X SESSIÓ D'ESTUDIS MATARONINS.
Imma Basols i Fernàndez presentant la seva comunicació.
Fotografia Miquel Sala MASMM

X SESSIÓ D'ESTUDIS MATARONINS.
Agustí Barrera i Puigví llegint la seva comunicació.
Fotografia Miquel Sala MASMM.

El material amfòric de can Xammar (Mataró) de la campanya 1970, d'Imma Bassols i Fernàndez.

La sitja de la torre Rosendo-Riera (Premià de Dalt. El Maresme), de Ramon Coll i Monteagudo i Jordi Montlló i Bolart (AECC).

Notes sobre la perduració de les sitges com a sistema d'emmagatzemar collites en el Maresme, del Grup d'Amics de l'Art Romànic del Maresme (Secció del Museu Comarcal del Maresme. Mataró).

Propietaris d'esclaus a l'àmbit rural de la vegueria de Barcelona, segons el Llibre de la Guarda del 1425. El cas del Maresme, de Roser Salicrú i Lluch.

Documentació de l'ermita de Sant Simó, de Josep Colomer i Busquets.

El repartiment de les fundacions de la parròquia de Vilassar (segles XVII-XVIII), de Josep Samon i Forgas.

Bigàmia i Inquisició: El procés de Joachim Gonzàlez, d'Antoni Llamas i Mantero.

De Mataró a Barcelona abans del ferrocarril, d'Antoni Martí i Coll.

Antoni Franquesa i Sivilla i la ideologia republicana federal, de Francesc Costa.

Cultura i guerra (1936-1939), d'Agustí Barrera i Puigví.

Història postal de Mataró. Segona part 1900-1948, d'Eduard Barceló i Ribas.

Com és habitual, el Museu Arxiu de Santa Maria aplegarà les comunicacions en un volum que serà publicat amb la col·laboració del Patronat Municipal de Cultura de Mataró.

El dissabte dia 27 de novembre de 1993 es presentà el volum de comunicacions de la IX Sessió d'Estudis corresponent a l'any 1992.

NOTÍCIA DE DONATIUS REBUTS

Agraïm novament al Sr. Jaume Vidal i March i fills la donació d'uns dibuixos del sacerdot mataroní Dr. Masdexexart.

ESTUDIS

El dia 12 de juny de l'any 1954 es va descobrir en la finca Vilalta, terme de Vilassar de Mar, un mil.liari de la Via Augusta.

La troballa significava la confirmació de la teoria del pas pel Maresme, paral.lelament a la costa, de l'esmentada via romana.

Marià Ribas i Bertran, mestre d'arqueòlegs i historiadors mataronins, que l'any 1933 ja havia publicat la ruta de la Via Augusta per la comarca, va dirigir i executar les tasques d'excavació i documentació i tot seguit les explica.

Avui el mil.liari és un dels símbols emblemàtics del Maresme.

LA RUTA DE LA VIA AUGUSTA EN EL MARESME

Les primeres grans obres de construcció que realitzaren els romans a la Península foren les vies terrestres, per tal de facilitar la marxa de les tropes i d'entaular fàcil comunicació entre les diferents ciutats.

L'itinerari d'Antonino Caracalla inclou 34 vies, que comprenen una longitud de 6.953 milles romanes, i menciona 296 pobles. Però no hi consten, i cal afegir-les-hi, les dades que subministren els Vasos Apol.linars, que, per altra part, descobreixen unes dreceres en la Via Augusta. L'itinerari d'Antonino tampoc no esmenta la via que servia de comunicació entre cinc de les nou colònies de la Bètica.

La Via Hercúlea és considerada la més antiga; estava en curs de construcció l'any 120 abans de J.C. i, pocs anys més tard, Polibi ja la vegé acabada. Travessava el Pirineu pel lloc on, més tard, Pompeu erigí els Trofeus, monument commemoratiu de les seves victòries, i seguia per la costa, passant per Empúries, Barcelona, Tarragona, Sagunt i València, fins a Cartagena. Posteriorment, es va continuar fins a Lorca, Guadix i Granada. En temps d'August, fou restaurada i refeta totalment i s'allargà fins a Cadis; per aquest motiu des d'aleshores fou anomenada Via Augusta.

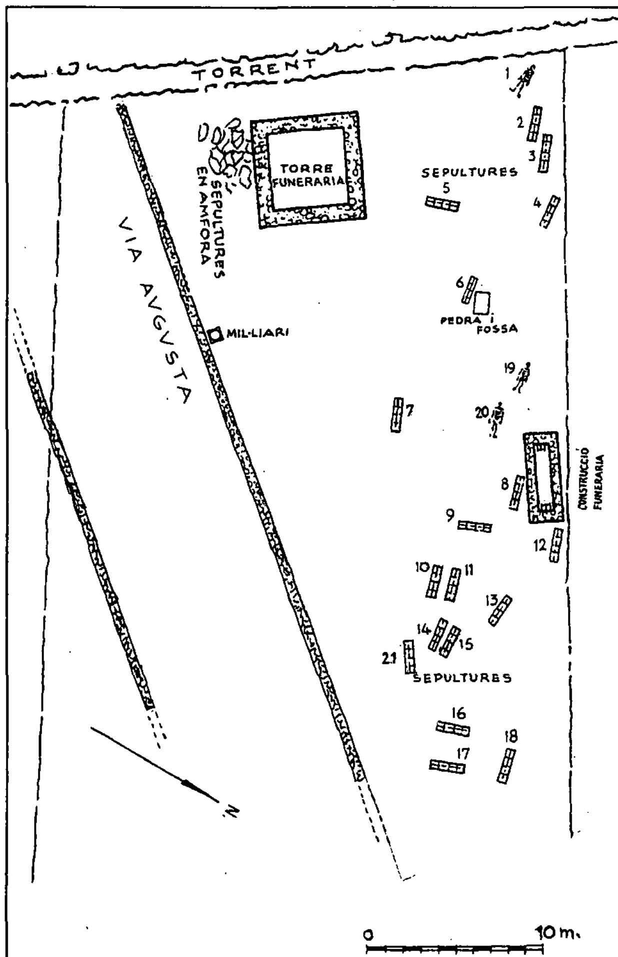
L'any 1933 en el llibre *Notes històriques de Mata* (p. 21-22), vaig publicar per primera vegada la ruta de la Via Augusta en el Maresme. Agrupant totes les dades que tenia de les restes arqueològiques d'època romana existents a la comarca, algunes conegudes d'anys anteriors, i altres, les més abundants, descobertes més recentment, i situant-les sobre d'un pla de la comarca, vaig notar que definien amb claredat la topografia romana del Maresme i que insinuaven el traçat d'una via de comunicació, la Via Augusta.

I vaig comprovar que el traçat proposat encaixava perfectament amb les descripcions dels autors clàssics. Com Estrabó, que diu *aquesta via a vegades s'aproxima al mar i altres es separa d'ell, segueix la costa de Llevant, passant per Empúries, Barcelona, Tarragona, Sagunt... i s'interna fins a la Bètica.* (III, 4, 9).

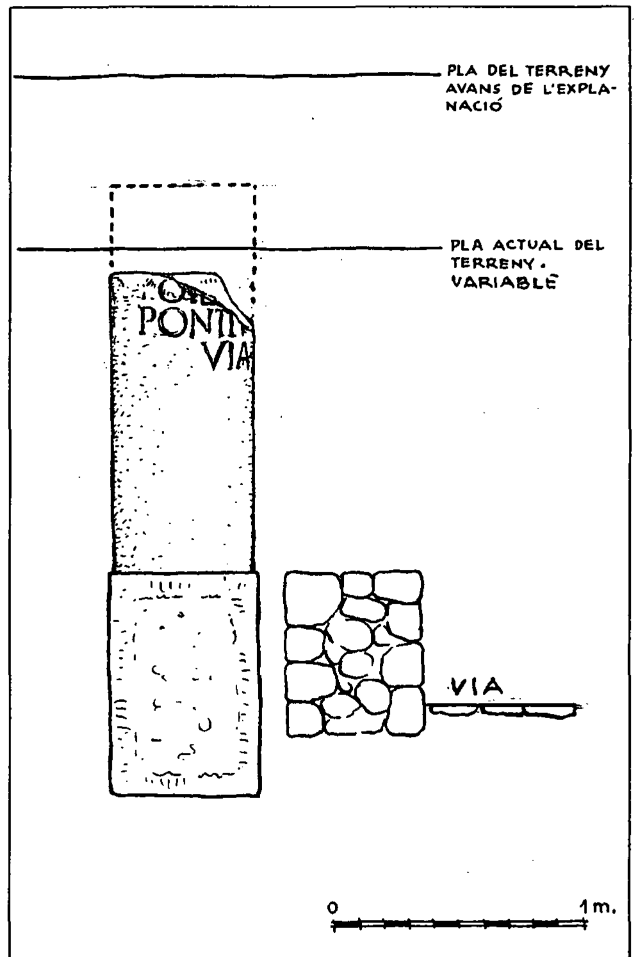
Uns altres tres autors parlen concretament de localitats del Maresme. Plini diu *Inde ad Tarraconem parva sunt oppida Blanda, Eluro, Baetulo, Barcino.* (III, 6, 2). Mela refereix les mateixes poblacions, encara que la descripció està feta en sentit contrari (II, 90). Ptolomeu també les cita (II, 6, 19), i cal afegir el que s'ha dit de la Via Hercúlea.

El fet de no constar el nom de l'Emperador en la ruta referida per aquests textos, i l'incomplet coneixement de molts historiadors dels significatius vestigis arqueològics del Maresme, va fer que es donés més crèdit a la teoria del pas de la via pel Vallès, seguint la llista de localitats gravada en els tan divulgats Vasos Apol.linars, continuant la rutina d'anar repetint les coses que tantes vegades eren dites.

Els vasos apol.linars són unes copes de plata, probablement ex-vots d'algun viatger espanyol, descobertes l'any 1852 en els banys de Vicarello, a les vores del llac de Bracciano, a uns 35 km. de

Pla de l'excavació del mil·liari de la Via Augusta i de la necròpolis romana del seu entorn, en la finca Vilalta de Vilassar de Mar. Dibuix Marià Ribas i Bertran.

Detall del mil·liari en la situació que fou trobat el 12 de juny de 1954. Dibuix Marià Ribas i Bertran.

Roma, en les quals està gravada una llista molt extensa de les localitats que van des d'aquests banys fins a Cadis, creuant tota la Península. Hi consten, entre d'altres, el *Pyreneum* (coll del Portús), *Iuncaria, Cilniana, Gerunda, Aquis Voconis* (Caldes de Malavella), *Saeterras, Semproniana, Arrahona* (Sabadell), i *Fines* (probablement Martorell, on es conserva un arc honorífic). La llista continua travessant el Penedès, entrant a Tarragona, i s'allarga fins a Cadis.

Els Vasos Apol.linars tenen la forma de mil.liari. Un mil.liari era compost per una gran columna de pedra que com a detall important tenia gravada la indicació escrupolosa de les distàncies, el nom de les localitats i el de l'emperador.

En la ruta de la Via Augusta, de Roma a Cadis, gravada en els Vasos Apol.linars, no hi consten les localitats del Maresme, com tampoc Barcelona. El fet va promoure una llarga discussió entre historiadors i arqueòlegs, que en gran majoria s'inclinaren a favor del pas de la via pel Vallès.

D'aquí vingué, i em dol de dir-ho, que el meu original que fou mereixedor del premi Rubió i Lluch del concurs convocat per l'Institut d'Estudis Catalans, l'any 1949, i publicat el 1952 amb el títol *El poblament d'Ilduro*, esmentava la ruta de la Via Augusta del Maresme, detall que en l'última correcció fou suprimit entenent-lo com a inexacte.

Massa tard, la veritat s'imposà quan, casualment, el dia 12 de juny de l'any 1954, en la propietat d'Antoni Vilalta i París, situada en el límit dels termes de Cabrera i Vilassar de Mar, en la part corresponent a aquest últim municipi, amb motiu de fer el rebaix d'un terreny per anivellar-lo amb destí al conreu de clavells, es produí el descobriment d'un mil.liari.

El tractor que efectuava el rebaix topà amb la part alta d'una forta columna de pedra de gres, i n'arrancà uns trossos; nous esforços, després de lligar-la amb una cadena, la partiren per la meitat, i observant el tros que havia cedit, s'adonaren que portava gravades unes lletres.

Inscripció del mil·liari. Dibuix Marià Ribas i Bertran

En aquella ocasió vaig rebre la notícia per part del propietari, i, conjuntament amb l'amic Lluís Guardiola, historiador de Vilassar de Mar, també informat, anàrem al lloc del descobriment on netejàrem el fang que cobria la pedra, i posàrem a la vista una inscripció en la qual destacava el nom de Via Augusta.

Malgrat la mutilació, es llegia amb lletres de deu centímetres i bona epigrafia romana

POTE...
PONTIF... SVMVS
VIA AVGVSTA

El tros de columna amidava 65 centímetres de llargària per 56 de diàmetre; els trossos arrancats anteriorment n'augmentaven l'alçària.

Tractant-se d'una troballa d'excepcional importància, Guardiola ho posà en coneixement de l'alcalde de Vilassar de Mar, indicant la necessitat d'efectuar una ràpida excavació, que, per altra part, també interessava el propietari d'enllestir-la amb tota rapidesa.

L'Ajuntament de Vilassar posà tot seguit uns obrers a la nostra disposició i el dia primer de juliol iniciàrem l'excavació. Al cap de quatre dies de treball laboriós, arribàrem al final de la columna mil.liària, a uns tres metres de profunditat. La part baixa de la columna prenia forma quadrada, configurant un basament de 60 per 60 centímetres de costat i de 90 centímetres d'alçària; l'altura total del mil.liari era, per tant, d'uns dos metres i mig.

A uns deu centímetres de separació es descobrí la paret d'un dels costats de la Via Augusta, de 65 centímetres d'espessor i composta de pedres de mida regular, unides amb un fort morter de calç, que vàrem desenterrar amb relativa facilitat en un tram de fins a 46 metres, no essent possible de continuar l'excavació.

Intentàrem tot seguit de trobar la paret de l'altre costat de la Via, però, desconfiats, després de molt d'excavar, la localitzàrem a uns nou metres de separació, i la vàrem seguir uns vint metres de llargària, i encara continuava soterrada; però per les dificultats que ens oferia vàrem decidir d'abandonar l'excavació.

Només trobàrem insignificants restes del paviment de la Via, compost de lloses de pedra de diverses mides i formes, conservades arran les parets dels costats, que ens indicaven que la via tenia una profunditat quelcom superior a 1,80 metres en relació a l'estat del terreny en aquell moment.

Junt al fons del mil.liari trobàrem quatre fragments de bronze d'una xapa de fusió, de mig centímetre de gruix, que formaven una curvatura que s'ajustava a la columna del mil.liari, i que per tant probablement pertanyien a un aplic. Així mateix trobàrem tres monedes; un denari de plata de Tiberi *TI CAESAR DIVI AVG F. AVGVSTVS*, rev. *PONTIF* (anys 14-37), un gran bronze de Trajà *IMP. CAES. NERVAE TRAIANO AVG. GERM. DAC. P. M. TR. P. COS. V.P.P.* rev. *S.P.Q.R. OPTIMO PRINCIPI* (anys 98-117), i un petit bronze de Gal.liè (anys 253-268).

La notícia del descobriment del mil.liari s'escampà ràpidament i es produïren moltes visites de curiosos, alguns d'ells amb desagradable comportament. Per evitar mals majors, el Sr. Vilalta em demanà de retirar de la finca la pedra de la inscripció i, per aquest motiu, fou traslladada al meu domicili de Mataró, en espera del seu destí definitiu, que no depenia de nosaltres.

La topografia de l'emplaçament del mil.liari i l'extraordinària amplada de la via en aquell lloc, coincidint amb l'encreuament d'una altra via romana, que començava a l'antiga rajoleria Robert, lloc on fou descoberta una necròpolis romana i altres construccions, a Vilassar de Mar, i que pujava pel torrent de la Paret dels Moros, dirigint-se cap a Agell, Argentona i Parpers, feren suposar l'existència d'un parador.

El recorregut de la via Augusta en el Maresme normalment era paral.lel al mar. Queda molt ben determinat des del terme de Canet de Mar si ens atenem a les descobertes arqueològiques i a les notícies documentals que tenim i que esmentarem. De Canet de Mar a Arenys de Mar passava junt al pendent de les muntanyes i seguia pel turó de les Garces fins a trobar el mil.liari que cita el notari Gabriel Morera, que pot situar-se prop de Sant Pere Avanto i el Remei.

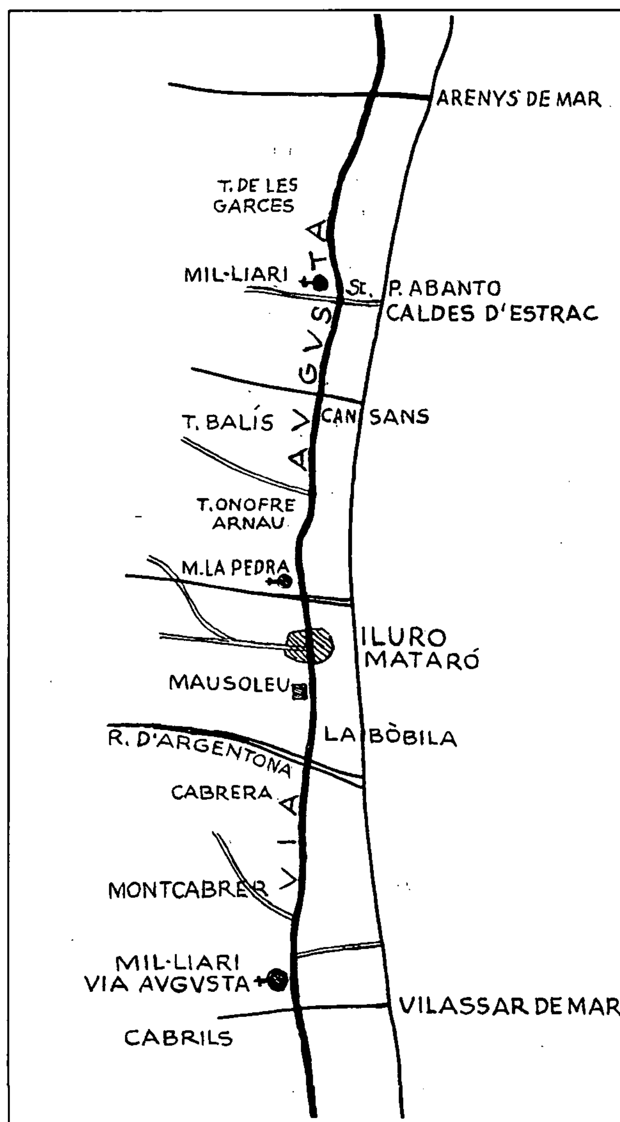
El diploma del rei Lluís el Balb, de l'any 878, parla de la via romana de la costa amb el nom de *strata publica* nomenant algunes pagesies de la comarca... *unde ipsa strata Gerunda ad Barchinonam.*

Un document del 22 de setembre de l'any 992, del Cartulari de la catedral de Barcelona, parla de la via romana en el terme de Vilassar, *de circi in ipsa strata que vadit per Sancto Matheo.*

Un trasllat, o còpia autèntica del segle XII, d'una donació feta per Bernat del Pi i la seva consort Arsendis, a Guillelma, filla d'Arnalleta, muller que havia estat del mateix Bernat, llavors difunta, i al seu marit Joan Rubiol i llurs fills descendents; nomena una possessió en el paratge denominat La Pedra, del terme de Mataró i veïnat de Mata. Pellicer creu que aquesta pedra era un mil.liari (*Iluro*, apèndix).

En l'arxiu de la Corona d'Aragó, secció protocols de Mataró, una acta del notari Gabriel Morera, de l'11 de novembre de l'any 1599, parla del mil.liari romà situat en una vinya, propietat d'En Lleu, sastre d'Arenys, que enfronta en el camí, això és, amb la serra que va de la parròquia de Caldes fins a la casa Gibert de Torrentbò. Entre altres coses diu, *és la pedra de gran tamany, rodona amb base quadrada, i de onze pams d'alçària.* Les lletres de la inscripció de la pedra, copiades pel notari, són *V. E. AL. AVR. ARAXC. AXIR. L.P. VM. P-COSV G. PROCOS. VIAM.*

El recorregut de la Via Augusta en el Maresme queda ben determinat per la documentació que s'acaba d'esmentar. Continuava paral.lela a la costa del mar, on fou localitzada en iniciar-se el pendent del turó d'Onofre Arnau; i al camí de les Cinc Sènies, també, entre els termes de Sant Andreu de Llavaneres i de Mataró foren vistos dos trams de força extensió amb paviment de lloses de pedra, que tenien unes reparacions fetes amb formigó *opus signinum*; sortia d'Iluro (Mataró), passant per l'actual carrer de Sant Benet, continuant exactament pel Camí del Mig, on en veiérem uns indicis en l'antic molí Llauder. A poca distància es produí el descobri-

Ruta de la Via Augusta al Maresme. Dibuix Marià Ribas i Bertran.

ment d'un important mausoleu, tot ell de marbre, del qual es conservaven els fonaments i unes parets de molta consistència, amb elements de gran vàlua, peces motllurades, plaques per al revestiment de parets i un magnífic medalló amb el relleu d'una Gorgona. Fou descobert l'any 1961 durant els treballs d'urbanització de la finca Peramàs que efectuava la Caixa d'Estalvis de Mataró. En aquest lloc, arran del mausoleu, es descobrí la paret d'un costat de la Via Augusta que, mercès a l'excavació que realitzàrem, poguérem seguir en uns metres d'extensió.

A poca distància també fou localitzada la Via Augusta en la bòbila del Camí del Mig, on es descobrí una notable necròpolis romana. Continuava seguint l'actual Camí del Mig cap a can Roca del terme de Cabrera i fins al mil.liari de la finca del Sr. Vilalta, allargant-se després per la part baixa de la serra de Sant Mateu fins a Tiana i Badalona, on fou localitzada fa pocs anys, aproximadament a uns tres-cents metres de distància de la carretera de França, i d'aquí seguia cap a Barcelona.

L'amplada de la Via Augusta en el Maresme era normalment d'uns tres metres; a l'encreuament del Pirineu tenia 3,20 metres, a l'Arc de Berà, prop de Tarragona, 4,87 metres. L'amplada mínima de les vies militars romanes, segons les lleis de les Dotze Taules, era de vuit peus, o sigui de 2,37 metres, encara que en alguns moments es sobrepassà.

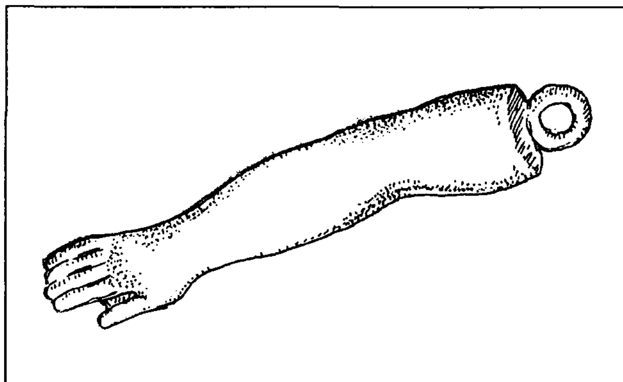
L'excavació del mil.liari se'ns complicà, per trobar-se en una feixa on es veien superficialment trossos de ceràmica romana, rodats d'àmfora i de tègules. Aquesta circumstància ens obligà a fer-hi uns tempteigs que s'allargaren en una segona part de l'excavació.

Primerament, topàrem amb les parets d'una torre de planta quadrada, de sis metres de costat, parets de forta maçoneria i de 0,80 metres d'espessor, amb l'interior perfectament pavimentat d'*opus signinum*. Damunt del paviment, trobàrem molts ossos humans, en desordre, que pertanyien a diversos esquelets. A l'exterior, tocant la paret del costat migdia de la torre, hi havia aproximadament una dotzena d'àmfores trossejades i molts ossos que suposàrem que pertanyien a antics enterraments fets en àmfores, per haver-ne trobat d'iguals en la necròpolis de la rajoleria Robert de Vilassar de Mar.

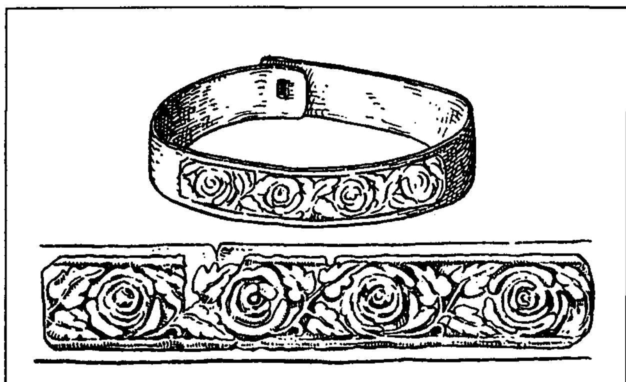
A quinze metres de distància de la torre hi havia situada una segona construcció de planta rectangular, que vàrem considerar que era un monument funerari; amidava 5 metres de llarg per 2,15 d'amplada, i també era construïda amb parets de sòlida maçoneria, de cinquanta centímetres d'espessor. L'interior conservava intactes la capçalera de quatre sepultures, indicades per unes tègules recolzades en les parets, dues a cada extrem. Amb claredat es veia que els quatre enterraments havien estat fets al mateix temps, i amb els morts col.locats en caixes de fusta; trobàrem els ossos molt desfets, i claus de ferro, que encara conservaven molta fusta enganxada. Probablement aquesta construcció hauria tingut la coberta d'obra de paleta, tapant-la totalment, ja que no es veia cap indici d'obertura a les parets.

Una altra sepultura, o probable ossera, cridava l'atenció per la seva disposició. Consistia en un clot rectangular buidat amb perfecció en el terreny ferm. Amidava 0,90 per 0,60 metres, i tenia una profunditat de 0,75 metres; en la part alta tenia un galze on s'ajustava una tapa de pedra de granit, perfectament treballada, d'1,17 per 0,76 metres, i un gruix de 0,46 m. L'interior del clot contenia abundants ossos humans.

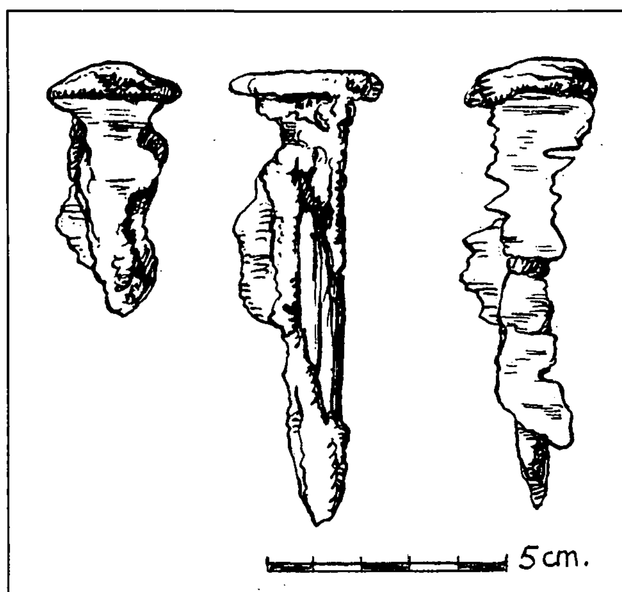
Ampliant l'excavació es descobriren divuit sepultures de tègules, en bon estat de conservació, i tres en caixa de fusta clavetejada, constituint una veritable necròpolis, que amb tota seguretat continuava pels costats, on no entràrem per tal de no destruir els conreus i no abusar de la bona voluntat del propietari.

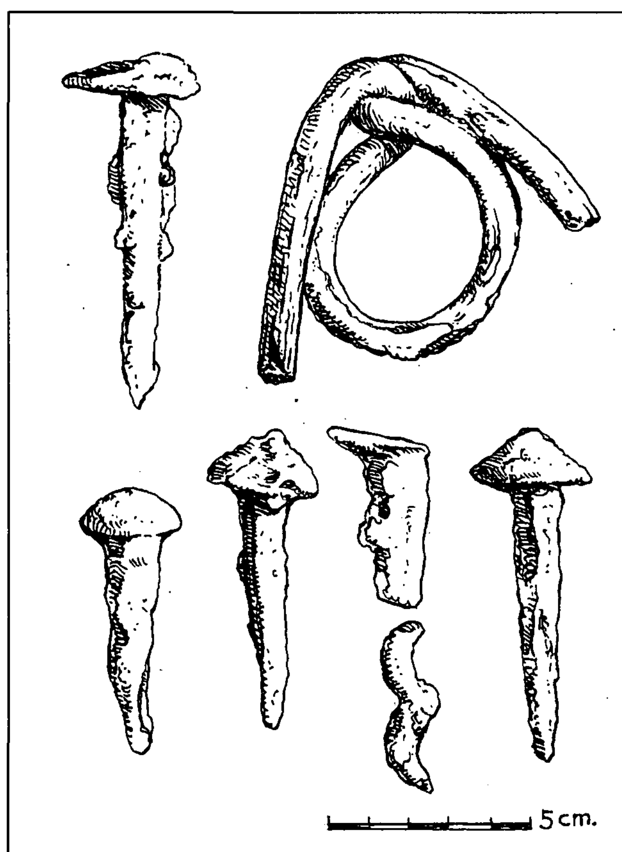
Amulet de plata repujada conservat al pit d'un esquelet de la necròpolis romana. Dibuix Marià Ribas i Bertran

Braçalet amb un aplic de roses repujades trobat a la necròpolis romana. Dibuix Marià Ribas i Bertran.

Claus de ferro amb fusta incrustada trobats als enterraments de la torre funerària de la necròpolis romana. Dibuix Marià Ribas i Bertran.

Ferros i claus trobats en diverses sepultures de la necròpolis romana. Dibuix Marià Ribas i Bertran.

En tota la superfície excavada rares vegades trobàrem restes d'objectes de ceràmica, en contrast amb les que abundaven superficialment, clara evidència que foren arrossegades per algun aiguat.

Entre les coses particulars, cal destacar la troballa d'un braçalet de bronze encara al canell de l'esquelet, amb un aplic de xapa molt prima de metall repujat, interpretant quatre roses i fulles de roser, obrat amb una gran perfecció (enterrament 9). Un altre esquelet encara aguantava un amulet, que duia penjat del coll, fet de plata repujada, representant un braç de 12 centímetres de llarg, demostratiu de la superstició que tenien els romans per defugir de l'ull pres, o d'altres finalitats màgiques (enterrament 7). Una altra sepultura cridava l'atenció per estar feta a la llargària normal però en la qual una part de les cames del mort i el crani sortien al descobert, mancant les tègules dels extrems (enterrament 21); comprovàrem que es tractava d'un individu que devia tenir una alçada d'uns dos metres; tenia les mans i la mandíbula inferior totalment desplaçats del seu lloc i els peus coberts amb polaines de cuiro, clavetejades amb claus de cabota esfèrica, dels quals recollírem més de cinquanta en bon estat.

L'impressió que vàrem treure de tot el conjunt ens va fer pensar en la possibilitat que per aquell indret s'hagués produït una revolta campal, que justificaria la presència d'esquelets mutilats, un d'ells decapitat, amb la tègula de capçalera (enterrament 12) topant l'espatlla del mort, i el crani desaparegut.

El dia 13 d'agost, amb molt de treball vàrem treure del seu lloc la part del mil.liari que encara estava *in situ*. Tapàrem el sot i tornàrem a deixar la totalitat del terreny remogut tal com el trobàrem abans d'iniciar l'excavació.

Finalment, cal esmentar que es produïren discussions entre Mataró i Vilassar de Mar sobre el dret de posseir el mil.liari. La premsa de Mataró facilità la publicació de diverses opinions, alguna tan vulgar, que va classificar el mil.liari de *Pedra maleïda.*

Vilassar va fer valer el seu dret de propietat perquè el descobriment s'havia fet al propi terme municipal i per haver contribuït a l'excavació, presentant, al mateix temps, unes llistes amb signatures, que sobrepassaven les cinc mil, en reclamació del mil.liari.

La discussió finalitzà quan la Direcció General de Belles Arts concedí el mil.liari al museu de Vilassar de Mar, conjuntament amb les troballes.

L'excavació demostrà clarament que la Via Augusta, que anava d'Empúries a Barcelona, passava pel Maresme, seguint la línia de la costa. No hem pas d'oblidar que la ridiculitzada *Pedra maleïda* en realitat fou una gran *Pedra beneïda.*

Marià Ribas i Bertran

Els Registres Sagramentals de la parròquia de Santa Maria de Mataró, conservats al Museu Arxiu de Santa Maria, han permès Lluís Adan i Ferrer, membre de l'Equip del Museu Arxiu, de formular les línies familiars dels Balansó, a partir de Pere Balansó, natural d'Aurinyac, bisbat de Comenge, arribat a Catalunya el 1607 i establert a Mataró el 1615.

GENEALOGIA MATARONINA DE LA FAMÍLIA BALANSÓ

Jordi Nadal i Oller i Emili Giralt i Raventós, en el seu treball *La immigració francesa a Mataró durant el segle XVII*, publiquen la *matrícula* dels francesos domiciliats a Mataró, feta els dies 6 i 7 de maig de 1637. Amb el número 25 hi figura Pere Balansó. L'anotació diu així:

25. PEDRO BALANSÓ, çapatero, en esta villa habitante. Dixo: Señor, yo soy natural del lugar de Aurinyach, obispado de Comenge, reyno de Francia, de edad de cuareynta y cinco años, poco mas o menos, y habrá treynta que resido en esta Provincia y veynte y dos en esta villa. Soy casado con Catharina Casals, natural desta villa y della tengo tres hijos, el mayor de veynte años, otro de ocho y otro de cinco, y dos hijas. Lo que tengo en mi Casa valdra diez ducados, no tengo otros bienes. Ten (sic) *un tio en Tiana que se llama Sanat y vivo de mi oficio.* (1)

En Pere Balansó manifesta que és francès, d'Aurinyac, bisbat de Comenge, en el regne de França. Hauria nascut cap al 1592, als quinze anys emigra a Catalunya i als vint-i-tres arriba a Mataró. Té l'ofici de sabater. Casat amb Catharina Casals (l'any 1617), té cinc fills, tres nois, el gran té vint anys (nascut el 1617), un de vuit (nascut el 1629), i un de cinc (nascut el 1632), i dues noies, de les quals no diu l'edat. A més a més té un oncle, a Tiana, que es diu Sanat.

Després de la manifestació de 1637, en Pere i Catharina encara tindran una noia (1637) i un noi (1640).

En el Llibre de Matrimonis de la parròquia de Santa Maria de Mataró, número 2, foli 50 v., trobem inscrit el matrimoni de Pere i Catharina, celebrat el dia 22 de gener de 1617 (2).

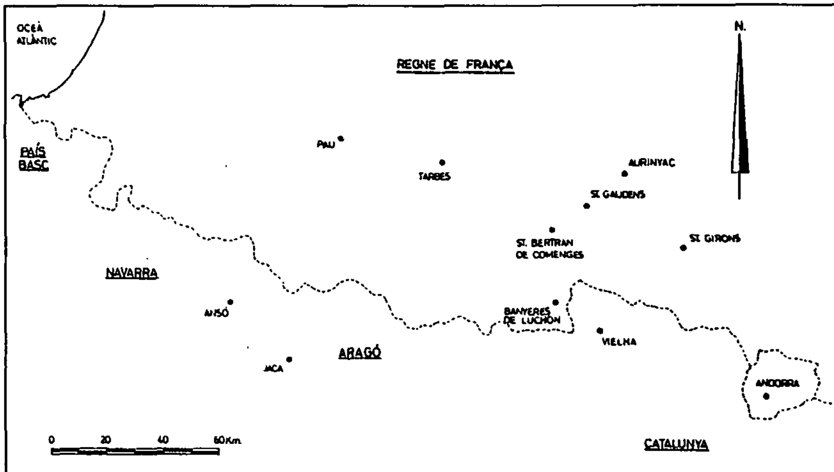
De l'anàlisi de la inscripció observem diverses coses. Una que el cognom és escrit VALANSÓ i que, a l'índex, és en la lletra V, encara que més tard és intercalat a la B.

Suposem que aquest canvi ortogràfic no va preocupar pas gens en Pere i Catharina, al contrari, era un pas més per a la integració a la comunitat i la catalanització fàcil del cognom. A més a més, fonèticament sonava igual.

Una altra cosa que observem és que un corc malintencionat s'ha menjat l'ofici de sabater, només en queda la R, però no en tenim cap dubte, perquè a la *matrícula*, en Pere ho confessa, i en tots els documents ho diu.

La vall d'Ansó —*el valle de Ansó*— és una vall que està a l'extrem nord-oest de l'Aragó, actualment província d'Osca, en el cor del Pirineu, i fronterera amb el regne de França. VAL D'ANSÓ podria ser versió gascona d'aquest topònim. La supressió de la preposició DE seria qüestió de fonètica.

Es pot suposar que la família d'en Pere fos originària d'aquest lloc i que adoptés el topònim en traslladar-se a Aurinyac; era freqüent d'adoptar com a cognom el topònim del lloc d'origen.

Mapa de la Vall d'Ansó, fronterera amb el regne de França, en relació amb el poble Aurinyac.

No és pas la meva intenció de fer la biografia d'un personatge o la història d'una família, sinó només de recollir unes dades que estan en els Registres Sagramentals de la parròquia de Santa Maria de Mataró, i d'ordenar-les de manera comprensible.

Fem ara una relació de matrimonis dels Balansó, amb l'ofici que tenien, el nom i cognom de les esposes, el nom i l'ofici dels seus pares (els sogres), i l'any d'inscripció, seguint un esquema genealògic en ordre lineal descendent masculí.

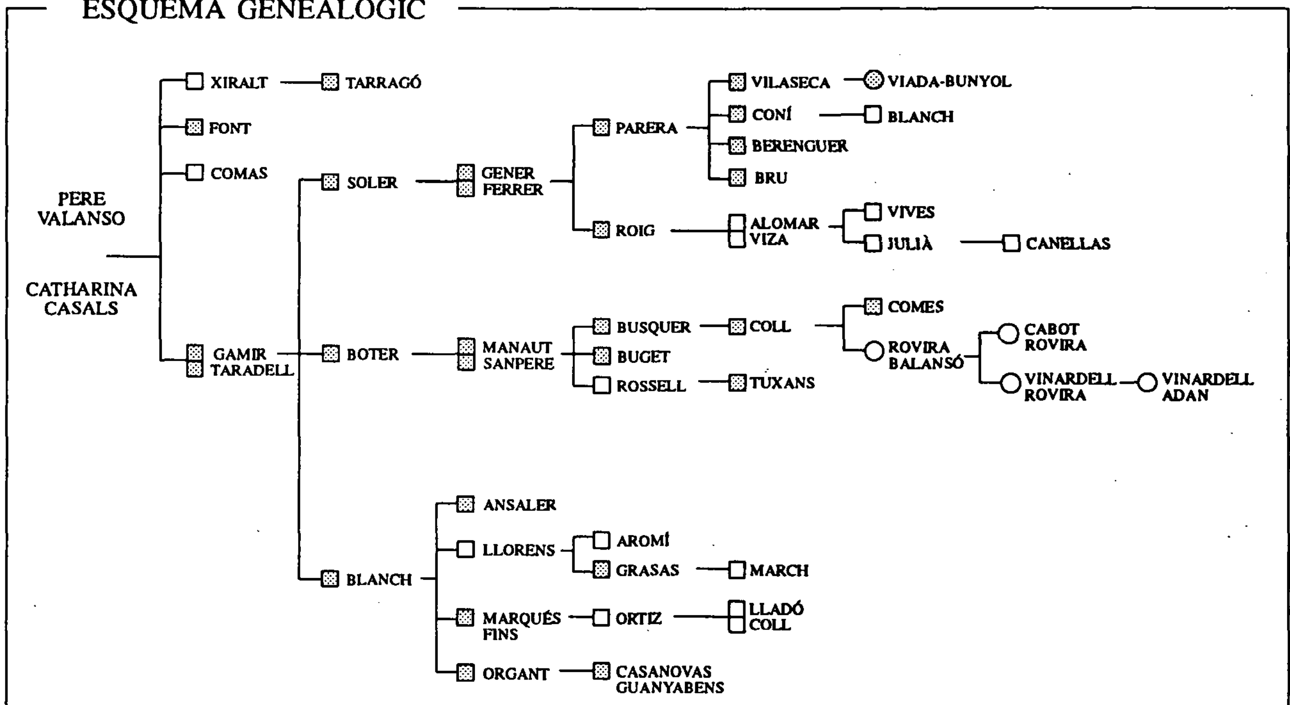
La mutació de la V per la B es produeix entre 1617 i 1629, quan trobem la inscripció del seu tercer fill. Per tant, el cognom amb B inicial és de Mataró i tots els que porten el cognom Balansó són descendents de Pere Valansó. Varen canviar un cognom d'origen geogràfic per un nom de cosa, com és un plat de balança.

En la recerca que hem fet en els Registres Sagramentals, el cognom Balansó l'hem trobat sempre amb la B inicial (exceptuant el primer) però no hi ha cap criteri en la Ç, S o SS; tot depèn de la vocalització que fes el pare o el padrí per inscriure el cognom o de l'oïda del vicari que escrivia.

El noi gran de Pere i Catharina, Gabriel, que també és sabater igual que el seu pare, es casa el 13 d'octubre de 1640 amb Teresa Xiralt, filla de Joan Pau, pescador, i de Maria. En aquesta inscripció també trobem el corc malintencionat que es menja l'ofici de sabater (només hi queda la S i la R).

En Pau, mariner, fill de Gabriel i Teresa, es casa (1689) amb Madrona Tarragó, filla de Pere, pescador, i de Maria.

El segon noi, Jaume, té l'ofici de guarnimenter, i es casa (1653) amb Catalina Comas, filla d'Andreu, mestre de cases, i de Catalina.

□ Masculí ○ Femení ▩ ◍ Ofici mariner, pescador

Inscripció del matrimoni de Pere Valansó i Catarina Casals

Inscripció del matrimoni de Gabriel Balansó i Teresa Xiralt.

El tercer noi, Antoni, és mariner; es casa (1653) amb Elena Font, filla de Pere Pau i d'Eleonor.

Finalment el més petit és batejat amb el nom de Gabriel, Pere i Melcior, el 30 de desembre de 1640; els seus pares Pere i Catharina feia vint-i-quatre anys que s'havien casat. El padrí és el germà gran, Gabriel, que li posa el seu nom i també Pere com el seu pare, i la padrina és Teresa Xiralt, que feia tres mesos que s'havia casat amb Gabriel.

En Pere (Gabriel i Melcior) Balansó i Casals és mariner, i es casa dues vegades. La primera (1661) amb Felícia Gamir, filla de Pau, veler, i de Maria. La segona vegada (1690) amb Maria Taradell, vídua deixada de Salvi Colominas, però filla de Passià, sastre, i de Maria.

En Pere Balansó i Gamir, mariner, es casa (1686) amb Maria Soler, filla de Toni, pagès, de Sant Celoni, i d'Eulàlia.

Pere Balansó i Soler, mariner, primer es casa (1711) amb Maria Gener, filla de Pere, sastre, i de Maria, i per segona vegada (1722) amb Mariàngela Ferrer, filla de Pere Ferrer, pescador, i de Teresa.

Joseph Balansó i Gener, mariner, es casa (1737) amb Teresa Parera i Balís, filla de Francesc, pescador, i de Maria.

Joseph Balansó i Parera, mariner, es casa (1764) amb Maria Rosa Vilaseca i Viñals, filla de Joseph, mariner, i Maria Eulàlia.

Dues de les filles dels Balansó-Vilaseca es casen amb dos germans, fills d'en Salvador Viada, mestre de cases, i de Teresa Bunyol. Maria Josepha (1788) amb Salvador, mestre de cases, i Rosa (1804) amb Onofre, pilot.

Boter	42	Bizquneja	83	Beret	144
Boter	43	Bernadet	88	Blanpart	142
Blanpart	48	Barangues	89	Barangues	143
Bres	50	Bonora	91	Bruner	145
Balanio 50 / Bruguera	54	Bori	92	Bordas	146
Busa	52	Barcelo	98	Baxau	147
Bolvena	55	Blanch ab Puig	100	Bolo	148
[illegible]	56	Bada	106	Buhigas	149
		[illegible]	107	Beret	150

...al	43	Vilaxasa	160
...llo			
...ieta	50	Viva	166
...lanio	50	Vieta	168
...hili	55	Viñancura	169
...ita	57	Viladell	169
...p ab Baró	68	Viñamaza	170
...ieta	69	Viver	171

Pàgines del índex del Llibre de Matrimonis: lletres B i V.

El seu fill, Geroni, també és aguller, es casa (1854) amb Anna Canellas i Padró, filla de Narcís, sabater, de Pallol de Rebardit, bisbat de Girona, i de Rita.

Batista Balansó i Gamir, mariner, es casa (1691) amb Ignés Boter, filla d'Antonio, pescador, i de Maria Àngela.

El seu fill, Joan Batista Balansó i Boter, mariner, és l'heroi que dóna fama i glòria a la família, es casa dues vegades: la primera (1722) amb Maria Manaut, filla de Joan, mariner, i de Margarida. La segona (1730) amb Maria Sanpera i Pou, filla de Pere, pescador, i Teresa.

Francesc Balansó i Parera, mariner, es casa (1769) amb Maria Josepha Coní i Sala, filla de Isidro i Justa. El seu fill Francesc que és comerciant, es casa (1803) amb Serafina Blanch i Fornells, filla de Pau i Serafina.

Salvador Balansó i Parera, mariner, es casa (1772) amb Francisca Berenguer i Abril, filla de Salvador, mariner, i de Josepha.

Joan Bta. Balansó i Parera, mariner, es casa (1776) amb Teresa Bru i Marxuach, filla de Pau, mariner, i Eulàlia.

Fèlix Balansó i Janer, mariner, es casa (1744) amb Gertrudis Roig i Castellar, filla de Francisco, negociant i de Maria.

El seu fill, Pere, fuster, es casa dues vegades; la primera (1770) amb Maria Alomar i Montanya, filla de Geroni, pescador, i d'Eulàlia, però aquesta mor jove, als 25 anys, i no tenen fills. La segona vegada (1776), amb Margarita Viza i Famadas, que era vídua de Joan Arnó, i filla de Joan, hortalà, i de Maria.

Joseph Balansó i Viza és mitger de seda, es casa (1804) amb Rita Vives i Paya, filla de Joseph i Rita.

Pere Balansó i Viza, és aguller, es casa (1812) amb Teresa Julià i Romaguera, filla de Miquel, aguller, i Ignés.

Medalla commemorativa de la gesta històrica de Joan Balansó, l'any 1757. Clixé J. Vinardell. MASMM.

Fèlix Balansó i Sanpera, mariner, es casa (1765) amb Rosa Busquer i Fornells, filla de Joseph, sabater, i de Rosa.

El seu fill, Pau, pilot, es casa (1788) amb Feliciana Coll i Dalmau, filla d'Ignasi, mestre d'aixa, i de Maria Anna.

Joan Bta. Balansó i Coll, pilot, es casa (1824) amb Josepha Comes i Gràcia, filla de Felicià, fuster, i de Margarida.

Marianna Balansó i Coll, es casa (1820) amb Joseph Rovira i Carbonell.

De les filles de Joseph Rovira i Marianna Balansó, una, Rosa, es casa (1846) amb Francisco Cabot i Ferrer, argenter; els seus fills són Francisco, Emili i Joaquim Cabot i Rovira, les biografies dels quals han estat suficientment publicades.

L'altra filla, Anna, es casa (1851) amb Joseph Vinardell i Alsina; el seu fill Joseph Vinardell i Rovira es casa amb Isabel Adan i Fins (la meva tia).

Salvador Balansó i Sanpere, mariner, es casa (1768) amb Raymunda Buguet i Rovira, filla de Sebastià, corder, i de Teresa.

Finalment, en Joseph Balansó i Sanpere, corxer, es casa (1785) amb Rita Rossell i Baya, filla de Francisco, mariner, i de Rita. El seu fill, Pere, mariner, es casa (1812) amb Elena Tuxans i Abril, filla de Joan, carreter, i de Teresa.

En Jaume Balansó i Gamir, mariner, es casa (1703) amb Theresa Blanch, filla de Pau, pescador, i de Francisca.

Pere Balansó i Blanch, mariner, es casa (1732) amb Catarina Ansaler i Casillanis, filla de Joseph, pescador, i de Maria.

Jaume Balansó i Blanch, sastre, es casa (1732) amb Teresa Llorenç i Domènech, filla de Joan, mariner, i de Teresa. El seu fill, Pau, també sastre, es casa (1762) amb Rosa Aromí i Torras, filla de Nicolau, patró, i de Teresa. L'altre fill, Thomàs, mariner, es casa (1771) amb Mariàngela Grasas i Cudinach, filla de Ramon, manyà, i de Magdalena.

Jaume, mitger, fill de Thomàs, es casa (1803) amb Magdalena March i Molins, filla de Joseph i Antònia.

Pau Balansó i Blanch, mariner, es casa (1736) amb Teresa Marquès i Fins, filla d'Antoni Pau, mariner, i de Catalina. El seu fill, Fèlix, pintor d'indianes, es casa (1779) amb Maria Rosa Ortiz i Carbonell, filla de Pere i de Marianna. El fill de Fèlix, Manuel, sastre, es casa dues vegades: la primera amb Catarina Lladó i Castellà, filla de Josep i Catarina. La segona vegada es casa (1835) amb Anna Maria Coll i Castillo, filla de Francisco i Teresa.

Melxor Balansó i Blanch, mariner, es casa (1737) amb Teresa Organt i Cabot, filla de Pere i de Maria. El seu fill, que també es diu Melcior i és mariner, es casa (1775) amb Gertrudis Casanovas i Guañabens, filla de Mariano, pescador, i de Marianna.

Els Balansó també varen tenir filles, i moltes d'elles es varen casar amb homes de Mataró, però caldria un altre llarg capítol. També hi ha molts naixements de fills i de filles, són molt nombrosos, la relació seria llarguíssima, àrida i monòtona.

L'expansió de la família Balansó a Mataró, va produir-se durant el segle XVIII. Durant el segle XIX desapareixen totalment i avui en els Llibres Sagramentals de la parròquia de Santa Maria no n'hi ha ni un.

Lluís Adan i Ferrer

NOTES.

1.- NADAL i OLLER, Jordi; GIRALT i RAVENTÓS, Emili. *La immigració francesa a Mataró durant el segle XVII.* Segon premi Iluro, 1963. Mataró, 1966.

2.- Totes les dades que figuren en aquest article són extretes dels Llibres dels Registres Sagramentals de la parròquia de Santa Maria de Mataró, conservats al Museu Arxiu de Santa Maria.

Els noms propis i els cognoms són escrits tal i com consta en els documents originals.

L'any 1734 l'orguener Antoni Boscà capitulà la construcció d'un nou orgue per a l'església de Santa Maria de Mataró. Dos anys després era ja enllestit. Després de successives restauracions i/o, reconstruccions, perdurà fins al 1936.

Francesc Cortès analitza tot seguit les característiques de l'orgue i la personalitat i la categoria dels orgueners de la família Boscà.

L'ORGUE CATALÀ DURANT EL SEGLE XVIII. L'ORGUENER ANTONI BOSCÀ I L'ORGUE DE SANTA MARIA DE MATARÓ

Abans de l'orgue d'Antoni Boscà, la parròquia de Santa Maria de Mataró va disposar d'altres orgues. En un Visita Pastoral efectuada l'any 1508 s'inventariava la existència d'uns *orgues doblats*. Posteriorment, i després d'unes obres a la nau del temple, es va contractar l'orguener Miquel Serdanya un orgue de dos teclats; això fou durant l'any 1534. A causa de problemes de goteres a la coberta de l'església, i també per manca de reparacions sistemàtiques de l'orgue de Serdanya, l'instrument va resultar malmès en el decurs de pocs anys. Així, un cop es van atendre les necessitats urgents de recomposició de la fàbrica de l'església, el Consell de la Vila va decidir de construir un nou instrument. Amb aquesta finalitat va contractar amb l'orguener Josep Bordons la construcció d'un orgue nou l'any 1595.

L'antiga església de Santa Maria de Mataró, de traça gòtica, al segon terç del segle XVII havia quedat petita per a una vila en procés de creixement. Les obres per a l'engrandiment del temple començaren el 21 d'abril de l'any 1675, col.locant el Dr. Partella, rector de la parròquia, la primera pedra. S'iniciaren d'acord amb el projecte redactat pel carmelita Josep de la Concepció, *el Tracista*, llavors frare del convent de Sant Josep. Però els treballs del *Tracista* no van agradar als mataronins i van continuar després segons nou projecte de l'arquitecte milanès Ercole Torelli, projecte que preveia servar molt poca cosa de l'església gòtica[1]. Les tres naus primitives es convertirien en una de sola, suprimint les columnes del centre, i es mantindrien tan sols les arcades apuntades dels altars laterals.

El 8 de març de 1676, per no interrompre el culte, s'instal.là un altar provisional al creuer, i l'any 1685 el Consell de la Vila decideix d'enderrocar l'absis del temple. L'abast de les obres fa suposar que l'antic orgue de Josep Bordons hauria d'ésser desmuntat. No s'ha trobat, però, cap document relatiu al trasllat de l'orgue, ni tampoc cap indici que l'organista, assalariat per la Universitat, es trobés sense instrument on exercir el seu ofici.

Les obres del temple es van desenvolupar amb força intermitències. El 1682 es va tapar el cimbori central de l'església, construït per fra Josep de la Concepció[2]. Es reprengueren vers l'any 1685, dirigides ara directament per Torrelli. El 1730, però, tan sols estava enllestida la meitat de la planta de l'església; els obrers de la parròquia s'adreçaren a l'Ajuntament demanant que continuessin els treballs[3].

Tot i que en aquelles dates encara no estava acabada la nova obra de l'església, hi ha proves evidents que es disposava d'orgue. En un memorial del 1760 s'enumeren els organistes assalariats pel Consell —i després per l'Ajuntament borbònic— des de 1699, any en què una batussa interna de la Capella de Música va sacsejar el bon ordre de la Vila. El memorial, que serva de manera fidel els fets propers a la construcció de l'orgue de Josep Boscà, no fa esment que amb anterioritat es desmuntés l'orgue existent. D'altra banda, els llibres d'Acords del Consell recullen una reparació de l'orgue feta el 1712:

> *...Primerament, Per quant lo orgue y Cadireta de nostra Parroquial Iglésia necessitan de reparacions, y adobar-se, com també las manxas de dit orgue, y hi hage persona o oficial*

de Barcelona que se ofereix fer los dits adops y reparos per la quantitat de cent sexanta lliuras, dóna per sò lo present Concell de poder als molt Illtres. Srs. Jurats de concordar ab dit oficial los dits adops y reparos de dit orgue y manxas per la referida quantitat, y fer-ne la Scryptura o contractes Convenients. [4]

La possibilitat que, durant les obres, l'orgue de Josep Bordons fos desmuntat i que en el seu lloc s'emprés un orgue positiu, portàtil, queda esvaïda des del moment en què el document anterior ens descriu que l'orgue disposava de dos teclats i diverses manxes. No crec en la hipòtesi que aquest orgue estigués situat al cor alt, i per això no fos necessari de desmuntar-lo, ja que en les deliberacions que envoltaren l'enderroc del cor alt gòtic, no s'esmenta la necessitat de cercar un orguener per a aquesta feina:

Item. han deliberat ques demolesca y espatlle lo Cor vell de la Parroquial Eglésia desta Ciutat, y se tape y pasa de lo portal que desde la Rectoria se comunica ab lo dit Cor pér ésser axí de utilitat y Major desència de la Iglésia.

Item. han deliberat per ésser axí de conveniència se fasse un Cor nou baix en lo paviment y cos de la Iglésia a samblansa del Cor de la Iglésia del Monestir de Santa Catherina de Barcelona, conforme ya se n'ha fet trassa, que es vista y se és ensenyada en lo present Concell, ab expressió enperò que los Srs. Jurats miren primer qui per menos farà lo dit Cor segons dita trassa, y després de mirat y traceat y lo demés concernent ho reporten dits Srs. Jurats, ans de passar a obrar Cor, en lo prop dit al Concell. [5]

Des de 1699 fins a 1731 ocuparen la plaça d'organista Josep Vila, Joan Simon, Josep Roca, Josep Puig, Joan Fexas i Marià Cudina [6].

Aquest darrer organista va renunciar al càrrec a causa de *no hallarse actualmente órgano en dicha iglesia.* [7] La darrera reparació que hom hi va fer no devia haver solucionat tots els problemes de conservació, tal com ho recullen les justificacions que l'Ajuntament feia al 1734 en raonar la necessitat de construir un nou orgue, ... *por no ser el órgano viejo de que antes se servia la dicha Iglesia de servicio alguno, ya por su pequeñés, como también por estar del todo descompuesto, de forma que para ponerse en estado de poder servir sería preciso casi hauerse de expendir la misma cantidad que para fabricarse de nuevo es necessaria.* [8] Tot i així, la raó veritable de desmuntar l'orgue no devia ser el seu mal estat, sinó que, mogut l'Ajuntament per la necessitat d'acabar les obres d'ampliació del temple, ordenaria que es desmuntés. Si no fos així, no s'entendria que el propi Ajuntament, en el mateix Acord on es diligenciava la baixa de Marià Cudina com a organista, procurés de cercar un nou organista tan bon punt es disposés d'un nou orgue. *Por ende está acordado el Ayuntamiento excluhir del referido empleo al dicho Mariano Cudina, como con thenor del presente le escluÿe, ÿ en lugar de dicho Cudina Procurar otros sugeto para dicho empleo de organista, que tenga las circusntancias para exercerle* [9]. Amb aquesta mesura, l'Ajuntament procurava de mantenir vigent el seu patronatge sobre el càrrec d'organista, tot i que no pogués exercir per manca momentània d'instrument.

Vers el 1734, les obres d'ampliació del temple eren quasi enllestides. Així ho confirma la Visita Pastoral del bisbe Felipe de Aguado y Requejo feta al 1735, on es testimonia que la volta de la nau principal i part del creuer ja són acabats [10]. El cost de les obres fou cobert amb aportacions de particulars, donacions del Consell i censos. Un document del 1734 recull l'estat avançat de les obres.

En vista de hallarse actualmente quasi terminada la fábrica de la nueva Parroquial Iglesia de esta ciudad, en que por su edificación, y construcción, por el espasio de nueve años cumplidos á costas de los particulares de la dicha ciudad, muy crecidas, han contribuido. [11]

Era, per tant, el moment adequat per preocupar-se de l'ornament i lluïment del temple. Com que l'orgue antic estava desmuntat [12], un grup de particulars sensibles a la manca de l'instrument durant els oficis litúrgics i divins, van demanar a Anton Boscà que els fes un disseny d'un orgue nou, pensant que la reconstrucció de l'antic de Bordons seria massa cara i que en resultaria un instrument massa petit, considerant els nous avenços en dimensions i registres que experimentaren els orgues catalans del XVIII. Així comparegueren a la reunió de l'Ajuntament del 16 de juny de 1734, portant amb ells la traça de Boscà i oferint-se a pagar les primeres despeses per a la construcció del nou orgue, unes 560 lliures, així com a facilitar els nou quintars de peltre, aliatge de zinc, plom i estany, necessaris per a fondre els tubs de l'orgue. El document on es recull l'acord per a bastir un nou orgue és molt ric en detalls històrics [13]. A part de descriure amb tota cura l'estat de l'església, s'hi argumenten tot un seguit de causes demostratives del patronatge municipal sobre l'orgue i l'ofici d'organista. El primer antecedent del patronatge de l'orgue es desprèn del contracte signat el 8 de gener de 1534 entre l'orguener Miquel Serdanya, i els Consellers i els Obrers de la parròquia, davant del prevere Esteve Isern, que actuava com a notari. Des d'aquella data, l'Ajuntament provava que es fes càrrec de l'orgue i de totes les despeses de reparacions, fent constar que la darrera havia estat el 1712. A més, també es donava fe que la plaça d'organista era de patronatge del Consell de la Vila des de la mateixa època, i que en l'adjudicació d'aquest benefici laïcal hi havia —en aquell moment— bon enteniment entre rector i Ajuntament. És estrany, però, que

no s'esmenti l'orgue posterior de Josep Bordons, contractat al 1591, i que també s'errin en vincular la plaça d'organista en el contracte amb Serdanya, ja que en realitat no es creà la plaça d'organista lligada al patronatge sobre l'orgue fins al 1591. La raó d'aquest lapsus podria ser motivada pel desordre en què es trobava en aquelles dates l'arxiu de l'Ajuntament. En un acord del 20 de juliol de 1731 s'encarrega a dos regidors i a l'escrivà que fessin un inventari de tot els fons documentals, que llavors eren molt dispersos i *no se hallan y encontran con facilidad.*

En la construcció del nou orgue, l'Ajuntament es feia càrrec de la major part del cost a pagar a l'orguener, ja que les 560 lliures eren del tot insuficients per a cobrir-lo; també es responsabilitzava de les feines del mestre de cases per assentar l'orgue, i de les despeses de la fusta. Els tractes previs i la posterior capitulació eren delegats a dos regidors, Salvador Palau i Salvador Reniu i Padró. L'orgue fou capitulat el 7 de juliol de 1734 amb Antoni Boscà i Llorens.

L'ORGUE D'ANTONI BOSCÀ.

Antoni Boscà i Llorens era membre d'una de les nissagues d'orgueners més important de la Catalunya del XVIII. Els tres membres de la família, Josep Boscà i Serinyena (+1733), el pare, i els dos fills, Josep Boscà i Llorens i Antoni Boscà i Llorens són actius des de 1689 fins a 1758[14]. Antoni, des del 1703 fins al 1731 va treballar als orgues de la catedral de Barcelona, i als de Sant Miquel del Port, Santa Maria de Jonqueres i al positiu de Sant Oleguer. Després, anà a treballar a Sevilla, on romangué fins al 1734[15]. A la seva tornada va pretendre d'heretar la plaça d'orguener de la Seu de Barcelona, vacant per la mort del seu pare, qui l'ostentava. Pocs dies abans de signar el contracte de l'orgue de Santa Maria de Mataró, el 4 de juny de 1734, es comprometé amb els Obrers de Santa Maria del Mar de Barcelona a *afinar, limpiar y compondre lo orga gran, y seguidament lo orga xich de esta iglésia*[16]. En aquell compromís també s'anotava l'obli-gació d'afinar l'orgue dues vegades a l'any i no fer registres nous sense demanar el parer als obrers de la parròquia. Si bé la plaça d'orguener de la Catedral la guanyà el seu germà Josep, Antoni va capitular aquell mateix any dos orgues nous, el de Mataró, i el del presbiteri del monestir de Montserrat.

La disposició dels registres de l'orgue que Boscà dissenyà a Mataró, ens ha pervingut mercès a una còpia de dos fulls solts de la capitulació, servades dins del Llibre d'Acords de l'Ajuntament. L'esquema dels registres era el següent:

L'orgue vell de Santa Maria l'any 1928. MASMM Arxiu d'Imatges

ORGUE MAJOR

1.	Flautat de façana	28 pams	16'	48 tecles [fusta i estany]
2.	Flautat	14 pams	8'	48 tecles [estany]
3.	Octava	7 pams	4'	48 tecles [estany, prop. llarga]
4.	Quinzena	(dos fileres)	2'	48 tecles [estany, prop. llarga]
5.	Corona	(4/5 fileres)		48 tecles [estany]
6.	Alemanya	(3/4 fileres)		48 tecles [estany]
7.	Simbalet	(3 fileres)	2/3	48 tecles [estany]
8.	[Flautat de] fusta	28 pams	16'	48 tecles [fusta]
9.	[flautat de] fusta	14 pams	8'	48 tecles [fusta]
10.	Tapadet	7 pams	4'	48 tecles [fusta]
11.	Dotzena nasarda	(2 f.)	2'2/3	48 tecles [estany]
12.	Quinzena nasarda		2'	48 tecles [estany]
13.	Dissetena nasarda		1'3/5	48 tecles [estany]
Ecos				
(caixa d'ecos de l'Orgue Major)				
14.	Corneta Magna (mig registre)		16'	24 tecles [estany]
15.	Trompetes Reials (mig registre)		8'	24 tecles [estany]
16.	Flautat (mig registre)		16'	24 tecles [estany]
(caixa d'ecos sota de l'Orga Major)				
17.	Corneta Magna (mig registre)			24 tecles [estany]
18.	Trompetes Reials (mig registre)			24 tecles [estany]
19.	Flautat (mig registre)			24 tecles [estany]
(llengües)				
20.	Trompetes Reials		8'	48 tecles [estany]
21.	Veu humana		8'	48 tecles [estany]
22.	Baixons		8'	48 tecles [estany]
23.	Xirimies			48 tecles [estany]
24.	"Baixonets"			48 tecles [estany]
25.	Clarins Clars (mig registre)		4'	24 tecles [estany]

CADIRETA

26.	Flautat	14 pams	8'	45 tecles [flautes de fusta]
27.	Octava	7 pams	4'	45 tecles [estany]
28.	Quinzena		2'	45 tecles [estany]
29.	Vint-i-dosena llarga		1'	45 tecles [estany]
30.	[ple de] 4 fileres			45 tecles [estany]
31.	[ple de] 3 fileres			45 tecles [estany]
32.	Dotzena nasarda		2'2/3	45 tecles [estany]
33.	Quinzena nasarda		2'	45 tecles [estany]
34.	Corneta Tolosana (4 f.) (mig registre)			24 tecles [estany]
35.	Bordó	7 pams	4'	45 tecles [fusta]
36.	Contres	28 pams	16'	11 peanyes
		14 pams	8'	11 peanyes

En el disseny projectat, es podia acoblar l'orgue major amb la cadireta, i s'incorporava el joc expressiu del temblant. Boscà havia de fer de bell nou els dos secrets, ja que no s'aprofitarien els de l'orgue antic, i els tubs estarien repartits a la catalana, és a dir, amb greus i aguts a cadascuna de les divisions del secret. Per subministrar suficient aire als tubs, es preveia de muntar quatre manxes *de la forma major.* A la capitulació s'establia que, un cop fet el lliurament de l'orgue, els Regidors podien demanar un examen sobre la perfecció de l'instrument. De fet, el text del projecte capitular ja va ser sotmès a avaluació, demanant l'aprovació de la traça de Boscà a Pau Llinàs, mestre de capella de Santa Maria del Pi de Barcelona, als organistes de la Catedral de Barcelona i Santa Maria del Mar, i a Guillem Casademunt, organista de la capella de música del Palau de la Comtessa.

Antoni Boscà es posaria a treballar de seguida, car en dos anys de temps tindria l'orgue enllestit. És difícil de conèixer els passos successius de les obres, l'assentament de l'orgue, i els terminis de pagament a Boscà, per manca de dades. Els Acords Municipals no hi dediquen massa atenció, i d'altra banda el possible seguiment que es pot fer des del llibre de claveria topa amb la contrarietat que, en aquell segle, el clavari no era gens sistemàtic en els sistemes d'anotar els comptes. Gran part dels fons del comú sortien de la dita *Arca de Carniceries públiques*, on s'ingressaven els beneficis obtinguts pel dret sobre la venda de carn que fruïa l'Ajuntament. És força indicatiu que el mateix dia en què es capitulà l'orgue, i, dos anys més tard, al cap de pocs dies després que Boscà lliurés l'instrument acabat, el 27 de juny de 1736, els regidors acordessin de llevar fons de la caixa de les carnisseries.

> *Ha acordado el dicho Ajuntamiento sacar de la Arca de las Carnicerías públicas desta ciudad, que se lleva por Administración, por no haver encontrado Postor para su Arriendo, la Cantidad de quatro mil libras Barcelonesas, y poner aquéllas en mano del Mayordomo del Propios del dicho Ayuntamiento, haziéndose por el credencero de dichas Carnicerías Polissa para abono de las cuentas del caxero de las mismas Carnicerías cuya cantidad deuerá servir por pago de las deudas del Común, y a del Real Servizio.*[17]

Si ens atenem al memorial de 1760, al qual ens hem referit abans[18], sortiren de les arques del comú unes 3.000 lliures barceloneses, a més de les 560 provinents de l'obra de Santa Maria.

Quant a la situació de l'orgue dins del temple, hom havia especulat que estava situat al cor baix[19]. L'afirmació, la crec inversemblant per dues raons. En primer lloc, perquè és molt difícil que un orgue de gran magnitud i amb quatre manxes pugui situar-se sobre d'un cor de petites dimensions. En segon lloc, perquè hi ha proves evidents que aquell cor estava construït amb caràcter provisional, atenent la carta de protesta del Rector adreçada als regidors de la Vila, amb data d'abril de 1758.

> *Ay del coro desta ciudad. Primeramente en lo material, sin tener forma de coro (ho coraçon) que esto quiere dezir coro, y bien serrado [...]*

O Coro derribado por una criatura, y que buen zelo tenían los que te havian fabricado, y para la gloria de Dios, tan digno de ser glorificado, y bien de sus Ministros, no haya quien zele el rehedificar. [...] ¿Qué será de los que residen en el Coro desta Iglesia, donde continuamente entran seglares, particularmente los días de fiesta, Y lo más lamentable, (por no dezir abominable y execrable) ver continuamente passar por las espaldas del coro, los ángeles de satanás, las Mugeres digo, ...

Mentre no apareguin documents que provin el contrari, pensem que es va situar al lateral esquerre del temple, dessota de l'arc d'entrada de l'actual capella de la Immaculada Concepció, on va restar fins al 1936.

Al cap de tres mesos d'haver-se capitulat la construcció de l'orgue amb Boscà, l'organista de Sant Miquel de Barcelona, Lluís Parera, presentà una súplica davant del Consell per a ser admès com a organista. Des de l'any 1731, la plaça d'organista estava vacant, tot i la intenció expressa de l'Ajuntament de proveir-la. Parera argumentava la seva demanda dient que *En vista de hallarse actualmente la parroquial iglesia de dicha esta ciudad sin organista nombrado para tañer el órgano, que de muy próximo se espera de nuevo collocar en ella, y a este fin haya comparecido ante el Ayuntamiento el licenciado Luis Parera,* que era bon organista, segons els informes presentats. Pretenia prendre els Sagrats Ordes, però l'obvenció que rebia a Sant Miquel no li permetia d'ingressar al Seminari. Sense necessitat d'efectuar oposició, l'Ajuntament el va acceptar i, sense que establís precedent, el perpetuà vitalíciament com a organista. Les obligacions a què restà lligat eren les pròpies de l'ofici, tocar l'orgue en totes les festivitats assenyalades; en cas que no tingués obligació de tocar, havia d'anar al cor a cantar; era el seu deure ensenyar l'ofici d'organista a qualsevol membre de la Capella de Música de Santa Maria de Mataró sense percebre cap retribució; no podia absentar-se sense demanar permís i havia de cercar un substitut quan fos fora de la ciutat; estava subordinat al mestre de capella; en cas que guanyés qualsevol benefici en una altra església, i no pogués complir amb les obligacions de la seva feina, hauria de renunciar a ser organista de Mataró. Parera fruiria del càrrec d'organista fins a l'any 1783, en què morí a l'edat de vuitanta anys[20].

A finals de juny de 1736, Antoni Boscà presentà als consellers de la vila l'obra de l'orgue totalment enllestida[21]. Abans que l'instrument fos acceptat, calia sometre'l a un examen tècnic. Per durlo a terme, es van requerir els serveis de Pau Llinàs i Guillem Casademunt, que ja havien donat el seu vist-i-plau al projecte de capitulació. Durant tres dies, des del 3 al 5 de juliol, Llinàs i Casademunt inspeccionaren l'obra de Boscà, junt amb Salvador Laverni, el mestre de Capella de la parròquia de Santa Maria de Mataró, i amb Lluís Parera, el nou organista. En la inspecció trobaren la disposició de l'orgue *molt ben ordenada, segons la Iglésia demana; en la igualtat de ser, afinada, molt ben executada*[22]. Boscà va variar, però, quelcom del projecte inicial, segons es manifesta en l'informe esmentat; l'onzè, dotzè i tretzè registres, els nasards de l'orgue major, que en principi havien de prendre com a referència el registre de vuit peus (o catorze pams), prenien com a so base el de setze peus (és a dir, el flautat de cara de vint-i-vuit pams); s'afegí un registre que no constava en la capitulació de 1734, el de cascavells. És de suposar que no es tractaria del registre de tres fileres; l'orgue ja disposava de tres mixtures fortes, la Corona, l'Alemanya i el Cimbalet. Crec que aquest *cascavell* es tractaria del joc festiu consistent en una roda de campanetes o cascavells. Una altra modificació del projecte foren les quatre escultures d'àngel, que encapçalaven la caixa de l'orgue, les quals feien sonar unes trompetes, peculiaritat que tampoc no havia estat capitulada.

Amb tot i aquestes petites, però significatives, modificacions del projecte inicial, l'Ajuntament acceptà l'orgue i immediatament *donà la caritat* a Antoni Boscà sense cap mena d'oposició[23].

MODIFICACIONS POSTERIORS.

No massa anys després que Boscà donés per finida la seva obra a Mataró, l'instrument experimentaria reparacions i canvis substancials. Malgrat tot, no és possible, de moment, de poder conèixer amb més exactitud quins foren els registres alterats. La primera de les reparacions de gran abast coneguda és coetània a les obres de restauració de la volta de l'església que l'any 1769 amenaçava ruïna per segona vegada a causa de la seva construcció defectuosa —la primera intervenció urgent havia estat efectuada el 1764 sota la direcció de l'escultor i arquitecte Moretó—. El 4 de setembre de 1769 la Junta de l'Obra de Santa Maria va anunciar un *sorteo* entre els fidels de la Vila per obtenir diners per a la construcció del nou retaule major de l'església. El *sorteo* també havia de procurar recursos per a les obres, alhora que havia de servir per satisfer les despeses pendents, entre elles la reparació de l'orgue. En un memorial de la Junta d'Obra adreçat a l'Ajuntament per tal de justificar la rifa, s'exposen els treballs fets:

de la nau de la Yglesia de la part del Altar Major, [que] estava en perill de caurer ab tal que sols se celebraven los Divinos Officis des de mitja nau fins al portal major. No ha tingut reparo la Junta de Obra en satisfer per la componienda del Orga passadas de mil lliuras catalanas - no obstant de no ésser á son càrrech; però com lo Ylltre. Ajuntament, que és qui ho satisfeya, se trobà impe-

dit de podero continuar enseguida, del arreglament de la Superioritat, Ysntaren a'ls obrers de que se encarregassen de tal cuydado, y ho executaren [...], la dita Junta de Obra, y á no ésser las ditas limosnas ni podria tenir un alba ni casullas.[24]

La quantitat de més de mil lliures esmerçades per la *componienda* de l'orgue fan pensar que aquell hauria de menester quelcom més que una simple afinació.

L'estat de les finances municipals no permet de donar la suficient atenció al manteniment de l'orgue, i se n'han d'encarregar els Obrers de la parròquia. L'any 1782 va caldre tornar a assegurar les parets de la nau principal, i l'orgue es va haver de desmuntar, i es traslladà al creuer de Sant Joan. Tot i la manca de fonts més precises, un memorial de la Junta d'Obra ho recull ben explícitament.

En 1782 (any més ho menos) vingué un despaitx Real per a que los delmaris contribuhissen à la recomposició —el subratllat és meu— *y manutenció del orga, ornaments, S*

Per ser los Delmes Instituhits per tres cosas, segons la Lley 2- Art. 5 de la Nova Recopilació, Llibre primer foli 37 = que

1° Per lo sustento de la Iglesia y los ministres

2° Per lo sustento dels pobres [...] calamitosos y demés

3° Per ornaments, y fábrica de la Iglesia.[25]

És prou clar que el mot *recomposició* es refereix a tornar a muntar l'orgue. Malauradament, ni sabem quin fou l'abast d'aquella *recomposició*, ni si s'alterà algun dels registres originals de Boscà.

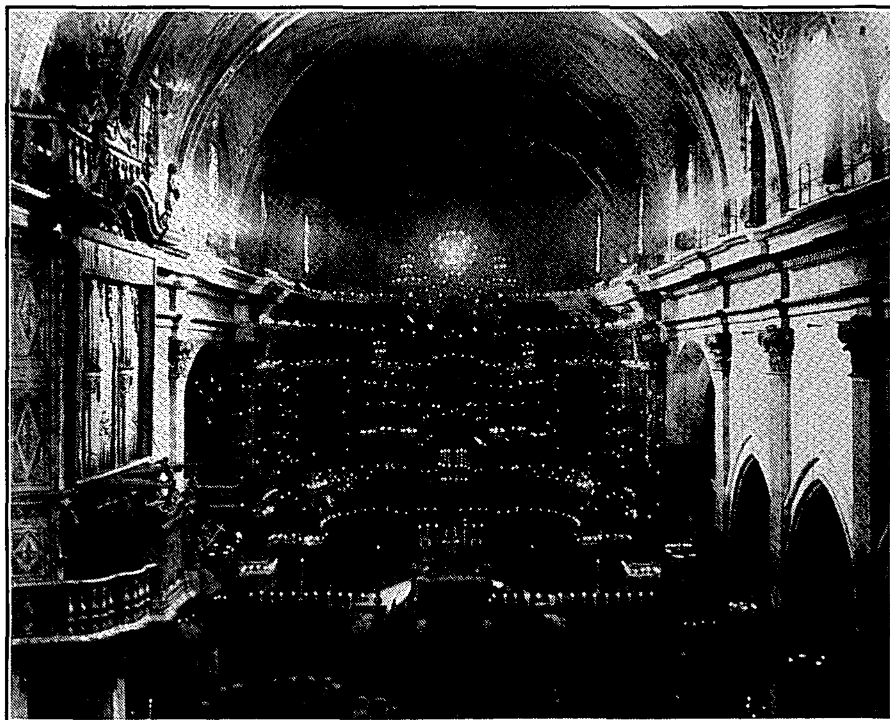
Al segle passat Gaietà Vilardebò endegà una reforma aprofundida de l'orgue que, ben segur, va alterar completament la fesonomia sonora de l'instrument. El 14 de febrer de 1864 la premsa local, referint-se a l'orgue, deia que *Próximas a concluirse las importantes obras que en el exterior de éste [templo parroquial] vienen haciéndose, era ocasión de que se pensase en una mejora interior, que más que otra alguna es imperiosamente inprescindible. Ya de algún tiempo se halla aquel instrumento inservible*[26]. La iniciativa va sorgir del músic Jaume Isern, qui va aportar un donatiu de 20.000 rals per subvencionar les obres, idèntica quantitat que l'oferta per la Junta d'Obra de la parròquia; des de les pàgines de la *Revista Mataronesa* s'obrí una subscripció popular per recollir la resta de capital necessari. La restauració quedà enllestida el 18 de desembre de 1865.

L'ORGUE D'ANTONI BOSCÀ A MATARÓ EN RELACIÓ AMB ALTRES OBRES SEVES.

Els Boscà ens van llegar a l'àrea catalana uns vint-i-set instruments[27]. Tot i que encara és massa d'hora, per manca d'estudis suficients, per formular conclusions que permetin de globalitzar el desenvolupament de l'organeria al segle XVIII, sobre la família Boscà disposem de prou dades que ens permeten d'extreure conclusions.

Antoni Boscà va treballar a l'orgue de Mataró sense que es veiés lligat a l'obligació d'aprofitar parts de l'orgue vell, a diferència dels orgues de Montblanc (1750), Igualada (1758) i Santa Maria del Pi (1741), on el fet de restaurar altres instruments o valer-se d'anteriors dissenys no el deixaven lliure per a fer qualsevol tipus d'especulació sonora. En aquest sentit l'orgue de Bagà (1754) és un cas similar.

En la concepció de l'orgue mataroní, Boscà ens sorprèn en concebre un instrument basat en els registres de 16', o vint-i-vuit pams; el fonament normal tant a Catalunya com a la Península era de 8'. A Montblanc[28], a Bagà[29], i a Igualada[30], eren els registres de vuit peus els que serviren de base, mentre que en dissenyar l'orgue de Santa Maria del Pi a Barcelona, fruit d'una aprofundida restauració, Antoni Boscà hi concebé un registre de cara de vint-i-vuit pams d'entonació[31].

L'encesa de les Santes, 1905(?).
A mà esquerra visió de l'orgue antic.
Fotografia Spà Salarich. MASMM.

A grans trets, Boscà creà per a l'orgue de Mataró cinc cossos sonors, propis d'un estadi evolucionat en l'organeria catalana. Es seguia mantenint la separació mediterrània d'orgue major i cadireta. En la concepció de la registració, d'una banda s'hi troba la lògica permanència dels registres de fons; els flautats eren ben fornits en el cas mataroní per la presència de registres de setze peus; la cadireta, seguia encara les pautes del segle XVII en afinar-se a l'octava de l'orgue major, essent per tant la seva base els registres de vuit peus. Per altra part, l'instrument presenta la riquesa en mixtures pròpia de l'orgue català, corona, alemanya i simbalet a l'orgue major, i dos plens de tres i quatre fileres, respectivament, a la cadireta. Boscà, tot i fent cas a les teories de Nassare sobre l'equilibri de plens en els orgues de vint-i-vuit pams d'entonació, disposà el registre de corona amb cinc fileres de flautes per tecla, reiteracions a part. La tercera superfície sonora ens ve representada per l'anomenat cor de nasards, tant a l'orgue major com a la cadireta. L'agrupació dels nasards apareix a l'orgue ibèric entre els anys 1670 i 1700[32]; Antoni Boscà recollí el corrent castellà que es desenvoluparia a partir del XVIII, principalment, multiplicant els *plens de nasards* als orgues de les catedrals. Els registres d'ecos són el quart element sonor. El nou model de caixa d'ecos, aportació de l'organeria castellana que penetrà tard a Catalunya[33], presenta en el cas de Mataró la curiositat d'estar repartit en dues caixes i secrets separats; un dels ecos, contingut dins de la caixa de l'orgue major, farà *equo, contra equo ÿ suspensió*, la màxima gradació dinàmica prevista llavors entre fort i piano, mentre que l'altra caixa d'ecos serà disposada *sota lo secret de l'orga gran*, i sols farà la gradació de *contra eco*, cosa que fa deduir que els primers registres serien continguts dins d'una caixa que podria tancar i obrir finestretes per acció mecànica d'un pedal, mentre que la segona caixa tindria l'obertura fixa, i jugaria amb l'efecte acústic de la seva diferent localització arquitectònica. El darrer grup sonor és la llengüeteria, també una aportació d'origen castellà i que penetrà al segle XVIII a Catalunya. L'orgue de Mataró presenta tant la trompeteria interior —trompeta reial, veu humana i xirimies— com l'exterior en batalla — baixons i baixonets i mig registre de clarins clars—. Cal destacar el perllongament de les peanyes dels contres a onze tecles, una introducció de la concepció cromàtica dels pedals ibèrics, i l'extensió de la tessitura del teclat de l'orgue major, 48 tecles (C-c''', possiblement).

Per a escatir l'evolució dels orgues catalans durant la primera meitat del segle XVIII, proposem una comparació entre els dissenys de Josep Boscà per a l'orgue del convent de les monges Carmelites de Barcelona (1709), l'orgue de Sant Sever de Barcelona (1721), i els projectes elaborats per Antoni Boscà de l'orgue Santa Maria de Montblanc (1750), de Santa Maria de Bagà (1754) i de Santa Maria d'Igualada (1758), junt amb la reforma de l'orgue del Pi (1741), i el de Mataró (1734).

Monestir de les Carmelites[34]

1.	Flautat de cara	8'	48 tecles
2.	Flautat de fusta	8'	45 tecles
3.	Octava	4'	45 tecles
4.	Dotzena llarga	2'2/3	45 tecles
5.	Quinzena llarga	2'	45 tecles
6.	Dotzena nasarda	2'2/3	45 tecles
7.	Corneta 3f.	(m.d.)	
8.	Simbalet 3f.		45 tecles
9.	Ple major 4f.		45 tecles
	Contres		(?)
	Temblant)		
	(Rossinyol)		
	(Registres partits)		

Sant Sever[35]

1.	Flautat de cara	8'	45 tecles
2.	Flautat de fusta	8'	45 tecles
3.	Corneta tolosana	2'2/3	(m.d.) (4f.)
4.	Octava	4'	45 tecles
5.	Tapadet	4'	45 tecles
6.	Nasard		45 tecles
7.	Quinzena doble	2'	45 tecles (2f.)
8.	Simbalet (3f.)		45 tecles
10.	Contres	8'	8 peanyes
	(Temblant)		
	(Registres partits)		
	(Teclat fins a Solfaut)		

Santa Maria de Montblanc[36]

Orgue Major

1.	Flautat de cara	8'	45 tecles
2.	Octava	4'	45 tecles
3.	Quinzena llarga	2'	45 tecles
4.	Dinovena i Vint-i-dosena		45 tecles
5.	Corona (4/5 f.)		45 tecles
6.	Alemanya (3f.)		45 tecles
7.	Simbalet (3f.)		45 tecles
8.	Flautat de fusta	8'	45 tecles
9.	Corneta Magna (5 f.)		45 tecles
10.	Dotzena nasarda	2'2/3	45 tecles
11.	Quinzena nasarda	2'	45 tecles
12.	Dissetena nasarda	1'3/5	45 tecles

Santa Maria de Bagà[37]

Orgue Major

1.	Flautat major	8'	45 tecles
2.	Flautat *unissonus*		45 tecles
3.	Octava	4'	45 tecles
4.	Quinzena llarga	2'	45 tecles
5.	Dinovena llarga		45 tecles
6.	Ple (4f. = Corona)		45 tecles
7.	Ple (3f. = Tolosana)		45 tecles
8.	Cimbalet		45 tecles
9.	Corneta Magna	(5.f)	(m.d.)
10.	Nasarda Dotzena		45 tecles
11.	Nasarda Quinzena		45 tecles
12.	Nasarda Dissetena		45 tecles

Santa Maria de Montblanc. *(continuació)*
Orgue Major.

13.Trompetes Reials (interior) 8'	45 tecles	13.
14. Baixó	[4']	(m.i.)
15. Baixó	[8']	(m.i.)
16. Clarí Clar	[4']	(m.d.)
17. Clarí de campanya		(m.d.)
Contres	16'	8 peanyes
Cadireta		
1. Flautat de cara	4'	42 tecles
2. Flautat de fusta	8'	42 tecles
3. Dotzena llarga	2'2/3	42 tecles
4. Tapadet	4'	42 tecles
5. Dotzena nasarda	2'2/3	42 tecles
6. Tolosana (2f.)		
7. Simbalet (3f.)		
(Rossinyol)		
(Projecte d'ecos, no realitzat)		
1. Corneta Magna		
2. Clarí de campanya o violins		
3. Tapadet	8'	

Santa Maria de Bagà. *(continuació)*
Orgue Major.

Clarins Clars		(m.d.)
14. Baixons		(m.i.)
Cadireta		
1. Flautat de cara	4'	45 tecles
2. Octava	4'	45 tecles
3. Quinzena llarga	2'	45 tecles
4. Dinovena i Vint-i-dosena	45 tecles	
5. Cimbalet (3 f.)		45 tecles
6. Corneta Tolosana		45 tecles (3f.)
7. Flautat tapat	8'	45 tecles
Contres	16'(?)	8 peanyes

Santa Maria d'Igualada[38]
Orgue Major

1. Flautat de Cara	8'	48 tecles
2. Flautat de fusta	8'	48 tecles
3. Octava	4'	48 tecles
4. Quinzena i Vint-i-dosena llarg		48 tecles
5. Quinzena llarga	2'	48 tecles
6. Corona (5f.)		48 tecles
7. Alemanya (4f.)		48 tecles
8. Cimbalet major (3f.)		48 tecles
9. Cimbalet menor		48 tecles
10. Corneta Magna (7f.)		(m.d.)
11. Dotzena nasarda		48 tecles
12. Quinsena nasarda		48 tecles
13. Dissetena nasarda		48 tecles
14. Cascavells (3f.)		48 tecles
15. Trompeta Reial		48 tecles
16. Oboè-dolsayna		48 tecles
(En batalla)		
17. Baixons i Clarins		(m.i. i m.d.)
18. Baixons i Clarins de campanya		(m.i. i m.d.)
Ecos (interior)		
1. Violins		(m.d.)
2. Corneta Magna (5.f.)		(m.d.)
3. Flautat	8'	(m.d.)
Cadireta		
1. Flautat de cara	4'	
2. Octava		
3. Dinovena		
4. Vint-i-dosena		
5. Cimbalet		
[Els registres de la Cadireta eren aprofitats de l'orgue vell.]		
Contres	16'	11 peanyes

Santa Maria del Pi[39]
Orgue Major

1. Flautat de cara	16'	47 tecles
2. Octava	8'	47 tecles
3. Quinzena	4'	47 tecles
4. Ple		
5. Ple (6 f.)		
6. Cimbalet		
7. Corneta Magna (7 f.)		(m.d.)
8. Flautat de Fusta	8'	
[Projectats, però no realitzats, els següents registres, els quals eren] qualificats de "registres moderns"]		
Trompetes Reials		
Baixons		
Contrabaix		
Tapat de fusta		
Trompeta Magna		
Xirimia		
Dotzena nasarda		
Quinzena nasarda		
Dissetena nasarda		
Clarins		
Cadireta		
1. Flautat de cara	8'	
2. Octava de la cara	4'	
3. Quinzena	2'	
4. Dotzena nasarda	2' 2/3	
5. Quinsena nasarda	2'	
6. Dinovena i Vint-i-dosena		
7. Cimbalet (3 f.)		
Contres	8 peanyes	

CONCLUSIONS.

La panoràmica que ens presenta l'orgue català als primers anys de segle XVIII es diferencia clarament de la posterior evolució, evident ja a l'orgue de Santa Maria de Mataró. Els instruments dissenyats per Josep Boscà, als quals podríem afegir també un esquema de jocs força semblant procedent del projecte de l'any 1703 de l'orgue de Montblanc (40), ens presenten un instrument on és palesa la importància tímbrica dels fons, i les mixtures junt amb nasards, propi de l'escola catalana. No hi ha cap evidència de teclat o registres d'ecos, mentre que la llengüeteria té una presència modesta, però prou significativa, la corneta magna, i les tolosanes, emprades sempre per a la mà dreta. No hi ha cap evidència de disposició en batalla. Una prova de la penetració de costums de l'escola castellana, que enriquiren l'orgue català, la constitueixen els registres partits dels orgues de Sant Sever i el de les Carmelites, instruments que sols posseïen un sol teclat. Aquesta tendència de partir els jocs s'emprarà també a Bagà (1754), en un orgue que disposava dels dos teclats normals de l'escola catalana. L'extensió dels teclats es manté en 45 tecles per a l'orgue major i en 42 per a la cadireta, amb octava curta i partició a c. Les contres es redueïen a vuit peanyes (C B H).

Vers la dècada de 1730 podem escatir un canvi força important en la disposició dels jocs als orgues projectats pels Boscà. En el projecte de 1732 per a l'orgue d'Igualada (41), Josep Boscà incorporava a l'orgue major un registre de clarins en batalla, i tres registres en eco interiors, alhora que també incorpora una mixtura ben típica de l'escola catalana, l'alemanya de 4 fileres originària del segle XVI.

La traça que Antoni Boscà féu per a l'orgue de Mataró demostra ben clarament la nova orientació estètica de l'organeria catalana, alhora que ens permet de situar de forma més precisa l'instant cronològic en què es produí. D'aquí podem deduir aquestes dades:

1. Allargament dels manuals a 48 notes l'orgue major, i 45 la cadireta. La reforma de l'orgue del Pi, amb 47 tecles, és un estadi intermedi.

2. Perllongament de l'extensió del Pedal a 11 notes, amb tendència a fer-lo cromàtic, sense Cs.

3. Presència dels teclats d'Ecos. En aquest punt hom observa alguns dubtes per mantenir una continuïtat en la concepció dels ecos, com són l'absència d'aquests registres a Montblanc i a Bagà, potser degudes a raons econòmiques que aconsellarien deixar els registres d'ecos per a futures ampliacions de l'orgue. En tot cas, els ecos es disposaven sempre a l'orgue major; un altre exemple que a Catalunya es situaven els ecos dins de l'orgue major era l'orgue de la catedral de Barcelona, un instrument de respectables proporcions on tampoc no es disposà d'un tercer teclat per a ecos (42). La proposta realitzada a Mataró d'una doble caixa d'ecos, on hi hauria una partició de registres, és insòlita a Catalunya, però presenta alguna similitud amb la partició dels nasards i Trompetes Reials a l'orgue de Montblanc (1752). Tot i que seria necessari de poder comptar amb més dades d'altres orgues de Catalunya per a fer més representatiu aquest estudi, podem observar com es perfilà al segle XVIII una caixa d'ecos amb tres registres, un flautat uníson de la cara, una corneta de cinc o més fileres, i un registre de llengüeteria.

4. Aparició de la llengüeteria, tant a l'interior de l'orgue, com a l'exterior en batalla a partir de 1730. Aquests registres serien partits en la majoria d'orgues, obeint d'una part a la influència castellana, i, de l'altra, a les exigències del caire solístic.

5. Manteniment de les principals característiques dels orgues catalans, amb dos teclats i amb abundància de fons i mixtures. La cadireta, alhora, continua presentant una disposició a l'octava envers l'orgue major. Tot i l'existència d'elements propis de l'estètica castellana, la repartició dels tubs al salmer continua sent a la catalana, és a dir, amb partició de baixos i tibles a cada extrem del salmer.

6. Evidència d'una etapa de transició. Es fan paleses diverses vacil.lacions en l'adopció dels registres partits, en les solucions definitives de la caixa d'ecos i en la partició del teclat per a la mà dreta.

Conscients de la manca d'estudis sobre els orgues catalans del segle XVIII que puguin ajudar a fer més completa la visió de l'organeria catalana d'aquella època, l'orgue de Mataró bastit per Antoni Boscà és una mostra que serveix per a recolzar el perfil d'uns instruments rics en possibilitats tècniques. Les necessitats per manca d'espai que impulsaren els orgueners castellans a crear els mitjos registres i fornir els orgues amb llengüeteria, significaren per a l'orgue mediterrà un enriquiment de textures i timbres.

Francesc Cortès

NOTES.

1.- RIBAS i BERTRAN, Marià; RIBAS i ROSSELLÓ, Maria D. *El retaule major de Santa Maria de Mataró i l'ampliació del temple. Segles XVII-XVIII.* Mataró, 1979, p. 11.

2.- LLOVET, Joaquim. *La ciutat de Mataró.* Barcelona, 1961.

3.- Arxiu Municipal de Mataró (AMM), *Llibre d'Acords,* 26 d'abril de 1730.

4.- AMM. *Llibre d'Acords,* 10 d'agost de 1712.

5.- AMM. *Llibre d'Acords,* 21 de novembre de 1708.

6.- Vegeu el Document I de l'Apèndix Documental.

7.- Vegeu el Document II de l'Apèndix Documental.

8.- AMM. *Llibre d'Acords,* 16 de juny de 1734.

9.- AMM. *Llibre d'Acords,* Lligall 9, 7 novembre 1711.

10.- RIBAS i BERTRAN, Marià; RIBAS i ROSSELLÓ, Maria D. *Op. cit.,* p. 12.

11.- AMM. *Llibre d'Acords,* 16 de juny de 1734.

12.- En l'Acord del Consell del 16 de juny de 1734 es diu *Empero attendidas, y reflectidas por varias vezes por el Ayuntamiento no sólo las circunstancias arriba ponderadas, si también la grande necesidad que ocularmente se vè todos los dias de no tener la dicha iglésia órgano.*

13.- Vegeu el Document III de l'Apèndix Documental.

14.- BONASTRE, Francesc. *Evolución del órgano español en el siglo XVIII, a través de la obra de los organeros Boscà. El Organo Español. Actas del II Congreso Español de Organo.* Madrid, 1987, p.173-181.

15.- PAVIA i SIMÓ, Josep. *Historia del órgano mayor de la Catedral de Barcelona. Anuario Musical,* XXXIII-XXXV, 1978-80, Barcelona, p. 81.

16.- BALDELLÓ, Francesc. *La música en la Basílica Parroquial de Santa María del Mar, de Barcelona. Anuario Musical,* XVII, 1962, Barcelona, p. 237-238.

17.- AMM. *Llibre d'Acords,* 11 de juliol de 1736.

18.- *Vid.* nota núm. 6.

19.- RIBAS i BERTRAN, Marià; RIBAS i ROSSELLÓ, Maria D. *Op. cit.*

20.- Sobre el contracte de Lluís Parera, vegeu el Document IV.

21.- AMM. *Libre d'Acords,* lligall 10, 27 de juny de 1736. La transcripció la trobareu al Document V.

22.- Vegeu el Document VI.

23.- AMM, *Llibre d'Acords,* lligall 10, 6 de juliol de 1736.

24.- RIBAS i BERTRAN, Marià; RIBAS i ROSSELLÓ, Maria D. *Op. cit.,* p. 18.

25.- AMM. lligall 59, *Memorial de la Junta de l'Obra de Santa Maria,* sense data.

26.- *Revista Mataronesa,* any I, núm. 2. Mataró, 14 de febrer de 1864.

27.- BONASTRE, F. *Evolución del órgano español en el siglo XVIII, a través de la obra de los organeros Boscà. El Organo Español,* Actas del II Congreso Español de Organo, Madrid, 1987, p. 173.

28.- Sobre l'orgue de Montblanc cal veure els articles de BONASTRE, F. *El órgano de Santa María de Montblanc y sus organistas durante los siglos XVII-XVIII, Anuario Musical* XX-VIII-XXIX, Barcelona, 1973-1974, p. 243-267. BONASTRE, F. *Op. cit. supra.* BONASTRE, F. *Noves perspectives per a la història de l'orgue de Santa Maria de Montblanc (1607-1977), Butlletí de la Reial Acadèmia Catalana de Belles Arts de Sant Jordi,* Barcelona, 1986, p. 13-43. SANCHEZ REAL, J. *El órgano y los organistas de la Iglesia Mayor de Montblanc, Recerca Musicològica* III, 1983, Barcelona, p. 81-136.

29.- Sobre l'orgue de Bagà podeu veure de BONASTRE, F. *L'orgue de Bagà (1754) d'Antoni Boscà, Recerca Musicològica* II , 1982, p. 43-53.

30.- L'orgue de Santa Maria d'Igualada ha estat estudiat per GREGORI, J.M. *L'orgue de Santa Maria d'Igualada i l'obra restauradora dels orgueners Josep Boscà i Antoni Boscà al segle XVIII, Butlletí de la Societat Catalana de Musicologia* I, 1979, p. 75-93.

31.- BALDELLÓ, F. *Los órganos de la Basílica Parroquial de Nuestra Señora de los Reyes (Pino) de Barcelona, Anuario Musical* IV, 1949, p.165.

32.- JAMBOU, L. *Evolución del órgano español,* Gijón, 1988, p. 285.

33.- JAMBOU, L. *Op. cit.,* p. 244.

34.- MADURELL, J. *Documentos para la Historia de Maestros de órgano, Anuario Musical* IV, 1949, p. 211-212.

35.- MADURELL, J. Article esmentat, p. 212-213.

36.- BONASTRE, F. *Noves perspectives per a l'història de l'orgue de Santa Maria de Montblanc (1607-1977), Butlletí de la Reial Acadèmia Catalana de Belles Arts de Sant Jordi,* Barcelona, 1986, p. 26.

37.- BONASTRE, F. *L'orgue de Bagà (1754) d'Antoni Boscà, Recerca Musicològica* II, 1982, p. 46.

38.- GREGORI, J.M. *L'orgue de Santa Maria d'Igualada i l'obra restauradora dels orgueners Josep Boscà i Antoni Boscà al segle XVIII, Butlletí de la Societat Catalana de Musicologia* I, 1979, p. 88 -91.

39.- BALDELLÓ, F. *Los órganos de la Basílica Parroquial de Nuestra Señora de los Reyes (Pino) de Barcelona, Anuario Musical* IV, 1949, p. 165-166. Antoni Boscà va fer sols una reforma de l'orgue del Pi, consistent en transformar l'octava curta en octava llarga de quaranta-set tecles, sense alterar en res el disseny de registres de l'orgue, obra de l'orguener Agustí Llinàs, de l'any 1691. L'orgue, però, no es va acabar tal i com es veia al projecte; per aquesta raó, una gran part de la llengüeteria no tenia tubs, sols disposava dels forats al salmer.

40.- SÁNCHEZ REAL, O. *El órgano y los organistas de la Iglesia Mayor de Montblanc, Recerca Musicològica* III, 1983, p. 102-104.

41.- GREGORI, J.M. *Op. cit.* Josep Boscà va incomplir aquest contracte, essent requerit per l'Ajuntament el seu fill Antoni a què es comprometés a donar una nova traça i la realitzés.

42.- PAVÍA I SIMÓ, J. *Historia del órgano mayor de la Catedral de Barcelona (1538-1952). Anuario Musical* XXXIII-XXXV, 1978-1980, p. 81.

DOCUMENTS.

1.

Mataró, 1760. Memorial dels organistes i mestres de Capella, elegits pel Consell i Ajuntament de la Vila els quals entraren a residir a Santa Maria.

Dia de octubre de 1699. Havent renunciat lo Reverent Joseph Vila lo empleo de organista se elegí en son lloch al Reverent Joan Simon pbre., y per renunsiasió de est, á Joseph Roca natural de Granollers...

Die 8 de Juliol de 1699 s'és desconduhit y depossessionà la Universitat dels empleos de Organista al Reverent Joseph Puig, de Sagristà al Reverent Geroni Guitart y de mestre de Cant al Reverent Llop Simon, y provehí dits empleos ab altres, y respecte que lo sobredit Joseph Puig era perpetuat en dit empleo per dita Universitat, donà dit [Puig] per nullo lo despido que lo havien fet, sobre lo que se mogué un Litigi, que vertí en la Cúria de la Metropolitana de Tarragona, qual mediant bonas perçonas fou extingit, y quedà per Organista lo dit Reverent Puig, qui ho fou fins en lo any 1706, y vacant per mort de dit empleo lo die 20 de Janer de dit any, elegí la Universitat á Joan Fexas, que ho fou fins en lo any 1714, en qual any morí, y en lloch dest fonch elegit per dit empleo lo Reverent Joseph Vila, com se haja anotat.

En lo any de 1728 (any poch més o menos) havent-se paraliticat lo Reverent Joseph Vila, organista, providencià lo Illustre Ajuntament el que substituhís per dict Mariano Codina, clergue, y havent mort dich Reverent Vila, fonch elegit per Organista dit Codina, y havent-se esta ausent per haverse desfet lo orga, dit Illustre Ajuntament á sas costas ne feu fer un que segon digueren li costà 3.000 lliures, y pér a tocar-lo elegí a Lluís Parera, clergue, a qui perpetuà, y en virtut de esta perpetuhistació [llegiu perpetuació] lo ordenà de tots ordres lo Illustríssim de Barna.. esto fou en lo any de 1734 ab poca diferència, y ho és en est any 1760.

En lo any 1741 jubilà el Illustre Ajuntament a Salvador Laverni, Mestre de Capella, que ho era des del any 1699, y en son lloch hi posà lo Reverent Jaume Arau, Prebere, a qui perpetuaria, y entrà á ressidir en la Pasqua de dit Any.

AMM, lligall 59.

2.

Mataró, 7 de novembre de 1731. Renúncia de l'organista de la parròquia de Santa Maria, Marià Codina, devant dels Regidors de l'Ajuntament, pel fet de no disposar d'orgue a l'església.

En vista de haver comparecido ante el Ayuntamiento Mariano Cudina, clergue, provisto por el Ayuntamiento del empleo de Organista de la Parroquial Iglesia de esta Ciudad durante su beneplácito, ÿ con expresso concentimiento del muy Reverendo Señor Rector de dicha Parroquial Iglesia, y Hauiendo expuesto al Ayuntamiento que por ocasión de no hallarse actualmente órgano en dicha Iglesia, havia procurado diligenciar y hallar otra conveniencia, ÿ que hauiendo encontrado con suficiente congrua en la Iglesia de Santa María del Mar de la Ciudad de Barcelona, havía acceptado aquélla con el ánimo de exercerle. Por ende está acordado el Ayuntamiento excluhir del referido empleo al dicho Mariano Cudina, como con thenor del presente le escluÿe, ÿ en lugar de dicho Cudina Procurar otros sugeto para dicho empleo de organista, que tenga las circusntancias para exercerle; y al mismo tiempo dar la deuida Intelligencia de este Acuerdo al dicho Reverendo Señor Rector de la Parroquial Iglesia de esta dicha Ciudad, a fin que no admite de aquí adelante al xpresado Cudina en función alguna de las que como â organista le competían ÿ assistía en dicha Parroquial Iglesia.

AMM, *Llibre d'Acords*, lligall 9.

3.

Mataró, 16 de juny de 1734. L'Ajuntament acordà, a instàncies d'una iniciativa privada, la construcció d'un nou orgue a la parròquia de Santa Maria .

Mataró, ÿ junio, diez y seis de junio de mil.sete.cientos.treinta y quatro

El Muy Ilustre Ayuntamiento de la Ciudad de Mataró, obispado de Barcelona

Convocado en la Piesa acostumbrada de sus casas, donde concurren los Regidores de la margen, otros de los ocho que lo componen con intervención del muy Ilustre Sr. Don Oroncio Bernela de Andra, Corregidor de la dicha Ciudad de Mataró, y su distrito. En vista de hallarse actualmente quasi terminada la fábrica de la nueva Parroquial Iglesia d. esta ciudad, en que por su edificación, y construcción, por el espasio de nueve años cumplidos á costas de los particulares de la dicha ciudad muy crecidas han contribuido. Y como de presente a la dicha Iglesia, lo que más necessita es el de tener un órgano correspondiente, con el qual se pueda en Coros cantar en la dicha Iglesia las Glorias y alabanzas a Dios nuestro Señor, por no ser el órgano viejo de que antes se servia la dicha Iglesia de servicio alguno, ya por su pequeñés, como también por estar del todo descompuesto, de forma que para ponerse en estado de poder servir sería preciso casi hauerse de expendir la misma cantidad que para fabricarse de nuevo es necessaria. Y siendo muy proporcionado que assí el mensionado órgano, como todas las demás cosas que para el adorno y complemento de la dicha parroquial iglesia sean necessarias, se hagan y executan en quanto sea possible con la mayor correspondencia y proporción. Attendiendo no menos que el órgano viejo de que antes se servía la dicha Iglesia parroquial, fué al tiempo de su construcción costeado y satisfecho su importe de los propios del Común desta ciudad, como de su consierto y fábrica ponerse en público instrumento, que passó ante el Reverendo Esteuan Isern presbítero y vicario de.la mensionada parroquial iglesia, y en dicho nombre por autoridad ordinaria notario público, a los ocho de febrero de el año mil quinientos treinta y quatro. Y considerando assí mismo que por ocasión de hauerse hallado el expressado órgano en diferentes ocasiones descompuesto, y entre otras en la última, que fué en diez de agosto del año mil setecientos y doze, siendolo de tal modo que no se podía de ningún modo seruir de él, el

Común de la ciudad por deliberación tomada en el mismo día, acordó gastar para remendar el dicho órgano para poder aquel seruir la cantidad de Ciento y sesenta libras, en que ésta con el maestro de órganos fué ajustada, y acordada. Atendiendo no menos, que dende [sic] el mensionado año mil quinientos treinta y quatro, hasta el presente en que han discurrido ducientos años cumplidos, el empleo, u, officio de organista de la dicha parroquial iglesia consequtivamente se ha siempre prouisto, y conferido por nombramiento del Común de la ciudad, en fauor del sugeto que se consideró más digno para obtenerle, en cuya possessión se halla pacífica este Ayuntamiento actualmente. Y finalmente considerando el Ayuntamiento que para la fábrica, y construcción de un nuevo órgano correspondiente y proporcionado a la dicha iglesia parroquial, como lo es el que se ha presentado por disseño al Ayuntamiento con su capitulación, y música en que ha de consisitir, muchos, y diuersos deuotos particulares desta ciudad han ofrezido de sus bienes propios contribuhir en la fábrica, y coste del expressado órgano nuevo, subministrando para ello no sólo en nueue quintales de peltre que se considera necessario para el expressado nueuo órgano, si también en la cantidad de quinientas y sesenta libras en dinero contado para la paga primera del total importe aque será ajustado, y convenido el dicho órgano nueuo, como lo restante del dicho importe por pagas y términos corespondientes se pague, y satisfaga de los propios del Común de la ciudad. Y reconociendo el Ayuntamiento, que la limosna ofrezida por los dichos deuotos, es suficientemente pingüe, aunque menor al total importe del mensionado órgano, empero attendidas, y reflectidas por varias vezes por el Ayuntamiento no sólo las circunstancias arriba ponderadas, si también la grande necessidad que ocularmente se vé todos los días de no tener la dicha iglesia órgano correspondiente para con él, y el clero de la dicha iglesia cantar en coros las alabansas á Dios Señor nuestro en las continuas celebraciones de ella. Por ende ha acordado el dicho Ayuntamiento costear y satisfazer de los propios del Común de la ciudad el restante importe de la total cantidad en que se ajustará y conuendrá la fábrica del expressado nueuo órgano con las pagas y términos proporcionados. Y para proyectar aquellas, como y también los pactos y condiciones con que deuerá estipularse el auto del consiente del referido órgano nueuo, con todo su maderage y demás necessario para ello, igulamente ha acordado el dicho Ayuntamiento elegir y deputar, como assí elige, y nombra para el dicho efe[c]to, a los Sres. Regidores Saluador Palau y Sr. Saluador Reniu y Padró, afin de que los dichos Sres. Regidores, con concurrencia delos actuales obreros de la dicha parroquial iglesia, proyecten y conuengan con el maestro de órganos que se obligará, en la construcción y fábrica del mensionado órgano nueuo, todo aquello que para su fábrica y construcción y la satisfación de aquel sea preciso conuenir, proyectar, y ajustar.

AMM, *Llibre d'Acords*, lligall 9.

4.

Mataró, 8 d'octubre de 1734. Designació de Lluís Parera com a nou organista, sense convocar oposicions, per al nou orgue que ja s'estava construint.

Mataró, y octubre ocho de mil setecientos treinta y quatro

En vista de hallarse actualmente la parroquial iglesia de dicha esta ciudad sin organista nombrado para tañer el órgano, que de muy próximo se espera de nueuo collocar en ella, y a este fin haya comparecido ante el Ayuntamiento el licenciado Luiz Parera, natural de la Ciudad de Barcelona, y presentado al Ayuntamento una súplica del thenor siguiente = Muy Ilustre Señor Luiz Parera vezino de Barcelona con la más attenta veneración dize á V.S. que su professión es de organista, en la qual ha aplicado todo su estudio, y se halla actualemnte con este officio empleado en la Iglesia de San Miguel de la dicha ciudad de Barcelona, pero como no le redditue la congrua que se necessita para poder ser promouido alos Sagrado Órdenes, que es lo que apeteze, y tenga entendido que dignándose V.S. concederle en dicha parroquial iglesia de esta ciudad, que se halla vacante, perpetuándolo en él, logrará con la seguridad de sus productos la referida congrua, y el desado fin de los Sagrado Órdenes, siguiendosele el de poder mejor seruir a la Iglesia, á V.S., y á todo el Pueblo. Por ende suplica á V.S. se digne hazerle la gracia del citado oficio de organista de la parroquial iglesia desta ciudad, perpetuándolo en él, con el goze de los productos que han tenido los organistas antecessores, y con iguales obligaciones, como assí lo espera de la piedad de V.S., y lo recibirá á merced= Y ohida y attendida la mensionada súplica, al dicho Ayuntamiento presentada, y por su escribano a él leyda, y no menos plenamente cerzionarado el dicho Ayuntamiento por personas muy fidedignas, no sólo en la buena fama, vida y costumbres del mensionado Luiz Parera, si también en la buena habilidad que en tañer el órgano tiene. Y attendidas, y consideradas todas estas circunstancias, que en el mensionado Licenciado Luiz Parera concurren, sin los demás que éste con todo su affecto dezea seruir a la dicha parroquial iglesia, y viendo que el expressado Luiz Parera no tiene título ecclesiástico alguno, ni congrua sufficiente para poderse ordenar In Sacris, que es el estado que dezea tener, y que ordenándose quedaua mejor seruida dicha Iglesia, Por ende attendido todo lo arriba expressado, ha acordado el dicho Ayuntamiento elegir, nombrear, y deputar e perpetuar en el expressado officio de organista de la dicha parroquial iglesia desta Ciudad de Mataró al mensionado Licenciado Luiz Parera, durante su vida natural, con todos los husos, obuenciones, prerrogatiuas y salarios assignados y pertenientes al dicho empleo, cuya elección y perpetuación haze el dicho Ayuntamiento al fauor del dicho Luiz Parera con las condiciones y pactos siguientes: estto es, que la presente elección y perpetuación no pueda en tiempo alguno seruir de exemplar, ni sacarse en consequencia para otros que en adelnate quisieren valerse de ella, quedando siempre el Ayuntamiento con la misma libertad, y facultad libre, que de presente tiene, y hasta oy ha tenido de conceder, o no, las dichas eleccion y perpetuacion del expressado empleo, por ser la presente que otorga mera y expontánea gracia que se haze al dicho Luiz Parera: Otro si, que el dicho Parera durante su empleo de organista haya y deua tañer el dicho órgano en todas las funciones y celebraciones que se apreciso y necessario tañerse aquel, y quando no sea de tañer, deua assistir en el Coro dela dicha iglesia, cantando con los demás clérigos de ella en todas las dichas funciones, como assí lo han praticado todos los antecessores en este dicho empleo: Otro si, deua enseñar en tañer el instrumento de órgano en esta Ciudad á todos los músicos y cantores que de presente se hallan y en el venidero se hallarán según el cuerpo de la Capilla de la dicha iglesia, si querrán saber de tañerlo, sin que para

esto deua perciuir ni lucrar salario alguno: Otro si, que en todo tiempo y ocasión que el dicho Luiz Parera habrá de hazer alguna auzencia de dicha esta Ciudad, deuerá primeramente ante[s] de partirse de ella obtener facultad y permisso del dicho Ayuntamiento y en hauer de tener sugeto capaz para que en el tiempo de dicha su auzencia, deua aquel tañer el referido órgano: Otro si, que sea de obligación del dicho Licenciado Parera en tañer el mensionado órgano, y assí mismo cantar con la Capilla dela dicha iglesia en todas las festiuidades y otros días, em que el Maestro de Capilla de la dicha parroquial iglesia tiene obligación de cantar en ella, con la dicha Capilla, sin lucrar distribución, o, estipendio alguno, y assí mismo en otro qualquier día que el referido Maestro de Capilla sea obligado en adelante con dicha Capilla Cantar en la dicha Iglesia y en los demás autos de la Capilla, en que concurrirá paga, será también uno de ella, lucrando la parte correspondiente, como hasta al presente se ha hecho, estando Subordinado alo que el Maestro de Capilla le ordenare: Y finalmente que siempre y quando suceda que el dicho Licenciado Luiz Parera passasse á otra Iglesia por residir algún benefficio acclesiástico, o, para obtener algún officio perpétuo, deua el nombrado Parera renunciar el officio de organista dela Iglesia desta Ciudad, y quando no lo hiziese, quede y quedar haya el mensionado empleo de organista dentro el término de quinze días contaderos del en que passare a otra Iglesia, Ipso facto vacante el dicho officio de organista pudiendo el Ayuntamiento passado dichos quinze días proveherlo en otro sugeto. Y assí con las dichas y arriba expressadas condiciones, y no sin ellas, el dicho Ayuntamiento lo acuerda, y ottorga conpromezo de ratio sempre habendo. Y presente á todo lo arriba acordado y ottorgado el dicho Licenciado Luiz Parera Aze[p]ta el nombramiento y Perpetuación del officio de organista dela dicha parroquial iglesia de esta Ciudad de Mataró á su fauor [h]echo y ottorgado por el dicho Ilte. Ayuntamiento con las condiciones y obligaciones antedichas, todas las quales *ad usguem* promete seruar y cumplir, con muchas y repetidas gracias que de este benefio tributa al dicho Ayuntamiento. Y assí lo firma y Jura en su alma extensamente. Y que esta elección y perpetuación e azetación, por medio del escribano abaxo escrito, se passe ala inteligencia del muy Reverendo Señor Rector de la parroquial iglesia desta Ciudad, para que en la vista se sirua admitir el nombrado Luiz Parera organista, en todas las obuenciones y distribuciones dela dicha Iglesia, assí fundadas en ella como funerales, como assí en todos tiempos se ha practicado con semejantes nombrados y empleados. Siendo á todo lo arriba acordado, ottorgado y azetado respectivamente presentes por testigos, el Reverendo Dr. Gaspar Portell pbro. y beneficiado dela dicha parroquial iglesia, y Miquell Ribas clergue residente en dicha Ciudad de Mataró, para esto especialmente llamados, e en el mismo día, comunicada la prescrita elección y perpetuazión de organista con su azetación, al Reverendo Dr. Franciso. Llauder presbítero, y rector de la dicha Parroquial Iglesia de Mataró, por mi, Joseph Simón, escribano."

AMM, *Llibre d'Acords*, lligall 9.

5.

Mataró, 27 de juny de 1736. Presentació de l'obra del nou orgue enllestit per Antoni Boscà a l'Ajuntament de Mataró, i convocatòria de l'examen tècnic que havia de precedir a l'acceptació de l'instrument.

En uista de que con Instrumento público que passó ante el escribano abaxo escrito en siete de Julio de 1734 Antonio Buscà, Maestro de Organos, vezino de Barcelona, Ottorgó obligación de construir de nuevo un Organo para la Parroquial Iglesia desta Ciudad, según la Capitulación que firmó por su construcción ÿ que aquella quedó approbada por los Ssres. que la reconocieron ÿ que quedan firmados al pie de la dicha Capitulación, ÿ como el dicho Buscà haÿa presentado al Ayuntamiento el tener del todo concluhído el referido órgano, solicitando la entrega de aquel: en attención de que la Capitulación se hizo con la approbación del Rvndo. Pablo Llinás presbítero y Maestro de Capilla de la Iglesia de Santa María del Pino de Barcelona, a la qual se subscriuieron los maestros y organistas de la Santa Iglesia cathedral y de Santa María del Mar de dicha Ciudad, ÿ que a dicha contrata concurrió para su maÿor acierto el Reverendo Guillermo Casademunt, presbítero organista, capellán de la Iglesia del Palau de la Comptessa de Barcelona, siendo los dos susodichos hábiles para el reconocimiento que deue preceder a la entrega del expressado organista; Por ende está Acordado el dicho Aÿuntamiento, que se suplique a los dichos Reverendo Pablo Llinás y Guillermo Casademunt por medio de castas se siruan, â gastos de esta Ciudad, y satisfaziendoles sus dietas correspondientes, venir â ella para el reconocimiento del dicho órgano, ÿ ver si está aquel construhido según la capitulación, y que para la asistencia del dicho reconocimientop se haga como se hace comisión a los Señores Regidores Don Salvador Reniu y Padró ÿ Joseph Arnau, los quales hagan relación de lo que resultare de dicho reconocimiento para acordar denpués la acceptación de aquel.

AMM. *Llibre d'Acords*, lligall 10.

6.

Mataró, 5 de juliol de 1736. Informe tècnic presentat per Salvador Laverni, Pau Llinàs, Guillem Casademunt i Lluís Parera sobre la perfecció de l'orgue construït per Antoni Boscà.

+

Illre. Señor

Avent los Infra escrits posat en exacució los Ordres per V.S. és estat seruit Manar, ÿ desitjan los dit complir, segons Déu ÿ sas conciències, ÿ seruir â V.S., An examinat lo Orgue per Mestre Anton Buscâ se obligâ, segons la Capitulaciô firmâ, y exactament se ha regonegut capítol per capítol, ÿ tant en la Manifatura, de estanÿ, com en la de fusta, ha complert segons requereix la obra, en la disposiciô de la Música molt ben ordenada, segons la Iglésia demana, en la Igualtat de ser, afinada, mol ben exacutada (si sols se ha reparat en algun registre alguna flauta no igual en la afinaciô, lo que queda ja ab nota perque dit Buscâ ô esmeni), també se ha reparat algun aument, en tres circumstàncias, que estas no són capituladas. Lo primer és que los tres nasars segons lo capitular [h]auien de ser de 14 palms ÿ se topan de 28. Lo segon és lo registre de Cascabells. Lo tercer és fer tocar los quatre Àngels la Trompeta. esto és lo que segons nostras conciències comprenem, ÿ posam â la alta comprenciô de V.S., ÿ V.S. nos mane en lo de son agrado. Ÿ axís unànimes ÿ conformes, firmam lo present vuÿ als 5 de juliol del Anÿ 1736.

Saluador Laverni, Mestre de Capella de la Parroquial Iglesia de la Ciutat de Mataró

Pau Llinás, prevere Mestre de Capella de la Parroquia de Nostra Señora del Pi de Barcelona

Guillem Casademunt, prevere y capellà del Palau de Barcelona

Lluís Parera, organista de la Parroquial Iglésia de Mataró

AMM. *Llibre d'Acords*. Lligall 10.

7.

Mataró, 7 de juliol de 1734. Còpia de la capitulació amb l'orguener Antoni Boscà per a la construcció d' un nou orgue a l'església de Santa Maria de Mataró.

Capitulació de la orga de la Parroquial de Santa Maria de la Ciutat de Mataró

Primo Lo flautat de la cara de vint y vuit palms de antonació; Conté en flautas quaranta y vuit, so és, quaranta de estanÿ y las vuit més grosas de fusta. dich 48

2 Lo registre la octava, de catorse palms de antonació; Conté en flautas totas de estanÿ, quaranta y vuit. dich 48

3 Lo registre quinzena llarga, de set palms de antonació; Conté en flautas totas de estany quaranta y vuit. dich 48

4 Registre vint y dozena llarga, de dos flautas per tecla, unísonus; Conté en flautas totas de estanÿ noranta y sis. dich 96

5 Registra la corona, de sinch flautas per tecla menos la primera ochtava que [h]a de ser de quatra; Conté en flautes totas de estanÿ dos sentas vint y nou. dich 229

6 Registre alemanya, de quatra flautas per tecla, menos la primera ochtava que â [sic] de ser de tres; conté en flautas totas de estanÿ sent vuitanta una. dich 181

7 Registre simbalet, de tres flautas per tecla; conté en flautas totas de estanÿ sent quaranta y quatra. dich 144

8 Registre de fusta, de vint y vuit palms de antonació, tapat; conté en flautas totas de fusta trenta y set. dich 37

9 Registre de fusta de catorze palms de antonació; conté en flautas, totas de fusta, quaranta y vuit. dich 48

10 Registre de fusta de set palms de antonació, las onza més grosas tapadas; conté en flautas totas de fusta quaranta y vuit. dich 48

nazars, y cornetas

11 Registro dotzena nazarda y (cornetas) [esmenat l'anterior mot] doblat, prenent lo punt del registre de catorze palms de mig en amunt (unísonus) [esmenat també aquest mot]; conté en flautes totas de estanÿ, setantta y dos. dich 72

12 Registre quinzena nazarda, prenent lo punt del registre de catorse palms de mitg en amunt, un´sonus, o doblat; conté en flautes totas de estanÿ setanta y dos. dich 72

13 Registre disetena nazarda, prenent lo punt del registre de 14 palms; conté en flautas totas de estanÿ quaranta y vuit. dich 48

14 Registra la corneta magna, de set flautas per tecla; conté en flautas totas de estanÿ sentxexanta y vuit. dich 168

15 Mitg registra de trompetas reals; conté en trompetas vint y quatra. dich 24

16 Mitg registra unísonos a la cara; conté en flautas totas de estanÿ vintiquatra. dich 24
Estos tres últims registres fan equo [llegiu eco] y contra equo, ÿ suspenció han de tenir son secret apart y han de estar en lo orga gran.

17 Altre corneta magna de set canons per tecla; conté en flautas totas de estanÿ sentxexanta y vuit. dich . 168

18 Mitg registre de trompetas reals; conté en vint y quatra flautas totas de estanÿ. dich 24

19 Mitg registre unísonos a la cara; conté en flautas totas de estanÿ vint y quatra. dich 24
Estos tres últims registres estan sota lo secret del orga gran ab son secret apart y teclat, y dits [registres] fan contra eco
Contras onze de vint y vuit palms de antonació, tapadas, ab onze respostas de catorze palms de antonació destapadas y las onze flautas més grosas de la cara tocant juntas ba las referidas vint y dos. dich 22

Registres de Llenguas

20 Trompetas reals; conté en trompetas totas de estanÿ quaranta y vuit. dich 48

21 Registre veus humanas; conté en quaranta y vuit flautas totas de estanÿ. dich 48

22 Registre bajoncillo; conté en quaranta y vuit flautas totas de estanÿ, so és de mitg en amunt unísonos. dich 48

23 Registre xirimia; conté en quaranta y vuit flautas totas de estanÿ, so és de mitg en amunt unísonus. dich 48

24 Registre baxonets; conté en quaranta y vuit flautas totas de estanÿ. dich 48

25 Mitg registre de clarins clars en vint y quatra flautas totas de estanÿ. dich 24

Més Se â de fer lo secret de quaranta y vuit canals per tocar los registres expresats

Més Se â de fer quatra manxas y canals ÿ baxillas y molinets; lo teclat de marfil; lo temblant y tot lo demés nesesítia o demanía lo orga, com demana ô pràchtica lo art

Cadireta

1 Registre de catorze palms de antonació; conté en flautas totas de fusta quaranta y sinch. dich 45

2 Registre ochtava de set palms de antonació; conté en flautas totas de estanÿ quaranta y sinch. dich ...45

3 Registre quinsena llarga; conté en flautas totas de estanÿ quaranta y sinch. dich 45

4 Registre Vintidosena de dos flautas per tecla unísonos; conté en flautas totas de estanÿ noranta. dich 90

5 Registre de quatra flautas per tecla, conté en flautas totas de estanÿ sent vuitanta. dich 180

6 Registre de tres flautas per tecla; conté en flautas totas de estanÿ sent trenta y sinch. dich 135

7 Registre dotzena nazarda; conté en flautas totas de estanÿ quaranta y sinch, las vuit més gorsas tapadas. dich 45

8 Registre quinzena nazarda; conté en flautas totas de estanÿ quaranta y sinch, las vuit més gorsas tapadas. dich 45

9 Registre corneta tolosana de quatra flautas per tecla; conté en flautas totas de estanÿ noranta y sis. dich 96

10 registre de fusta de set palms de antonació, conté en flautas totas de fusta quaranta y sinch. dich 45

Més Se [h]a de fer lo secret de quaranta y sinch canals; las barillas, teclat de marfil y las negras de ébona [llegiexis èban] y tot lo demés demana dita cadireta per estar ab sa deguda forma.

Més Lo secret del orga gran [h]a de ser repartida la música en baixos y tibles en cada part ab divisió al mig.

Més Lo teclat del orga y cadireta [h]an de tocar junts quant convinga.

Més Las quatra manxas [h]an de ser de la forma major y que toqui an onze pianÿas [peanyes] estant ab la forma a millor per poderse tocar.

Més quant dit Senior Buscà farà la entrega del orga puguen allegir los senors Regidors las personas per ells ben vistas per regonéxer, oir, revisar dita obra, a fi de que quedia ab la major perfechsió que lo art demana.

Més al cap del dit Anÿ de [h]aver feta la entrega [h]age de regonéxer lo orga y cadireta, y en cas experimentasen [h]aver fet moviment alguna cosa, tant si a desefinat com altrament ô [h]age de compondra ô acomodar â sos gastos.

AMM. *Llibre d'Acords*. lligall 10.

Els conjunts de documentació familiar són molt importants per al coneixement de la realitat històrica de totes les èpoques. Per això el Museu Arxiu de Santa Maria ha procurat des de sempre la incorporació, per via de donatiu o de dipòsit, de tota mena d'arxius familiars als seus fons documentals.

Una de les darreres aportacions, l'arxiu de la família Matas, ha permès M. Assumpció Zapata i Buxens, membre de l'Equip del Museu Arxiu de Santa Maria, de parlar sobre les *Penas de Cámara* i de la fiscalitat entre els anys 1824 i 1838.

DIPOSITARI DE *PENAS DE CÁMARA*. UNA PETITA RODA DE L'ENGRANATGE DE LA FISCALITAT DEL 1824 AL 1838.

Un dels més interessants fons documentals del Museu Arxiu de Santa Maria és el patrimonial, format pels documents donats o dipositats per famílies particulars. Aquest fons possibilita d'arribar a conèixer aspectes nous i sempre sorprenents de la nostra història mataronina.

Tot revisant els documents del fons patrimonial de la família Matas, cedit recentment per la senyora Dolors Matas i Flamerich, i que en aquest moment es troba en procés de classificació i estudi, hem trobat una carpeta titulada senzillament *Penas de Cámara*, en la qual ens apareix un personatge, Salvador Julià, que va exercir el càrrec de recaptador d'aquest impost.

Després d'ordenar els documents de la carpeta, vàrem poder plantejar el següent inventari:

1. - Correspondència de Salvador Julià. Anys 1824 a 1838.
2. - Relació de *Penas de Cámara* dels anys 1824, 1826, 1827, 1828, 1830, 1831, 1832 i 1833.
3. - Rebuts. Anys 1824 a 1831.
   - Sobre amb segell.
4. - Rebuts de terceres parts de multes, del 1826 al 1834.
5. - Cartes de Pagament, amb Paper del Reial. Anys 1827 a 1834.
6. - Circulars. Anys 1827 a 1834.
7. - Relació del Repartiment del Servei de Bagatges, per pobles del Partit Judicial de Mataró, i rebuts. Any 1828.
8. - Sol.licitud del càrrec de Receptor de *Penas de Cámara y Gastos de Justicia*.
   - Recomanacions i nomenament d'en Salvador Julià. Any 1829.
9. - Cèdules de seguretat.
   - Llicències.
   - Passaports per l'Interior.
   Anys 1829 a 1834.
10. - Rebuts de multes. Anys 1830, 1831 i 1832.
11. - Repartiments i multes. Anys 1832, 1833, 1834, i 1835.
12. - Relació de pobres i manutenció (per pobles). Any 1834.
13. - Recaptació, des de 1834, detallada per pobles del Partit Judicial de Mataró.
14. - Arqueig dels fons per mesos. Any 1834.

RECONSTRUINT UNA HISTÒRIA.

Tot seguit vàrem intentar de reconstruir la història d'aquest personatge. Per tal d'obtenir una visió, tant de la seva vida com de les circumstàncies del seu càrrec, vàrem recórrer a les següents fonts:

- Museu Arxiu de Santa Maria. Registres Sagramentals
- Arxiu Municipal de Mataró.

I cercàrem bibliografia que centrés el tema, tant a nivell local, com a nivell més general.

Salvador Julià, fill de Josep Julià i de Rita Perpunter, va ésser batejat a Santa Maria de Mataró el 28

de maig de 1786. Als 37 anys entrà a formar part del govern municipal com a alcalde de Barri. No consta en les llistes de famílies amb rendes altes ni de fabricants[1].

Segurament un estudi complet de la genealogia de la família Matas, present en importants negocis durant dos segles, ens donaria la seva relació amb aquesta.

A l'Arxiu Municipal de Mataró, hem trobat també informació sobre el càrrec exercit per Salvador Julià, així com de les dificultats per les quals passaven aquests recaptadors d'impostos i sobre el particular funcionament de la fiscalitat municipal i estatal. L'Arxiu Municipal de Mataró conserva, a més, llibres de comptes signats per Salvador Julià.

DIPOSITARI DE *PENAS DE CÁMARA*.

Salvador Julià, des del seu càrrec d'alcalde de Barri i com a Dipositari de Propis, és a la vegada Dipositari d'un dels impostos de l'època, l'anomenat *Penas de Cámara*.

Aquest impost és definit per De Canga Argüelles, en el seu *Diccionario de Hacienda*, com a impost dels drets que es cobren pel lliurament dels despatxos i cèdules per part del Tribunal Superior[2].

Estat de comptes de Penas de Cámara, dels pobles del Partit Judicial de Mataró, corresponent a l'any 1824. És signat per Salvador Julià. MASMM. Arxiu família Matas.

FISCALITAT MUNICIPAL I FISCALITAT ESTATAL.

Si parlem de fiscalitat municipal durant el període absolutista hem de tenir en compte, tal com en descriu Costa[1], que *el dèficit pressupostari era el mal endèmic que patia l'economia de la ciutat.*

Però no es tractava d'un cas aïllat, ni molt menys, ja que si una característica econòmica és clara en aquest moment, a nivell de l'Estat durant el regnat de Ferran VII, fou el dèficit públic.

El ministeri de López Ballesteros, del 1823 al 1832, significà una autèntica contrarevolució fiscal, amb el restabliment del delme entre d'altres antics impostos, i un retorn a la imposició indirecta[3].

Com és natural el fet reverteix en un augment de càrregues sobre dels qui ja suportaven les més pesades. Tots aquests canvis no evitaran, però, que s'arribi a una situació de quasi-bancarrota.

Pel que fa a l'economia catalana, els primers anys de la restauració absolutista foren de desgavell. Segons Vicens Vives, l'any 1824 representa el punt més baix de l'economia catalana de tot el segle XIX (4). Hem de fer l'esforç d'entendre que l'economia estatal funcionava de forma molt diferent a l'actual. En aquell moment no s'elabora, ni s'aprova, un Pressupost General, sinó que cada ministeri aporta la seva previsió i presenta els seus comptes.

El paper dels Ajuntaments també és diferent. Costa ens exposa com la legislació liberal atribuïa a alcaldes i Ajuntaments la capacitat de fer present l'Estat a través de la recaptació d'impostos, la publicació i l'execució de les disposicions proteccionistes, de seguretat ciutadana, la iniciativa d'obres públiques... (5)

Un exemple el tenim en el tema que estem tractant. Als llibres d'Acords del Municipi es reflecteix el tema de les presons, que, essent assumit per

l'administració municipal, topava sovint amb manca de recursos, tant monetaris, com de personal.

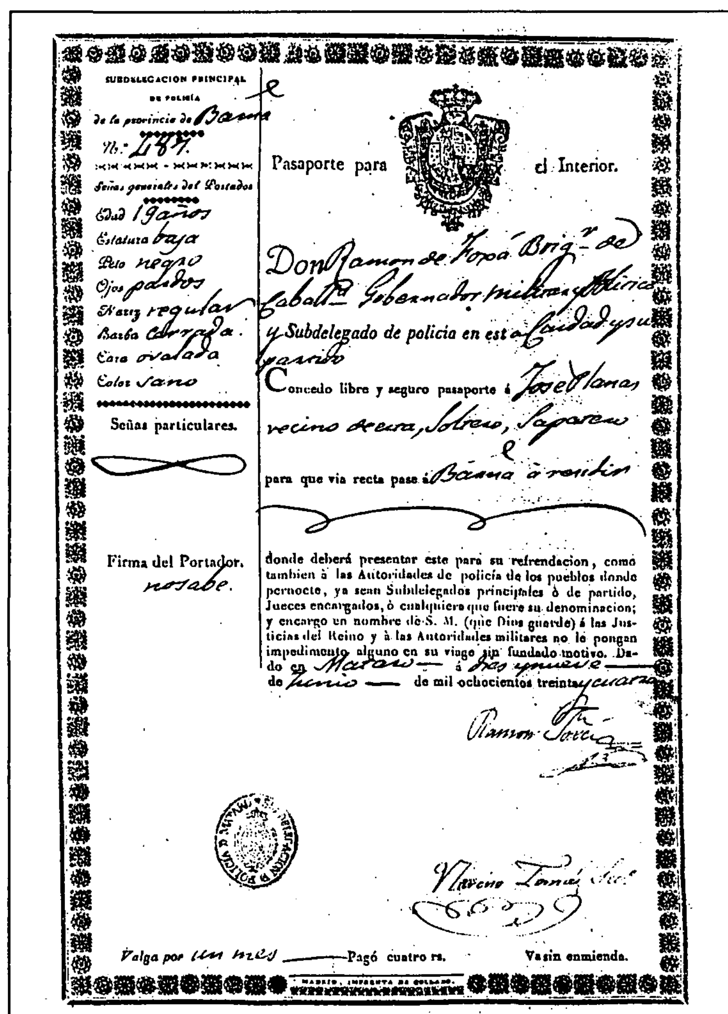
En un principi, el municipi recaptava l'anomenat *quart* als venedors ambulants, que es destinava a la manutenció dels presos pobres de la ciutat.

Des de 1823, una sèrie de decrets organitzen el sistema fiscal, tal com hem comentat, reforçant la imposició indirecta.

El 8 de gener de 1824 apareix el Reial Decret articulant una nova organització de la Policia, amb delimitació de les seves atribucions, obligacions, personal, sou i funcionament, en relació amb jutges i tribunals.

L'article XXII reglamenta el lliurament de la documentació de llicències, passaports i multes.

L'article XXIII diu que el Tresorer i Dipositari hauran d'aportar fiances.

SUBDELEGACION PRINCIPAL DE POLICÍA de la provincia de Barna

N.º 287.

Señas generales del Portador

Edad 19 años
Estatura baja
Pelo negro
Ojos pardos
Nariz regular
Barba cerrada.
Cara ovalada
Color sano

Señas particulares.

Firma del Portador. no sabe.

Pasaporte para el Interior.

Don Ramon de Roca Brigr. de Caball.a Gobernador militar y politico y Subdelegado de policia en esta Ciudad y su partido

Concedo libre y seguro pasaporte á Jose Planas vecino de esta, Soltero, Saguer para que via recta pase á Barna á residir

donde deberá presentar este para su refrendacion, como tambien á las Autoridades de policía de los pueblos donde pernocte, ya sean Subdelegados principales ó de partido, Jueces encargados, ó cualquiera que fuere su denominacion; y encargo en nombre de S. M. (que Dios guarde) á las Justicias del Reino y á las Autoridades militares no le pongan impedimento alguno en su viage sin fundado motivo. Dado en Mataró á diez y nueve de Junio de mil ochocientos treinta y cuatro

Ramon Roca

Narciso Tomás

Valga por un mes — Pagó cuatro rs. Va sin enmienda.

MADRID, IMPRENTA DE COLLADO.

Passaport per poder residir a Barcelona (19 de juny 1834). Els impostos cobrats per l'expedició de passaports i cèdules de residència formaven part dels que es recollien com a repartiment de Penas de Cámara. MASMM. Arxiu família Matas.

EL CÀRREC ES CONVERTEIX EN OFICIAL.

L'any 1829, a partir d'una disposició segons la qual els Ajuntaments han de nomenar Dipositari de *Penas de Cámara*, el consistori proposa el nomenament de Salvador Julià.

Aquest presentarà la corresponent documentació, segons la qual es declara com a addicte a la corona i d'estar lluny de tot pensament liberal. Recomanat per diferents personatges públics i privats, dipositarà les 1.000 lliures de fiança obligatòria, i serà finalment nomenat per al càrrec.

Així Salvador Julià seguirà essent Dipositari del fons de *Penas de Cámara* i el responsable de fer arribar el resultat dels ingressos i les despeses, i del seu estricte control. Control que, segons trobem a la seva correspondència, li és exigit una i altra vegada.

Els conceptes de tributació dels quals és dipositari són els següents:
- Repartiment per Servei de Bagatges. Per aquest impost s'obligava els habitants dels pobles propers als camins per on transitava l'exèrcit, a contribuir en el transport d'equipatges i dels ferits de les forces armades.
- Les multes imposades per diferents conceptes (la majoria dels quals no queden reflectits a la documentació que hem examinat).
- Taxes per Cartes de seguretat, cèdules de residència, passaports per a l'interior, llicències d'armes...

Al llarg dels anys que exerceix el càrrec, tant abans com després del seu nomenament oficial, són constants les queixes que li arriben de part dels seus superiors pel que fa a la poca claredat dels comptes i, alguns anys, àdhuc per la manca de multes.

FINAL DEL CÀRREC.

La darrera carta que trobem a la correspondència d'en Salvador Julià la tramet l'Intendent General de Duanes i Resguards, i és datada el 24 de juny de 1839.

En ella es comunica la Reial Ordre publicada l'11 de juny de 1838 per la *Gaceta de Madrid*, en la qual diu textualment que *desde que la recaudación de Penas de Cámara ha dejado de correr de cuenta de los tribunales, ha sido mucho más*

lento y más escaso su ingreso en arcas, además de otras dificultades [...] se ha servido S.M. resolver que las Audiencias corran como antes en la forma que paresca mejor con recaudar las Penas de Cámara impuestas por la jurisdicción ordinaria, cada una dentro de su respectivo territorio judicial.

A partir d'aquesta data no existeix cap altra documentació a la carpeta. Hem de suposar que la Reial Ordre va acabar amb el càrrec de Dipositari de *Penas de Cámara.*

El llibre d'Òbits conservat al Museu Arxiu certifica la seva mort l'11 de gener de 1862, a l'edat a 76 anys, vidu de Teresa Mateu, de Cadis, deixant testament en poder de Desideri Recoder, notari.

PER A QUI VULGUI SEGUIR EL FIL.

A l'Arxiu Municipal de Mataró hem trobat la següent documentació relacionada amb el tema.

CAIXES:

C. 95. - *Manual de contaduria* de l'any 1826. La relació de multes apareix a l'índex amb el núm. de foli 110. Però el llibre ni tan sols és paginat.

C. 157. - *Libro de Caja o Arqueo de la Subdelegación de Policía de Mataró.* Any 1832.

C. 166. - Decret de 6 de març de 1824 de reorganització de la Policia.

C. 213. - Permisos semblants als inventariats de la caixa.

LLIBRE D'ACORDS de 1828 a 1839:

13 de febrer de 1828 -Subministrament d'oli per als llums de les *Reales Cárceles.* A la vegada que Salvador Lloveras, dipositari dels cabals del quart que es recapta als venedors de les places públiques per socórrer els presoners, denuncia no tenir fons i més aviat d'haver-ne posat de la seva butxaca. Per tant, s'acorda recordar a l'Alcalde Major la Reial Ordre en la qual es mana que els presos pobres siguin mantinguts amb els fons de *Penas de Cámara.*

17 d'octubre de 1828 -Es dóna un ultimàtum segons el qual no es mantindrà més els presos pobres, a partir del proper dilluns.

23 de gener de 1829 -Trasllat d'una Ordre segons la qual els *Depositarios de Propios* han de tenir les mateixes circumstàncies d'integritat i adhesió al Rei que els Consellers.

4 de juliol de 1829 -Trasllat de la demanda perquè *nombren los Ayuntamientos de su cuenta y riesgo un Depositario, que entren en su poder todas las multas, que se interpusieren durante el año, que no las retengan los Jueces y ... de cuyo abuso hay funestos ejemplares...* i acord de nomenar Salvador Julià per al càrrec.

M. Assumpció Zapata i Buxens

NOTES.

1.- COSTA i OLLER, Francesc. *Mataró liberal 1820-1856.* Mataró, 1985.

2.- DE CANGA ARGÜELLES, José. *Diccionario de Hacienda.* Ed. Atlas Madrid, 1969.

3.- ARTOLA, Miguel. *La Hacienda del s. XIX. Progresistas y moderados.* Ed. Alianza Universidad. Madrid 1986.

4.- *Història de Catalunya.* Dirigida per SOBREQUÉS i CALLICÓ, Jaume.

5.- COSTA i OLLER, Francesc. *Op. cit.*

REGISTRO Nº 133.

SEÑAS.

Estatura reg.r
Pelo cast.o
Frente reg.r
Ojos id
Nariz id
Boca id
Color blanco

Idem particulares.

Firma del Portador, ó del que lo abone si no sabe firmar.

CEDULA *de seguridad para residir en*

Mataró

Antonio Babor vecino de Barcelona provincia de id residente en esta desde el dia 19 del mes de Oct.e actual de edad de 25 años y su ocupacion que vive en la c.e de Santa Teresa número 40 del barrio de n.º 2 puede permanecer en esta por tiempo de dos meses y esta Carta de seguridad la presentará para su refrendo luego que finalice dicho término ó antes si muda de habitacion.

Mataró 22 de Oct.e de 1834

El Subd.o

Ramon Ter...

Pagó dos rs.

Cèdula de seguretat per residir a Mataró (22 d'octubre 1834).
MASMM. Arxiu família Matas.

Aquest any serà el centenari del naixement a Santa Coloma de Farners del beat Simó Brun i Ararà, de l'Orde Hospitalari de Sant Joan de Déu. La seva família, pares i germans, l'any 1917 va venir a viure a Mataró.

El Dr. Ramon Calsapeu i Cantó, membre de la Reial Acadèmia de Medicina de Catalunya, nebot del beat, ens parla tot seguit de la vinculació mataronina de Simó Brun.

VINCLES MATARONINS DEL BEAT HOSPITALARI SIMÓ BRUN I ARARÀ

BIOGRAFIA.

El venerable Simó Brun fou ciutadà mataroní transeünt, des del 1917 fins al 1936, és a dir, pràcticament la meitat de la seva vida.

Va néixer a Santa Coloma de Farners a un quart de deu de la nit del 12 de novembre de 1894 i fou batejat amb els noms de Simó, Isidre i Joaquim. Els seus pares Joaquim Brun i Suñé i Maria Ararà i Rosell eren aleshores veïns i naturals de Santa Coloma de Farners. Simó fou el tercer de setze germans.

La família Brun-Ararà era molt religiosa. Eren estorers, venien cadires de boga, barrets de palla, peces d'espart, etc... Simó va anar a una escola religiosa i als 12 anys va fer la primera comunió.

Quan tenia 15 o 16 anys va entrar al Collell, Seminari de Girona, per treballar com a criat. Monsenyor Pol, bisbe de Girona, el va conèixer i el convertí en el seu home de confiança. Anaven sols a les visites pastorals i el Sr. Bisbe escoltava seriosament l'opinió d'en Simó. Quan Monsenyor Pol va caure malalt, només volia ser atès per en Simó, que certament estimava el Sr. Bisbe com un pare i el venerava com un sant. Quan morí el bisbe Pol, en Simó, mitjançant el rector de Santa Coloma de Farners, va anar a treballar a un forn de pa de Barcelona(1).

Però no li va ser fàcil la vida a Barcelona. Les virtuts que tan amable l'havien fet als ulls del bisbe de Girona eren, ara, més d'una vegada, motiu de burla dels companys de treball. Sovint obria el cor al seu germà Joaquim, i una vegada li va dir *Això no és per a mi; estic decidit a ser religiós, però com que no conec cap convent a Barcelona, he pensat d'agafar un tramvia i al primer convent que trobi, allà em quedo*(2).

I així ho va fer. Va agafar el tramvia de les Corts, passà per davant de l'Hospital de Sant Joan de Déu, preguntà quina classe de convent era, baixà del tramvia, va entrar, va demanar si l'admetien, i allà es va quedar. Fets els tràmits, va ingressar el 9 de novembre de 1916 quan tenia 21 anys. Va fer la professió solemne amb el nom de germà Cosme el 3 de juny de 1921.

Prestà servei religiós-hospitalari als convents de Barcelona, Madrid, Sant Boi de Llobregat, Ciempozuelos, Granada, Sevilla, Gibraltar, Palència, Pamplona, Santa Àgueda de Mondragón, València, Màlaga i Carabanchel Alto.

El germà Cosme era un home noble, idealista, romàntic, abnegat, compassiu, treballador, sincer i honrat; deien d'ell que tenia una recepta casolana per a cada malaltia, i que es creia capaç de guarir-les totes. Seguia sent ell mateix, el que tenia al cor ho tenia als llavis(3).

L'any 1917 la seva germana gran, Rosa Brun i Ararà, llogà la casa número 44 del carrer de Sant Antoni de Mataró, a fi que els seus pares i germans poguessin traslladar-se a la capital del Maresme, i així va ser. I a Mataró obriren la botiga d'espart (4).

Simó Brun venia sovint a Mataró, a casa seva, per veure els seus pares i germans, i hi passava les vacances. Tingué cura de malalts mataronins quan treballava a Barcelona i a Sant Boi de Llobregat.

L'any 1936 era a la fundació Sant Josep de Carabanchel Alto, tenint cura d'epilèptics pobres. Després dels fets revolucionaris, el prior de la comunitat va autoritzar els religiosos a anar-se'n i els donava diners perquè poguessin tornar a casa seva[5]. Però Cosme i els seus companys varen decidir de quedar-se a Carabanchel per tal de continuar la seva tasca amb els malalts pobres, tot i que eren conscients del perill que això implicava.

Joaquim Brun i Suñé i la seva família, des de Mataró, seguien angoixats els esdeveniments. El dia 27 d'agost de 1936 Simó Brun els escrivia per darrera vegada; deia el següent:

Molt estimat i benvolgut Pare:

Aquest serveix per a dir-li que amb data d'avui surto de Carabanchel Alto perquè han portat personal de relleu, sense més fins que el vostre fill pugui abraçar-vos.

Salutacions, petons i abraçades per a tots els meus germans, cunyats, nebots i demés família i vostè els rebrà d'aquest el seu fill que molt l'estima de tot cor i que mai l'oblida.

Nota: A l'acabar d'escriure aquestes quatre ratlles ens han dit que alguns no sabem si sortim avui o demà.

Però dissortadament el primer de setembre de 1936, uns milicians anaren a buscar els germans de Sant Joan de Déu a Carabanchel Alto i, quan donaven el menjar als malalts, els agafaren, els portaren a un descampat a Boadilla del Monte i els assassinaren[6]; després els posaren en una fossa comuna. Joaquim Brun i Suñé, profundament trasbalsat per l'assassinat del seu fill, moria a Mataró el 19 d'octubre de 1936[7].

Quan el 20 de maig de 1942 van exhumar els cadàvers de la fossa, el cos del germà Cosme Brun restava incorrupte, quasi no hi havia signes de putrefacció. I fou enterrat de nou, sol, en un nínxol a part, a la cripta de la Fundació Sant Josep[8].

El 25 d'octubre de 1992 el Sant Pare Joan Pau II, en una solemne cerimònia a Roma, l'anomenà Beat i Màrtir Hospitalari conjuntament amb altres 70 germans de Sant Joan de Déu.

El 21 de novembre de 1992, a la sala de Plens de l'Ajuntament de Mataró, es realitzà un acte acadèmic presidit per l'alcalde Sr. Manuel Mas, acompanyat per monsenyor Joan Carrera, bisbe auxiliar de Barcelona, el secretari provincial de Sant Joan de Déu, germà José A. Torre, el nebot més gran del beat, Joaquim Calsapeu i Brun i l'arxiprest de Mataró, Mn. Vicenç Roig. Dissertaren la professora Conxita Brun Sandiumenge, de la Universitat Pública de Navarra, neboda del beat, i el germà Josep Farrés de l'Orde Hospitalari. Fou un acte emotiu i entranyable. Posteriorment, a la basílica de Santa Maria de Mataró, es féu una solemne missa d'Acció de Gràcies presidida pel bisbe Carrera, a la qual van assistir nombrosos fidels mataronins, i després l'Orde Hospitalari de Sant Joan de Déu lliurà relíquies del nou Beat a la parròquia, que es dipositaren a l'altar de sant Desideri.

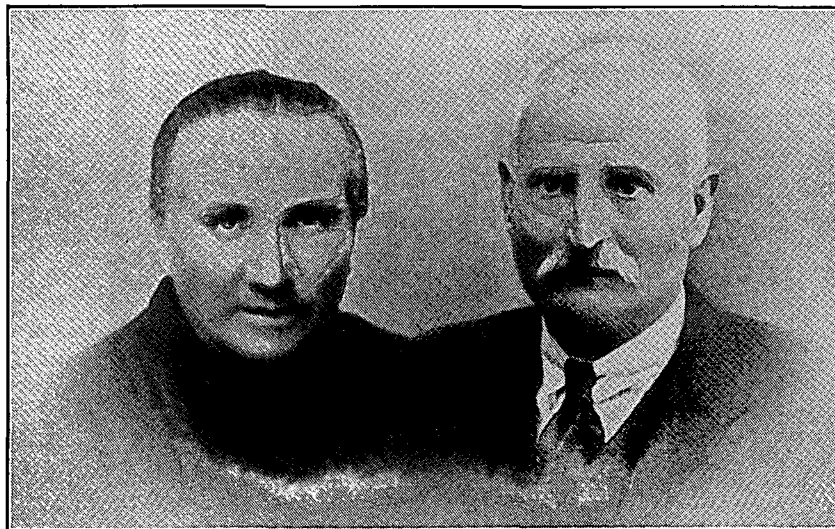
El germà Cosme Brun.

VINCLES MATARONINS DEL BEAT.

Com ja hem mencionat abans, la seva germana gran, Rosa Brun, fou la primera d'arribar a Mataró; després vingué la resta de la família. Concretament, al full d'empadronament de 1920 de l'Ajuntament de Mataró, consta que des del 1917 residien al carrer

Simón Brun Arará

Signatura de Simó Brun i Ararà.

Joaquim Brun i Suñé i Maria Ararà i Rosell.

de Sant Antoni núm. 44 de Mataró, Joaquim Brun Suñé (estorer), Maria Ararà Rosell i els seus fills Rosa, Francisca, Josep, Francesc i Conxita Brun i Ararà(9).

El 17 d'abril de 1922 a Santa Maria de Mataró, el Dr. Josep Samsó casà Jaume Calsapeu Massana, titular de la casa pairal Calsapeu del carrer de Sant Antoni 36, industrial tèxtil, destacat músic i president de la Mataronina d'Esports, amb Rosa Brun i Ararà. La pietat i la bondat de Rosa Brun eren exemplars. Fou cofundadora de l'Adoració Nocturna al Santíssim de Mataró, branca femenina i la segona mare de la família Brun-Ararà.

La branca mataronina dels Calsapeu comença amb Bartomeu Calsapeu i Güell, ciutadà de Barcelona, que l'11 de novembre de 1714, a Vilassar de Dalt, es casà amb Francisca Estrany del Bosch; la parella visqué a Mataró. Els succeí Felip Calsapeu i Estrany, posteriorment Felip Calsapeu i Picayre i després Salvador Calsapeu i Colomer. El seu germà Joan Baptista Calsapeu i Colomer, metge i cirurgià, fou director de l'Hospital de Sant Jaume i Santa Magdalena de Mataró el 1880. Els succeïren Antoni Calsapeu Coromina, pare de Jaume Calsapeu i Massana.

La família Calsapeu i Brun tingué tres fills, Joaquim, Antoni i Jordi. Actualment viuen a la nostra ciutat catorze nebots del beat de la branca Calsapeu i Brun, tots fills de Mataró. Les despulles de Rosa Brun Ararà i de Jaume Calsapeu Massana descansen a Mataró i també les dels nebots del beat, Antoni Calsapeu Brun, Adrià Calsapeu Sabater i Andreu-Idries Calsapeu Cuff.

Maria Ararà i Rosell, mare del beat, morí a Mataró, al carrer de Sant Antoni 52, el 19 de maig de 1946. Seguint els seus desitjos, les seves despulles reposen a Mataró.

Francisca Brun i Ararà, una bona modista, tenia moltes noies a cosir, una de les quals era la seva pròpia germana Conxita. Però dissortadament va morir l'any 1921, gairebé de manera fulminant, a la jove edat de 24 anys. Fou també enterrada a Mataró.

El 3 de juliol de 1927 Josep Brun i Ararà, constructor, es casà a Santa Maria de Mataró amb Enriqueta Marés i Cervés. Jaume Calsapeu i Massana va fer de testimoni. Tingueren quatre fills, Joa-

Rosa Brun Ararà i
Jaume Calsapeu Massana

quim, Maria, Josep i Pere Brun i Marés. Les despulles de Josep Brun i Enriqueta Marés reposen a Mataró. Actualment catorze nebots de la branca Brun i Marés viuen a la nostra ciutat.

El 10 de febrer de 1935 Francesc Brun i Ararà, mecànic, es casà a l'Ajuntament de Mataró amb Pamira Compte i Buixó. S'exiliaren a Mèxic i tingueren un fill, Llibert, que des de 1975 visita Mataró cada any.

Conxita Brun i Ararà, modista, deixà Mataró en casar-se amb Josep Llorens. Tingueren un fill. Visitava periòdicament la nostra ciutat.

L'any 1937 Joaquim Brun i Ararà es casà amb Montserrat Sandiumenge i tingueren tres fills. Residien a Barcelona i venien sovint a Mataró a veure la família (10).

La llavor religiosa i hospitalària del venerable Brun, ha fructificat en la seva pròpia família. Una neboda és monja de clausura. D'altres estan força compromesos amb l'Església i set nebots seus segueixen la vocació hospitalària i són professionals de la medicina o de la infermeria.

El venerable Brun és un símbol de les virtuts morals del poble català. Aquest any 1994 es celebrarà el centenari del seu naixement i podrem recordar el seu testimoni religiós i humà. Així com venerar les seves relíquies a la basílica de Santa Maria de Mataró.

Ramon Calsapeu i Cantó

NOTES.

1.- SAUCEDO CABANILLAS, Rafael, O.H. *Hasta el Cielo. Biografía y martirio de 54 Hermanos Hospitalarios de San Juan de Dios*. Impr. Artes Gráficas Arges. Madrid, 1952.

2.- SAUCEDO CABANILLAS, Rafael, O.H. *Op. cit.*

3.- SAUCEDO CABANILLAS, Rafael, O.H. *Op. cit.*

4.- BRUN SANDIUMENGE, C. *El Beat Cosme Brun i Mataró*. Acte Acadèmic de l'Ajuntament de Mataró, 21-11-92. Acta de la Sessió.

5.- MARCOS, Octavio, O.H. *Testimonio martirial de los Hermanos de San Juan de Dios en los días de la revolución religiosa española*. Imprenta Héroes S.A. Madrid, 1980.

6.- MARCOS, Octavio, O.H. *Op. cit.*

7.- Registre Civil de Mataró.

8.- MARCOS, Octavio, O.H. *Op. cit.*
SAUCEDO CABANILLAS, Rafael, O.H. *Op. cit.*
LIZASO BERRUETE, O.H. *Braulio Mª Corres, Federico Rubio y compañeros Mártires, Hospitalarios de San Juan de Dios*. Imprenta Ortega. Alcobendas (Madrid), 1992.
BRUN SANDIUMENGE, J.M.; BRUN MARÉS, P.; CALSAPEU CANTÓ, R. *Al nostre oncle Simó Brun i Ararà, fill electe de Santa Coloma de Farners*. Revista de Santa Coloma de Farners, setembre de 1992, p. 50-54.
BRUN SANDIUMENGE, C. *Op. cit.*

9.- Cens Municipal de Mataró (19/7/1936). Arxiu Municipal de Mataró.

10.- Les dades familiars expressades són documentades als següents arxius:
Museu Arxiu de Santa Maria, Mataró
Arxiu de la Corona d'Aragó, Barcelona
Arxiu de la Catedral de Barcelona
Arxiu Parroquial de Santa Coloma de Farners
Registre Civil de Mataró
Registre Civil de Santa Coloma de Farners
Arxiu Parroquial de Vilassar de Dalt
Arxiu de la família Brun
Arxiu de la família Calsapeu i Cantó

Una Filmoteca (o Cinemateca, segons la geografia on s'ubica) és fonamentalment un *Arxiu de Films*, d'acord amb la primera regla dels estatuts de la FIAF (Federació Internacional d'Arxius de Films). Avui dia, per la lògica que imposen les noves tecnologies, els esmentats arxius amplien la seva denominació per tal de donar cabuda a les imatges en moviment en altres suports alternatius als films cinematogràfics, com ara el vídeo. A Catalunya, comptem amb l'Arxiu d'Àudiovisuals de la Generalitat de Catalunya (Filmoteca). Una Filmoteca no només es dedica a l'emmagatzemament de films, sinó que porta una complexa tasca que comprèn *la recerca, la investigació, la catalogació, la restauració i la conservació dels materials cinematogràfics*, que formen part del patrimoni cinematogràfic d'un país, per tal de posar-lo al servei de tota la comunitat. Cada vegada que s'aconsegueix de recuperar un material important per a la història, com aquesta pel.lícula de la celebració de la *Festa Major de Mataró l'any 39*, és motiu de satisfacció per part de tots els professionals que treballem a l'Arxiu. I encara més, com és en aquest cas, en què la recerca ha estat mercès a les gestions realitzades —de forma altruista— per persones convençudes de la importància de recuperar el nostre patrimoni àudio-visual. Com a mostra de l'interès que comporta l'estudi d'un film documental, presentem aquest treball de recerca.

Anton Giménez i Riba,
conservador de l'Arxiu d'Àudiovisuals de la Generalitat de Catalunya (Filmoteca).

FIESTAS DE LAS SANTAS EN EL AÑO DE LA VICTORIA, UNA MOSTRA DEL PATRIMONI CINEMATOGRÀFIC RECUPERAT A MATARÓ

EL PATRIMONI CINEMATOGRÀFIC.

Entenem per *patrimoni cinematogràfic* tots aquells materials relacionats amb el fet cinematogràfic, és a dir, aparells, documents, cartells, ... tot allò que pugui ajudar a documentar i entendre el producte artístic final, la pel.lícula.

El cinema, un art del qual s'ha vist la naixença i del qual aviat s'acomplirà el centenari, va començar com un art molt vinculat a l'entreteniment de les masses i haurien de passar molts anys abans que no se li atorgués el distingit títol de *setè art*. Per aquest motiu, aquells que haurien d'haver vetllat per la salvaguarda d'unes imatges irrepetibles del nostre passat històric, permeteren la desaparició de bona part seva.

Segons estudis fets recentment, s'ha calculat que la destrucció de pel.lícules de l'època del cinema mut oscil.la —segons el país— entre el 70 i el 85%. A l'Estat Espanyol, aquesta xifra pren un embalum dramàtic, se situa al voltant del 98% de l'obra cinematogràfica del període que va del 1895 al 1915; això vol dir que tan sols dues de cada cent pel.lícules filmades s'han salvat de la desaparició total. És, per tant, molt important salvar el poc que resta.

Cada objecte artístic requereix unes determinades tècniques i uns recursos adients per tal de garantir la seva conservació. Entenem que la pel.lícula és un objecte artístic que, com veurem, pateix d'una gran fragilitat. Veurem el perquè.

CARACTERÍSTIQUES FÍSIQUES DEL SUPORT O PEL.LÍCULA.

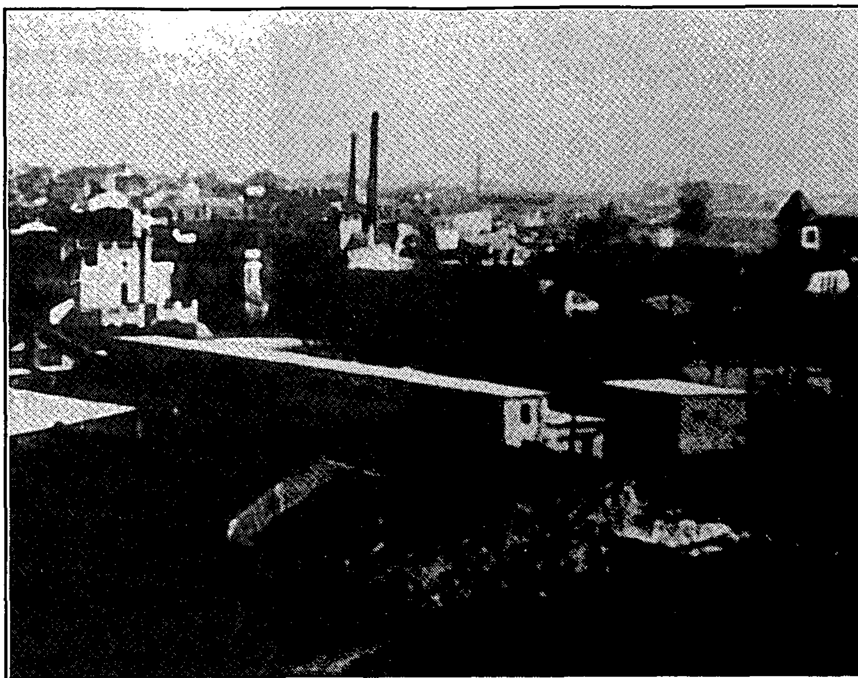
Les pel.lícules de nitrat.

Anomenem pel.lícula a les imatges que han quedat impreses damunt una làmina prima i flexible. D'aquesta làmina, en diem suport, el qual, des del seu descobriment, ha anat variant la seva composició. Aquesta serà, en bona part, la que determinarà la seva desaparició més o menys tardana.

Hi ha dos descobriments que possibilitaren la creació i posada en pràctica de la filmació de pel.lícules.

El 1890, cercant el substitut per al marfil, John Wesley Hyatt, partint dels estudis efectuats amb un derivat de la cel.lulosa, la piroxilina, va descobrir el cel.luloide. Aquest podia adquirir la forma que hom desitgés i, en fred, podia ser laminat i polit. De la cel.lulosa, se n'han desenvolupat nombrosos materials, com la nitrocel.lulosa, el plàstic, ...

L'altre invent decisiu va ser el que va fer George Eastmann, fabricant de material fotogràfic. Cercant la manera de popularitzar la fotografia, va donar un pas importantíssim en començar a emprar el cel.luloide com a base on estendre l'emulsió seca, composta de sals de plata.

La ciutat de Mataró. Any 1939. Foto Arxiu d'Àudiovisuals. De la pel·lícula *FIESTAS DE LAS SANTAS EN EL AÑO DE LA VICTORIA.*

El cel.luloide, amb les seves brillants característiques òptiques i mecàniques, va demostrar ser un suport ideal per a la fixació de la imatge en moviment. En canvi, tenia una greu contrapartida, la seva facilitat de cremar. En efecte, el nitrat de cel.lulosa posseeix una gran quantitat d'oxigen en la seva composició, motiu pel qual pot continuar encès malgrat l'absència d'aire. Quan una pel.lícula de nitrat s'encén, no hi ha res capaç d'apagar-la i cal esperar la pròpia extinció del material. La facilitat de cremar va ser causa de nombroses tragèdies, de les quals només ressenyem unes poques a tall d'exemple.

Any 1897. La Charité a París. Van morir més de 25 persones.
Any 1908. Palau de Las Arenas, Barcelona. Teatre Principal, Barcelona.
Any 1927. Hospital Clínic de Cleveland. Incendi causat per la combustió de radiografies fetes amb suport de nitrat.
Any 1929. Glen Cinema de Paisley, Gran Bretanya. Moren 60 nens.
Any 1945. Laboratorios Riera, Madrid. Moren dues persones i es cremen 650.000 metres de pel.lícula, entre els quals hi havia importants documents de la Guerra Civil.

I, malauradament, podríem esmentar-ne moltes més (1).

Altres causes de desaparició de les pel.lícules de nitrat.

Una altra causa important és la descomposició. Des del moment de la seva fabricació, el cel.luloide inicia un procés d'envelliment, més o menys ràpid, que el portarà a la seva destrucció final. Aquest procés s'inicia per la ruptura de les cadenes de la composició química de la cel.lulosa, a causa dels gasos que s'alliberen per la inestabilitat del material. Aquests, en combinar-se amb la humitat de la gelatina o de l'ambient, produeixen àcid nítric que afavoreix el procés. L'emulsió es torna enganxosa, s'estova, pren una aparença de mel, i es provoca la destrucció de la unió que existia entre el suport i l'emulsió.

Una altra de les manifestacions de la inestabilitat química del suport és la pèrdua de les dimensions i l'elasticitat originals. En perdre matèria a causa de l'evaporació, el suport s'encongeix, dificultant el seu pas pel projector. L'emulsió, afeblida per la contracció, tendeix a separar-se del suport i a esquerdar-se.

Investigacions efectuades pels més prestigiosos experts del tema, han donat l'any 2000 com a data màxima de supervivència de les pel.lícules de nitrat.

A totes aquestes causes inherents a la pròpia composició química de la pel.lícula, cal afegir-hi les causades voluntàriament al llarg de la història. Una primera onada de destrucció massiva de pel.lícules es produí després de la Primera Guerra Mundial, en considerar que aquestes, massa lligades a l'espectacle itinerant, no eren prou dignes i que, a més, era massa perillós d'emmagatzemarles. L'altra onada es produí amb l'adveniment del cinema sonor vers el 1932. Les pel.lícules de l'època muda, ja no tenien cap reclam. Milers de pel.lícules varen ser destruïdes, rascades i emulsionades de nou, per tal de filmar-hi al damunt una nova pel.lícula.

Cap als anys 50, amb l'aparició d'un nou suport ininflamable, anomenat Safety, s'inicià la darrera gran onada de destrucció massiva. Moltes pel.lícules, obres d'art o no, però en tot cas documents d'una època, es destinaren a la prosaica finalitat de ser pintes o colls durs de camisa, a part de la gens menyspreable aportació econòmica que representarà la recuperació de la plata continguda a l'emulsió.

La conservació dels materials cinematogràfics.

Tan sols es pot garantir la conservació de les pel.lícules mitjançant unes condicions especials, sense les quals es fa impossible d'assegurar-ne la supervivència. Aquestes, a causa del seu alt cost, només les poden assolir unes instal.lacions destinades a aquest fi —les filmoteques— que compleixen unes rigoroses normes dictades per la FIAF (Federació Internacional d'Arxius de Films). Les pel.lícules de nitrat, han de ser conservades en un *búnker* especial, aïllat de les altres pel.lícules. Cal que estiguin a una temperatura constant de 5-6° i amb el 50-55% d'humitat. A més, cal un sistema de renovació de la massa d'aire del volt, a raó d'un 25% del total cada hora. Les de suport safety, han de ser conservades en un volt diferent, a una temperatura constant de 10-12° i amb un 60% d'humitat.

Amb tot el que s'ha explicat anteriorment, es pot comprendre fàcilment la necessitat de salvar tots aquells films que hagin sobreviscut de tants desastres, encara que es tracti de pocs metres de pel.lícula. L'acord de col.laboració entre filmoteques, permet que es puguin complementar obres cinematogràfiques amb l'aportació de materials de diferents arxius. Com faria un arqueòleg per tal de completar una peça, un mosaic... així mateix es pot procedir amb fragments de pel.lícula, per tal de recompondre-la.

LA PEL.LÍCULA DE LES SANTES, UNA MOSTRA DEL PATRIMONI CINEMATOGRÀFIC RECUPERAT.

Fitxa tècnica.

Títol: *Fiestas de las Santas de Mataró en el año de la victoria.*
Data de producció: juliol de 1939
Producció: Iluro Film

Muntatge:	Juan Pallejà
So:	Úbeda (sistema español)
Narració:	Rafael Cruz
Metratge:	528,4 metres
Durada:	19'15", a 24 imatges/segon
Suport:	Nitrat
Format:	35 mm.

Descripció del contingut.

Amb una narració en off i la inclusió de rètols, s'inicia el documental explicant l'evolució històrica de la ciutat des del temps de la Iluro romana fins al moment de la filmació de la pel.lícula, enaltint la manera de ser dels mataronins. A continuació, amb una vista general de la ciutat, es veu el nucli urbà, la basílica de Santa Maria, ... tot filmat des de la zona alta de la

Un infant, aliè al drama de la recent guerra, mira la desfilada de l'artilleria lleugera de la ciutat. Foto Arxiu d'Àudiovisuals.
De la pel·lícula *FIESTAS DE LAS SANTAS EN EL AÑO DE LA VICTORIA.*

ciutat, on encara es veien nombroses vinyes, avui ja desaparegudes, ocupades per la progressiva extensió del poblament.

El documental primer de tot ens mostra la indústria fabril de Mataró. En aquells anys, el sector tèxtil ja tenia la importància econòmica que havia de mantenir durant llargs anys i que justificaria el merescut títol de ciutat punta en aquest ram. Podem veure-hi les empreses següents, avui totes elles desaparegudes.

Calceteria del Litoral S.A.
Molfort's
Llorenç Llinàs
Vda. Julià Ginestà (Ca l'Esclop)

La *Organización de la Juventud Falangista de Mataró* en l'acte para-militar del parc.
Foto Arxiu d'Àudiovisuals.
De la pel·lícula *FIESTAS DE LAS SANTAS EN EL AÑO DE LA VICTORIA.*

En totes elles, la filmació se centra a mostrar una maquinària moderna i la producció ràpida i eficient dels obrers i obreres. Presidint la paret d'una fàbrica, una fotografia del general Franco, imatge a la qual s'haurien d'acostumar les successives generacions, igual que a la llegenda que durant llargs anys va ocupar el mur de can Marfà: *La fe en Dios y una mano fuerte para el trabajo. Viva Franco! Arriba España!.*

A part d'aquestes fàbriques tèxtils, el film ens presenta també dos altres negocis. Un, la botiga ubicada a la Riera núm. 52, anomenada *La Cartuja de Sevilla,* propietat d'Anna Blay, dedicada a la venda d'efectes i imatges religioses. L'altre, la coneguda *Granja Caralt,* propietat de Dolors Rey (2).

Després un recorregut urbà ens porta al carrer d'en Pujol, on una tradició popular —sense cap fonament històric— situava el naixement de les santes patrones de la ciutat, Juliana i Semproniana. Allí veiem l'altar muntat, guarnit de flors, amb les imatges de les Santes, i la *Falange,* amb baioneta calada rendint honors.

Les festes de l'any 1939 s'aprofitaren per poder executar obres ben significatives i paradigmàtiques del nou règim i que la filmació incorpora. Un d'aquests actes, celebrat el dia 25 de juliol, fou la col.locació de la primera pedra del *Monumento en memoria de los Caídos por Dios y por España,* en el lloc ocupat per l'antic convent de les Tereses. Totes les autoritats de la ciutat, amb l'alcalde Sr. Joan Brufau al front, assistiren a l'acte, que presidí el general García Escámez. Després es van beneir i lliurar les banderes a la milícia local de la *F.E.T. y de las J.O.N.S.*

També aquell dia es canvià el nom de molts carrers de la ciutat per noms adients al nou règim, rambla del *Generalísimo Franco,* rambla de *José Antonio,* carrer de *Calvo Sotelo...*

A la tarda es va fer una Festa Marítima, en honor de la Mare de Déu del Carme i en homenatge als herois del mar, en la qual les barques engalanades van traslladar la imatge al seu santuari de Caldes d'Estrac.

El dia 27 de juliol, al matí, se celebrà l'ofici de les Santes i es cantà la *Missa de Glòria,* de mossèn Blanch, presidint l'acte el bisbe de Cartagena, administrador apostòlic de la Diòcesi de Barcelona Dr. Miguel de los Santos Díaz Gómara. El documental recull el moment en què aquest arriba a la basílica de Santa Maria, i es dirigeix fins a l'altar major, envoltat de domassos i teles, ben il.luminat, per tal de modificar l'aparença de destrossa de l'interior de l'església, a causa de la guerra.

La processó que tingué lloc aquella tarda, va ser una imponent demostració de l'aliança del poder militar i religiós. Tal com ho esmenta el programa oficial de la Festa Major:

A las seis y media, solemne procesión con las Reliquias de las Santas Patronas salvadas del odio marxista... El pendón principal ha sido confiado por el Excelentísimo Ayuntamiento al General Jefe de la Cuarta Región Excmo. Sr. D. Luís Orgaz Yoldi, a quién acompañarán como cordonistas el Excmo. Sr. Gobernador Civil de ésta provincia D. Wenceslao González Oliveros y el Iltre. Sr. Alcalde de nuestra ciudad D. Juan Brufau Cusidó... Concurrirá a tan imponente manifestación de homenaje y veneración a nuestras Santas Patronas el Itmo. y Rdmo. Sr. Obispo Dr. Díaz Gómara, revestido de la Capa Magna. (3)

Els actes festius descrits en la filmació inclouen també nombroses desfilades del més estricte sentit militar. Una d'elles formada per la *Banda Infantil y Juvenil de la Falange, Banda de Cornetas y Tambores*, i les infermeres de la *Sección Femenina* passa pel davant de l'Ajuntament on, des del balcó, presideixen les autoritats civils, amb l'alcalde Joan Brufau. A la façana es veu clarament la làpida que durant molts anys hi va figurar, glossant el *parte de la Victoria* del general Franco, de l'1 d'abril de 1939. A l'altra banda de la paret de l'Ajuntament, s'hi veu el cartell de la Festa Major, corresponent a l'any 1939.

La Festa Major va gaudir també i la filmació contempla la presència dels gegants, en Robafaves, la Geganta i la Toneta, acompanyats per nans i flabiolaires; llavors no hi havia encara en Maneló. Els gegants van vestits un xic diferent de com van ara; els nans, en canvi, conserven una vestimenta força semblant.

Com és tradició, no hi ha festa major sense castell de focs d'artifici. Aquell any, el pirotècnic de Reus, Sr. Espinós, en preparà un ben adient al moment, amb un final que proclamava *¡Saludo a Franco!. ¡Arriba España!*, recollit també al documental.

Un altre acte polític d'importància, que s'aprofità per fer durant la festa major, va ser la *Magna concentración Comarcal de la O.O.J.J. de Falange Española Tradicionalista y de las J.O.N.S., con asistencia de las Jerarquías Provinciales, Comarcales y Autoridades* (4). L'acte comptà amb l'exhibició de tots els convocats al Parc Municipal, en una festa que semblava prendre patró de les festes esportivo-militars nazis.

La filmació inclou, a més, una revista del general Orgaz a la caserna d'Artilleria lleugera, situada on avui hi ha l'avinguda Jaume Recoder, i també una missa de campanya a la plaça de Santa Anna, amb la benedicció de banderes de la *Sección Femenina de la F.E.T. y de las J.O.N.S.*

Les festes de les Santes d'aquell any 1939 acabaren amb una imponent parada o desfilada militar, amb tanquetes incloses, banda militar i soldats en formació, en record del 27 de gener, data de l'entrada dels nacionals a Mataró, o, segons la manera de dirho dels qui havien guanyat la guerra, data de l'alliberament de la ciutat. Tampoc no podia faltar, un cop més, la desfilada amb els prohoms de la ciutat, així com les jerarquies religioses, en un acte anomenat cívico-militar.

Els armats acompanyen el carruatge amb les nenes que l'any 39 feien de Santes.. Foto Arxiu d'Àudiovisuals.
De la pel·lícula *FIESTAS DE LAS SANTAS EN EL AÑO DE LA VICTORIA.*

El documental finalitza amb la visió de la gran manifestació cívico-religiosa d'homenatge a les relíquies de les Santes, en la qual figurava un gran carruatge triomfal, amb dues nenes vestides de *Santes de Glòria*, acompanyades d'un grup d'armats muntats a cavall, i amb assistència d'autoritats civils i religioses, organitzacions polítiques i nens i nenes de primera comunió.

INVESTIGACIONS RESPECTE EL DOCUMENTAL.

1.ª Sesión de Cine-Club

Organizada por la Sección de Prensa y Propaganda del S. E. U. de Mataró

EL DOMINGO, DIA 24 DE SEPTIEMBRE DE 1939. AÑO DE LA VICTORIA
A LAS 11 DE LA MAÑANA EN EL **TEATRO MONUMENTAL CINEMA**

Se proyectará el magnífico film de la U. F. A.

FUGITIVOS

y dos Noticiarios LUCE Y FOX

Para nosotros, el Cine es un Arte y una Arma. Un Arte que debemos dignificar y una arma que debemos poner al servicio de España

NOTA. — Para invitaciones dirigirse al local de Jefatura Comarcal, Rambla José Antonio, n.º 40, piso, de 10 a 1 de la mañana y de 4 a 8 de la tarde, y el Domingo, día 24, por la mañana en el Teatro Monumental Cinema.

Anunci de la 1a. Secció de Cine-Club del S.E.U. El franquisme va tenir sempre molt clar el poder que el cinema podia exercir sobre les masses i l'utilitzà com a eina política. *HOJA OFICIAL DE F.E.T. Y DE LAS J.O.N.S. DE MATARÓ*. Núm. 18. Disssabte, 23 de setembre de 1939.

La pel.lícula *Fiestas de las Santas en el año de la Victoria*, és propietat del Museu Arxiu de Santa Maria que la conservava a les seves dependències; no hi ha, però, constància del seu ingrés a la institució, tot i que ja era al Museu Arxiu l'any 1974, quan es va formar l'actual Equip de gestió. Sembla però, que l'havia conservat durant uns anys Mn. Josep M. Andreu i Castany i que després havia estat força temps a la cabina de cinema del Foment Mataroní. Avui està dipositada a l'Arxiu d'Àudio-visuals de la Generalitat de Catalunya (Filmoteca), que ha fet la seva restauració, restauració que ha permès d'exhibir-la a la Mostra de Cinema de Mataró d'enguany.

És un valuós document per a qualsevol investigador, historiador, o per a qualsevol ciutadà o ciutadana desitjós de conèixer una època política conflictiva de la nostra ciutat. Amb aquest documental podem evocar més fermament el context en què se situen els esdeveniments d'aquell any 1939.

Analitzant les dades que aportava la fitxa tècnica del documental, la recerca se centrà en esbrinar per què en una ciutat com Mataró, pocs mesos de finida la guerra civil, s'havia pogut rodar un documental de semblants característiques, qui o quines persones haurien pogut finançar la pel.lícula.

No seria desgavellat pensar que el capellà de les Santes, mossèn Josep M. Andreu i Castany, fos el promotor de la idea. Analitzant el llibre de comptes de l'Administració de les Santes, corresponent a l'any 1939, que conserva el Museu Arxiu de Santa Maria, no hi ha cap entrada d'una quantitat que pogués fer suposar que fos el recapte o el posterior pagament de la pel.lícula. Coincidint amb la idea dels historiadors del Museu, es pot pensar que mossèn Andreu va recaptar els diners directament i a part del que seria el compte ordinari de les despeses de l'Administració. També podem suposar, sense temor d'equivocar-nos gaire, que els empresaris tèxtils, així com els altres dos negocis que surten en el documental, varen ser qui varen assumir el seu cost. De fet, és una propaganda ben directa.

Faltava però, trobar la persona que havia connectat amb l'equip tècnic que va fer el documental.

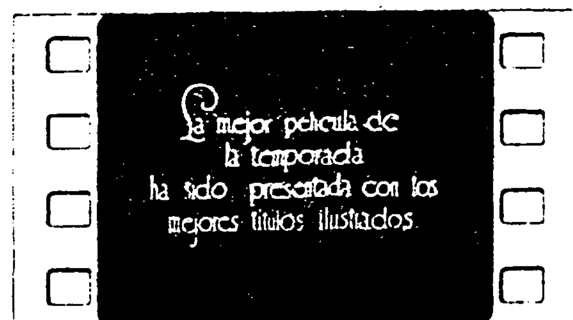
Cristòfol Masachs i Sureda, fotògraf mataroní, estava relacionat amb el món del cinema des de la vessant tècnica. Col.laborava fent rètols de les pel.lícules. És força creïble que el nexe que tenia des d'aquest angle professional li permetés de posar-se en contacte amb l'equip de rodatge. De fet, ell fou qui es cuidà de la part fotogràfica informativa i de la direcció artística de la pel.lícula de *Las Santas*.

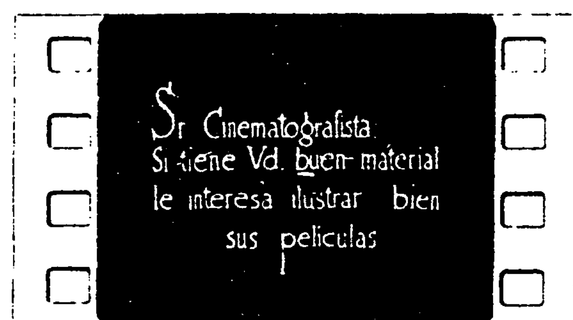
La productora del rodatge, *Iluro Film*, en singular, donava idea que no havia produït cap més pel.lícula. De fet, no consta com a productora en cap llibre de registre de la propietat. Per altra banda, era un fet freqüent que es muntés una productora per fer un film, i que després no tingués continuïtat.

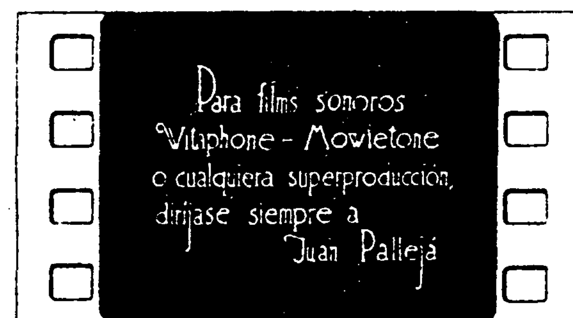
La part de muntatge anà a càrrec de Joan Pallejà Mañanet. El 1916 havia dirigit i interpretat pel.lícules de *l'Oest*, activitat que compartí amb la realització d'altres pel.lícules com *La piedra que cae al lago*, *Lilian*, *El tren de los suicidas*. També va dibuixar a la premsa i, a més, dirigí altres films. Després es dedicà al doblatge i a la titulació de pel.lícules, per passar finalment a ser muntador de nombrosos films, *Huella de luz*, *El Judas*... (5). Al llibre *La cinematografía en España* (6), corresponent a l'any 1933-1934, Joan Pallejà s'anuncia com a retolista, a més de figurar també com a dibuixant i director tècnic cinematogràfic. A l'*Anuario Cinematográfico Español* (7), de 1935, continua oferint els mateixos serveis. Com podem constatar, es tracta d'un home certament polifacètic.

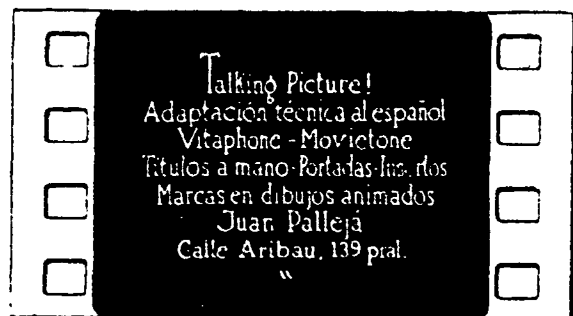
L'activitat comuna de retolar pel.lícules, segurament va ser la causa de la coneixença de Joan Pallejà amb Cristòfol Masachs, i possiblement aquesta coneixença va fer que aquest pensés en ell a l'hora de fer el muntatge del documental.

MODELO DE TITULOS A MANO

Juan Pallejá

Pasaje Modolell, 13, 2.º

BARCELONA

Anunci del Sr. Joan Pallejà com a retolista de pel·lícules. *LA CINEMATOGRAFIA EN ESPAÑA*, anys 1933-1934.

Exhibició de la pel.lícula.

A part d'una exhibició privada, feta al cinema Casal, per l'Equip del Museu Arxiu de Santa Maria, no hi havia constància que s'hagués vist públicament en cap ocasió.

Després de cercar informació a la premsa local, finalment es localitzà el dia en què es va fer un passi privat del documental. La pel.lícula, que es va rodar a finals de juliol de1939, es va revelar i muntar amb una rapidesa considerable; el 12 d'agost del mateix any estava llesta per veure'n el resultat. Tal com surt al diari *MATARÓ, Hoja oficial de F.E.T. y de las J.O.N.S.*, d'aquell dia:

LA PELÍCULA DE LAS SANTAS:

Anoche en el cine Gayarre se pasó en sesión privada el film sobre nuestras Fiestas al que fuímos especialmente invitados. —Se suposa que parla dels redactors del diari—. En conjunto, éste film del cual daremos una referencia más detallada, creemos que reúne dentro las posibilidades el ambiente de los actos, merece nuestra especial admiración y digno de ser recomendado a todos los mataroneses.

Han colaborado en la confección del mismo, los técnicos siguientes:

Ramon Úbeda, Ernesto Ferrer, Sebastián Perera. El registro sonoro es Úbeda, sistema español patentado.

De la parte fotográfica informativa y de la dirección artística se ha encargado C. Masachs Sureda. (8)

Però, malgrat l'anunci fet, aquesta àmplia informació no arribà. No hi ha cap constància escrita a la mateixa premsa del fet anunciat.

Finalment, la pel.lícula ja en la seva forma actual, va ser exhibida al públic mataroní a la Festa Major següent. Al mateix diari, en la data de 24 de juliol de 1940, s'anunciava aquesta exhibició dins els actes de les Santes. La pel.lícula es va projectar al Monumental Cinema, el dia 26 de juliol, en sessió contínua de tarda i nit. No es tenen dades que puguin informar de l'acollida dels mataronins a la pel.lícula, ni del públic assistent a l'acte.

Presumpta mutilació de seqüències del documental.

El material corresponent al documental de *Las Santas* consta d'una còpia positiva en 35 mm., dos rotlles corresponents al negatiu i dos negatius de so, en format de 17,5 mm. En aquella època, la manca de suport amb què es comptava, va fer que es partissin pel.lícules per la meitat per aprofitar més el material, pel que fa als negatius de so.

L'Equip del Museu Arxiu de Santa Maria havia recollit el rumor de l'existència d'alguna petita mutilació *intencionada* abans de l'ingrés de la pel.lícula a la institució.

Estudiant primer la pel.lícula muntada s'aprecia un sol tall en el metre 190'8, però contrastat aquest amb un vídeo d'estudi, obtingut directament del negatiu, es constata que no té cap transcendència, i que pot ser causat per un trencament de manipulació, fet freqüent per altra banda. Manca tan sols una petita seqüència corresponent a l'interior d'una sastreria, on prenen mides a un client.

DIFICULTATS PER A LA IDENTIFICACIÓ DE MATERIALS CINEMATOGRÀFICS.

Abans he esmentat que el *setè art* va tardar molts anys a ser considerat com a tal. Això sol, ja va ocasionar que les pel.lícules tardessin anys a ser considerades com a objecte artístic i, per tant, susceptibles de ser protegides. Una pintura, una escultura, ... ha tingut des de sempre la consideració d'obra d'art. Les pel.lícules, malgrat ésser documents que recullen dades de tot tipus, antropològiques, culturals, polítiques, de pensament, de tecnologia, ... no han gaudit d'aquesta consideració. No ha d'estranyar ningú si afirmem que moltes han anat a parar a les escombraries, o han estat venudes a pes, o cremades.

Per altra banda hi ha museus, arxius... que, tenint clar que són objectes artístics i documents, afortunadament les han guardades. Però no sempre es coneix el perill que suposa de guardar les pel.lícules de nitrat, perill que implica la ignició o la putrefacció, amb la conseqüent pèrdua del document.

L'historiador cinematogràfic es troba amb molta freqüència que els familiars propers dels primers cineastes, productors, muntadors..., considerant que aquestes activitats no tenien una importància rellevant, no han conservat documents ni dades que ara serien valuosíssims per tal de fer la identificació amb més rigor.

M. Encarnació Soler i Alomà

NOTES.

1.- Dades extretes del llibre *La imagen rescatada*, Filmoteca de la Generalitat Valenciana, 1991.

2.- Propietat segons consta en la premsa local *Diario de Mataró*, corresponent a l'any 1939.

3.- Programa oficial de la Festa Major. *Diario de Mataró, al servicio de Falange Española Tradicionalista y de las J.O.N.S.*. Número extraordinari. *Fiestas de las Santas del Año de la Victoria.*

4.- Programa oficial de la Festa Major. *Diario de Mataró.*

5.- Segons informació obtinguda del *ANUARIO ESPAÑOL DEL CINE - Sindicato Nacional del Espectáculo.* Any 1963.

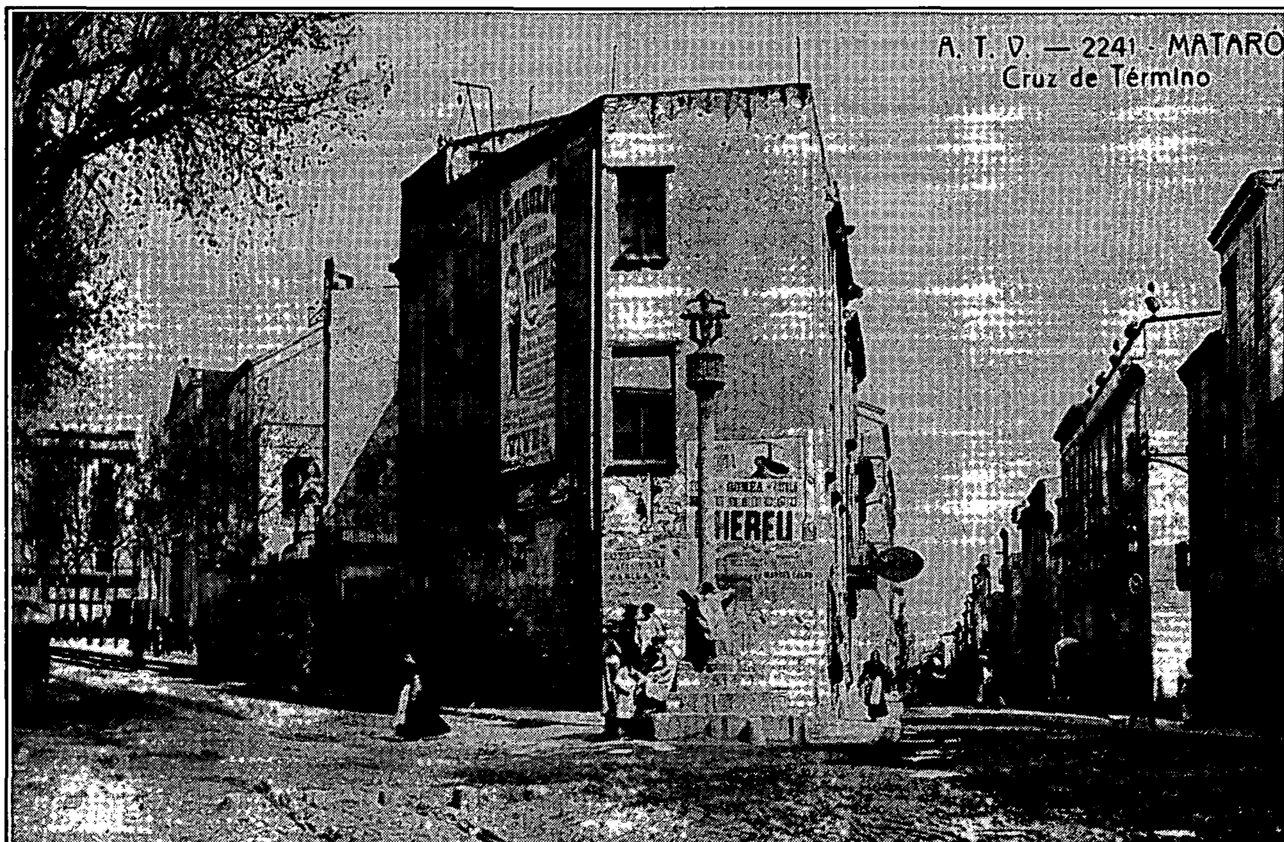
6.- Segons informació de *La Cinematografía en España*, anys 1933-1934.

7.- Segons informació de *Anuario Cinematográfico Español*, any 1935.

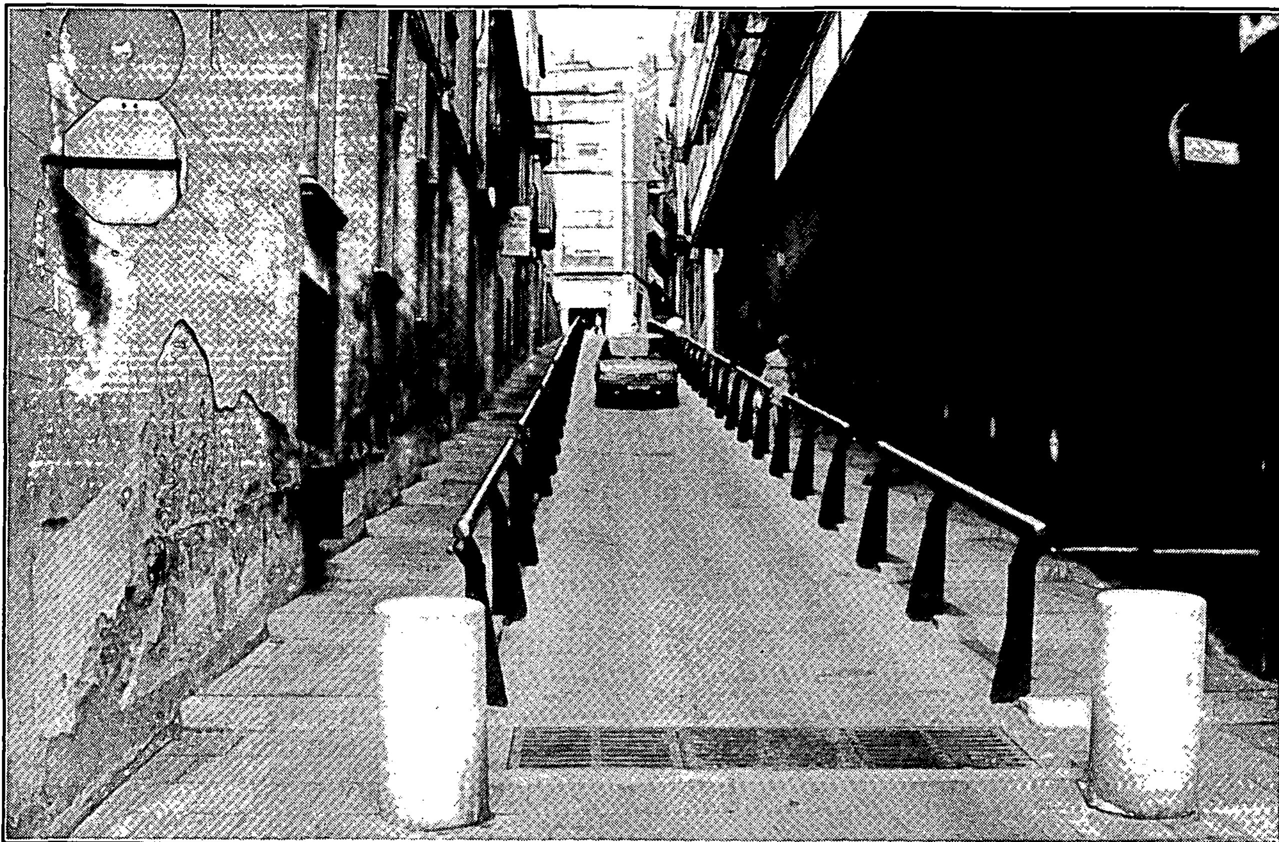
8.- *Diario de Mataró. Hoja oficial del F.E.T. y de las J.O.N.S.* Núm. 72, dissabte 12 d'agost de 1939.

Creu de Terme i plaça de Santa Anna. Fotografia Miquel Sala. MASMM.
Visió actual (obres aparcament subterrani, 1992).

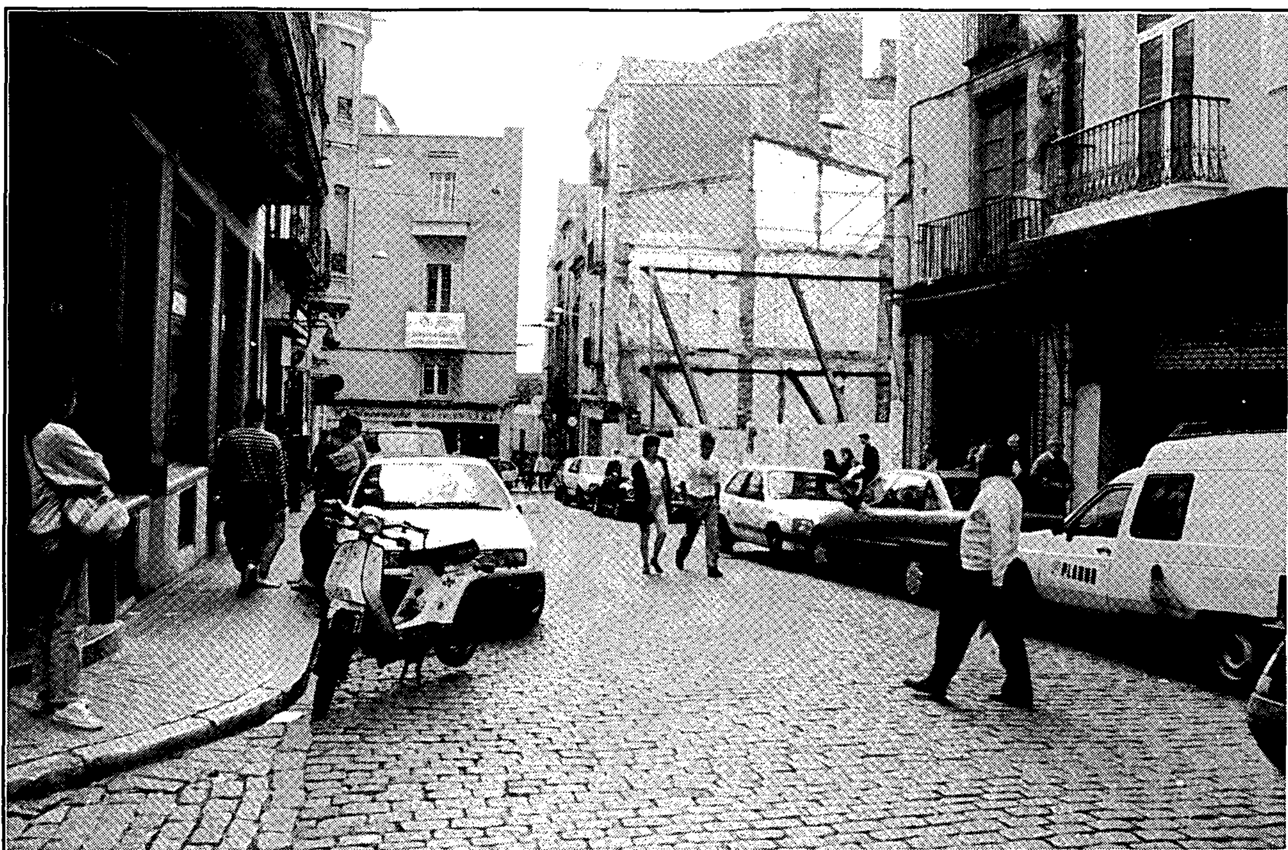
Creu de Terme i plaça Santa Anna. Any 1900? Postal col·lecció Francesc de P. Enrich i Regàs. MASMM.

Les Escaletes. Visió actual. Fotografia Miquel Sala. MASMM.

Les Escaletes. Any 1910? Postal col·lecció Francesc de P. Enrich i Regàs. MASMM.

Plaça Xica. Visió actual. Fotografia Miquel Sala. MASMM.

Plaça Xica. Any 1910? Postal col·lecció Francesc de P. Enrich i Regàs. MASMM.

Avinguda del Maresme (antic carrer de Sant Felicià). Fotografia Miquel Sala. MASMM.

Carrer de Sant Felicià. Any 1900? Postal col·lecció Francesc de P. Enrich i Regàs. MASMM.

Avgda. Puig i Cadafalch (antiga carretera d'Argentona). Visió actual. Fotografia Miquel Sala. MASMM.

Carretera d'Argentona. Any 1910? Postal col·lecció Francesc de P. Enrich i Regàs. MASMM.

Museu Arxiu de Santa Maria
Mataró

amb la col.laboració del
Servei d'Arxius del Departament de Cultura
de la Generalitat de Catalunya